

สมาคมชาวจีน พ.ศ. 2454-2460 : ยุคแห่งการเคลื่อนไหวทางการเมือง

การศึกษาและการวิเคราะห์สมาคมชาวจีนระหว่าง พ.ศ. 2454-2460 จะแบ่งการศึกษาเป็น 3 ส่วนกล่าวคือ ในส่วนแรกจะทำการศึกษาอย่างกว้างๆ เกี่ยวกับสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมทั้งภายในและภายนอกประเทศในช่วง พ.ศ. 2454-2460 เพื่อเป็นพื้นฐานที่จะเชื่อมโยงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมดังกล่าวกับการเคลื่อนไหวของสมาคมชาวจีนในระยะนี้ แล้วจึงทำการศึกษาอย่างละเอียดเกี่ยวกับลักษณะและการเคลื่อนไหวของสมาคมชาวจีนที่มีบทบาทเด่น และมีผลกระทบต่อชุมชนจีนในวงกว้าง รวมทั้งปฏิกิริยาของรัฐบาลไทยที่มีต่อสมาคมเหล่านี้

5.1 ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดตั้งและการเคลื่อนไหวของสมาคมชาวจีน

5.1.1 ปัจจัยภายนอกประเทศ : สถานการณ์ทางการเมืองในจีนและผลกระทบต่อ

ในช่วงระหว่างพ.ศ.2454-2460 สถานการณ์ทางการเมืองในจีนได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนจีนโพ้นทะเลในดินแดนต่างๆ รวมทั้งชุมชนจีนในประเทศไทย ดังนั้น ในการพิจารณาถึงลักษณะชุมชนจีนในไทยโดยเฉพาะกรุงเทพฯ ที่จะส่งผลกระทบต่อลักษณะและการเคลื่อนไหวขององค์กรชาวจีนในระยะนี้ จึงจะต้องพิจารณาควบคู่ไปกับสถานการณ์การเมืองในจีน แต่เนื่องจากรัฐบาลจีนในช่วงพ.ศ.2454-2460 มิได้เป็นรัฐบาลที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยตลอด กล่าวคือภายหลังจากปฏิวัติเดือนตุลาคม พ.ศ.2454 ประเทศจีนได้ถูกแบ่งเป็น 2 รัฐบาลได้แก่ รัฐบาลที่ปักกิ่งภายใต้การนำของหยวนซีอี่ไฉ่ และรัฐบาลที่นานกิงภายใต้การนำของซุนยัตเซน รัฐบาลทั้งสองสามารถรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ใน พ.ศ.2455 แต่เมื่อถึง พ.ศ.2456 รัฐบาลจีนก็เกิดความแตกแยกอีกครั้งจากความขัดแย้งระหว่างประธานาธิบดีหยวนซีอี่ไฉ่กับซุนยัตเซน ในกรณีเงินกู้จากต่างประเทศ ซึ่งทำให้ฝ่ายปฏิวัติของซุนยัตเซนต้องลี้ภัยออกนอกประเทศและเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศแข่งขันกับรัฐบาลหยวนซีอี่ไฉ่อีกครั้ง¹ ดังนั้น เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองจีนในช่วงระยะที่ศึกษามีการเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าว ในการศึกษาถึง

¹ดูรายละเอียดเกี่ยวกับ สถานการณ์ทางการเมืองของจีนภายหลังจากปฏิวัติ เดือนตุลาคม พ.ศ.2454 จนถึงการสิ้นสุดของรัฐบาลหยวนซีอี่ไฉ่ ในภาคผนวก ก. หัวข้อที่ 1.

ความเป็นไปของชุมชนจีนในไทยที่สัมพันธ์กับสถานการณ์ทางการเมืองในจีน จึงจะแบ่งการอธิบาย เป็น 2 ระยะคือชุมชนชาวจีนช่วง พ.ศ.2454-2456 และชุมชนชาวจีนช่วง พ.ศ.2456-2460

ก. ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ.2454-2456

ดังที่กล่าวมาแล้วในบทก่อนหน้าว่า การแข่งขันทางการเมืองของประเทศจีน ระหว่างกลุ่มการเมือง 3 ฝ่ายคือ ฝ่ายปฏิวัติ ฝ่ายปฏิรูปและฝ่ายรัฐบาลชิง ในช่วงต้นทศวรรษ 2450 ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางความคิดในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลในไทย นั่นคือการเจริญของความรู้สึกชาตินิยมภายในชุมชนจีนในไทย และมีผลให้ชาวจีนในไทยโดยเฉพาะชาวจีนระดับกลางและระดับสูงได้แตกแยกเป็นฝักฝ่ายเช่นเดียวกับกลุ่มการเมืองในจีน คือพ่อค้าแต่จิวโดยเฉพาะพ่อค้าใหญ่ที่มีชื่อเสียงมักแสดงความสนับสนุนรัฐบาลชิง ในขณะที่ชาวจีนในกลุ่มภาษาอื่นๆ ที่มีจำนวนน้อยกว่า เช่นจีนแคะและจีนฮกเกี้ยนจะสนับสนุนฝ่ายปฏิวัติ

เมื่อฝ่ายปฏิวัติของซุนยัตเซน ได้รับความสำเร็จในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศจีนจากระบอบราชาธิปไตย มาสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐ ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2454 สถานการณ์ดังกล่าวมีผลให้ความรู้สึกชาตินิยมในชุมชนชาวจีนของไทย โดยเฉพาะกรุงเทพฯขยายตัวมากยิ่งขึ้น สิ่งที่ตามมาภายหลังการปฏิวัติสำเร็จได้ไม่นานก็คือ สถานการณ์แตกแยกทางการเมืองเป็นฝักฝ่ายของชาวจีนในกรุงเทพฯหมดสิ้นไป โดยทุกฝ่ายหันมาให้ความสนับสนุนรัฐบาลใหม่ของจีน และมีแนวโน้มของความพยายามสร้างความร่วมมือและความสามัคคีภายในชุมชน เพื่อผลประโยชน์ของรัฐบาลสาธารณรัฐและผลประโยชน์ของชุมชนชาวจีนโดยรวม หลักฐานที่แสดงว่ารัฐบาลใหม่ของจีนได้รับการสนับสนุนจากชาวจีนทุกฝ่ายในกรุงเทพฯคือ คำกล่าวของพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ปลัดทูลฉลองกระทรวงนครบาลที่มีถึงเจ้าพระยาอมราช ความว่า

ความที่ควรจะเห็นได้ว่าพวกจีนซึ่งเข้ามาอยู่ในประเทศสยามแต่ก่อนมา แยกกันอยู่เป็น 2 พวกคือ 1 พวกไปฮวงตอง ที่นับถือเจ้าแผ่นดินจีน 2 พวกกะมินตอง ที่คิดก่อการทำลายเจ้าแผ่นดินจีน ครั้งเมื่อเกิดขบถขึ้นโดยเปิดเผย แล้วพวกจีนบรรดาอยู่ในประเทศสยาม กลับใจเป็นพวกกะมินตองทั้งสิ้น²

ปฏิกริยาของชาวจีน ที่มีต่อความสำเร็จของการปฏิวัติในประเทศจีน ก็ยืนยันคำกล่าวนี้

² กจช. ร.6 น.20/6 จดหมายของพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ถึงเจ้าพระยาอมราช, ลงวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ร.ศ.130.

ในช่วงเวลา 7 วัน คือตั้งแต่วันที่ 7-14 พฤศจิกายน พ.ศ.2454 หรือประมาณ 1 เดือน หลังจากปฏิวัติ มีชาวจีน 1,000 คน ตัดผมเปียเพื่อแสดงว่าได้ยกเลิกการเป็นข้าของรัฐบาลชิง ซึ่งชาวจีนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นจีนแคะ^๓ ต่อมาการตัดเปียได้แพร่หลายมากขึ้นแม้กระทั่งพ่อค้าใหญ่ๆซึ่งแต่เดิมสนับสนุนรัฐบาลชิงก็นิยมตัดเปียกัน^๔ นอกจากการตัดเปียแล้วชาวจีนบางกลุ่ม ซึ่งเคยสนับสนุนรัฐบาลชิง โดยเฉพาะสมาชิกของเชียงหวายหรือสยามพานิชจีนสโมสร ก็ยังมาขออนุญาตต่อกระทรวงนครบาลเฉลิมฉลองความสำเร็จของการปฏิวัติในจีน ด้วยการประชุมเลี้ยงอาหาร จุดโคมไฟ ประดับธงทิวพร้อมกับการชกธงเก็กเหม็ง^๕ แต่ได้รับการปฏิเสธจากรัฐบาลด้วยเหตุผลว่าเกรงผู้ที่ไม่เข้าใจเช่นคนไทยจะคิดว่าเกิดจลาจลเพราะเข้าใจว่าธงเก็กเหม็งคือธงของอั้งยี้^๖ แต่แม้กระทรวงนครบาลจะห้ามปราม ก็ยังมีการประดับประดาธงของสาธารณรัฐอยู่ทั่วไปในชุมชนจีนที่สำคัญ เช่น ถนนเจริญกรุง บางรัก เยาวราช โดยเฉพาะสำเพ็งมีจำนวนมากที่สุด^๗

ความสำเร็จของการปฏิวัติในประเทศจีน ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางความคิดในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเล รวมทั้งชาวจีนโพ้นทะเลในไทย กล่าวคือชาวจีนเหล่านี้ได้เริ่มสำนึกในความเป็น "คนจีน" ร่วมกันอันเป็นสำนึกใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้น สิ่งก็ตามมาก็คือเกิดแนวโน้มของความพยายามที่จะประสานความแตกแยก เพื่อสร้างเอกภาพขึ้นภายในชุมชนจีนโพ้นทะเล โดยมุ่งหวังจะให้ความเป็นเอกภาพดังกล่าว เอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่รัฐบาลสาธารณรัฐในประเทศมาตุภูมิ และเพื่อผลประโยชน์ของชาวจีนทั้งหมด แนวโน้มนี้ปรากฏให้เห็นในคำกล่าวของนายซิมซิชุ่น ซึ่งเป็นผู้จัดการของสยามพานิชจีนสโมสรหรือเชียงหวายในที่ประชุมของสโมสรอันเป็นที่รวมของพ่อค้าจีนจากกลุ่มภาษาทั้ง 5 ของกรุงเทพฯ ภายหลังจากการปฏิวัติได้ประมาณ 1 เดือนความว่า

^๓ กจช. ร.6 น.20/1 จดหมายของพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ถึงเจ้าพระยายมราช, ลงวันที่ 15 พฤศจิกายน ร.ศ.130.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

^๕ ธงของสาธารณรัฐเป็นธง 5 สี ซึ่งมีสีแดง เหลือง น้ำเงิน ขาว และดำ แต่เดิมก่อนการปฏิวัติสำเร็จ ยังมีธงอีกชนิดหนึ่งซึ่งชาวจีนที่สนับสนุนการปฏิวัติจีนใช้คือ ธงที่มีพื้นสีน้ำเงินกลางธงมีรูปดวงอาทิตย์สีขาว เมื่อการปฏิวัติสำเร็จจึงเปลี่ยนมาใช้ธง 5 สีแทน.

^๖ กจช. ร.6 น.20/1 จดหมายของพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ถึงเจ้าพระยายมราช, ลงวันที่ 15 พฤศจิกายน ร.ศ.130.

^๗ กจช. ร.6 น.20/1 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยายมราช, ลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ร.ศ.130.

ตั้งแต่บัดนี้ต่อไป เรื่องชาติเรื่องภาษาใดๆก็ดี ให้ถือว่าเป็นจีนเหมือนกันทั้งกรุงเทพฯ จึงจะเป็นการดี... ข้าพเจ้าเห็นว่าพวกเราควรละทิ้งถือพวกถือคณะ ซึ่งมีมาแต่ เดิมในเสียก่อน แล้วเชิญผู้มีชื่อเสียงและสติปัญญาในกรุงเทพฯนี้ให้มาประชุมด้วย เพื่อให้มีความสนิทสนมปรองดองกัน ต่อไปวันหน้า ถ้าจะจัดการอย่างใด อันเป็น สาธารณประโยชน์ขึ้นแล้วก็จะได้พร้อมเพียงกันง่าย^๘

แนวโน้มนั้นดังกล่าวเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะผลักดันให้กิจกรรมขององค์กรชาวจีนหลายแห่ง ใน ระยะนี้ดำเนินไปเพื่อให้บรรลุความต้องการดังกล่าวซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

ทั้งนี้การเติบโตของลัทธิชาตินิยมในชุมชนจีนของไทยภายหลังการปฏิวัติในจีน ได้ส่งผล กระทบที่สำคัญต่อชุมชนจีนในไทย อีกประการหนึ่งคือ การเพิ่มพูนความรู้สึกผูกพันกับบ้านเกิดเมือง นอน ความรู้สึกผูกพันดังกล่าวนี้ได้เริ่มตั้งแต่ก่อนการปฏิวัติในจีน และได้เพิ่มความผูกพันมากขึ้น เมื่อการปฏิวัติประสบความสำเร็จ โดยแสดงออกหลายลักษณะเช่น เกิดการตื่นตัวในการเรียกร้อง ให้รัฐบาลจีนเข้ามาคุ้มครองชุมชนจีนในไทยด้วยการจัดตั้งสถานกงสุลหรือสถานทูต เกิดแนว โน้มของความพยายามที่จะหาวิธีดำรงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็น"คนจีน"ไว้ ซึ่งปรากฏให้เห็น จากคำถามของชาวจีนในกรุงเทพฯ ที่มีต่อข้าราชการจีนที่เดินทางเข้ามายังกรุงเทพฯ เมื่อเดือน มีนาคม พ.ศ.2455 ความว่า "ทำอย่างไรจึงจะไม่ให้ลูกหลานจีน ซึ่งอยู่ในประเทศไทยลืมชาติ จีน"^๙ นอกจากนี้ปฏิภริยาของชาวจีนในกรุงเทพฯ ที่มีต่อข้าราชการจีนที่เดินทางเข้ากรุงเทพฯ ภายหลังการปฏิวัติสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญและให้เกียรติเป็นอย่างดี เนื่องจาก ตั้งแต่ พ.ศ.2455 เป็นต้นมา ได้มีเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจีนหลายคนเดินทางมายังกรุงเทพฯ เพื่อเยี่ยม เยียนหรือหาความสัมพันธ์ทางการเงินจากชาวจีนโพ้นทะเล อาทิเช่น จินเกงแซ่ ที่ปรึกษาด้าน ต่างประเทศของรัฐบาลจีนเดินทางมากรุงเทพฯเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2455 เพื่อชักชวน ชาวจีนในกรุงเทพฯให้ร่วมออกเงินเป็นหุ้นส่วนจัดตั้งหนังสือพิมพ์ "ไท่เฟ่งเอี้ยปอ"(แปลว่าหนังสือ พิมพ์มหาสมุทรแปซิฟิก)สำหรับชุมชนจีนโพ้นทะเลในย่านทะเลใต้ ที่ยังไม่มีหนังสือพิมพ์ การเข้ามา ของจินเกงแซ่ได้รับการต้อนรับจากพ่อค้าจีนและองค์กรต่างๆของชาวจีนเป็นอย่างดี^{๑๐} ต่อมาไม่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๘ กจช. ร.6 น.4.7/22 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมชินโป ฉบับวันที่ 16 พฤศจิกายน ร.ศ. 130 ลงตามรายงานการประชุมของเซียงหวย.

^๙ กจช. ร.6 น.20/7 จดหมายของพระอริกรณประกาศ เจ้ากรมกองพิเศษกรมกอง ตระเวณ ถึงเจ้าพระยายมราช, ลงวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2455.

^{๑๐} กจช. ร.6 น.4.7/3 รายงานของหลวงธรณีเนฎเบตร์ ถึงเจ้าพระยายมราช ที่ 78/131, ลงวันที่ 5 กรกฎาคม ร.ศ.131.

นานอูเวเต ทูตจีนประจำกรุงปารีสก็เดินทางเข้ามากรุงเทพฯ ในเดือนมีนาคม ของปีเดียวกัน เพื่อเยี่ยมเยียนชุมชนชาวจีน ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับจากชาวจีนในกรุงเทพฯ เป็นอย่างดีเช่นกัน

ความผูกพันที่มากขึ้นระหว่างจีนโพ้นทะเลของกรุงเทพฯ กับรัฐบาลจีนได้ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวและกิจกรรมขององค์กรชาวจีนในระยะนี้ กล่าวคือการเคลื่อนไหวขององค์กรชาวจีนหลายแห่งจะดำเนินไปเพื่อผลประโยชน์ของรัฐบาลจีนเป็นส่วนใหญ่ เช่น การเป็นแกนนำในการสนับสนุนทางการเงินแก่รัฐบาลจีนหรือกลุ่มการเมืองในจีน การเป็นศูนย์กลางการติดต่อระหว่างรัฐบาลจีนและชาวจีนในกรุงเทพฯ หรือการแสดงบทบาทเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมที่สนองต่อนโยบายของรัฐบาลจีน ทั้งนี้นโยบายประการหนึ่งที่รัฐบาลสาธารณรัฐ โดยเฉพาะผู้นำสำคัญเช่นซุนยัตเซน คือ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาของชาวจีน เพื่อเป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของชาติ¹ นอกจากนี้ การพัฒนาการศึกษา ยังเป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่อุดมการณ์สาธารณรัฐในชุมชนจีนโพ้นทะเล เมื่อรัฐบาลจีนมีนโยบายให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษา จึงส่งผลให้การเคลื่อนไหวขององค์กรชาวจีนหลายแห่งในระยะนี้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลจีน บทบาทขององค์กรชาวจีนที่สัมพันธ์กับรัฐบาลจีนจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไปข้างหน้า

ข. ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2456-2460

ใน พ.ศ. 2456 ได้เกิดปัญหาขึ้นภายในรัฐบาลสาธารณรัฐของจีน กล่าวคือเกิดความขัดแย้งระหว่างประธานาธิบดีหยวนซื่อไช้กับซุนยัตเซน ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ว่าการรถไฟ ทั้งสองฝ่ายต่างมีพรรคการเมืองที่ให้การสนับสนุน ซุนยัตเซนได้รับการสนับสนุนจากพรรคก๊กมินตั๋ง (พรรคประชาชนแห่งชาติ) ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่พัฒนามาจากสมาคมกุงเหมินอยู่ร่วมกับกลุ่มการเมืองเล็กอีก 4 กลุ่ม ส่วนประธานาธิบดีหยวนซื่อไช้ ได้รับการสนับสนุนจากพรรคจิ้นปู้ตัง (พรรคก้าวหน้า) ซึ่งเป็นพรรคของพวกนิยมการปฏิรูป (สมัยการปฏิรูปร้อยวัน) เช่น เหลียงฉีเซา ร่วมกับกลุ่มทางการเมืองที่เกิดหลัง พ.ศ. 2420 อีกจำนวนหนึ่ง ความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งสองเริ่มเค้ามามาตั้งแต่การเลือกตั้งครั้งแรกของสาธารณรัฐจีน เมื่อพรรคก๊กมินตั๋ง ได้คะแนนเสียงข้างมากทั้งในวุฒิสภาและสภาผู้แทนฯ ทำให้ซุนเจียวเหียน ผู้นำที่สำคัญของฝ่ายปฏิวัติ และเป็นแกนนำในการหาเสียงถูกฆาตกรรม ซึ่งจากการสืบสวนพบว่า หยวนซื่อไช้อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับการฆาตกรรมครั้งนี้ ความขัดแย้งได้มาถึงจุดแตกหักเมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับเงินกู้จากต่างประเทศ ซึ่งเป็นผลจากการที่ หยวนซื่อไช้ได้กู้เงินจากภาคีธนาคาร (Consortium) ต่างประเทศ โดยให้สิทธิพิเศษต่างๆ ในจีนเป็นการแลกเปลี่ยน การกู้เงินครั้งนี้ได้รับการคัดค้านจากทั้งสองสภา - หยวนซื่อไช้

¹ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาในประเทศจีน ตั้งแต่ปลายรัฐบาลชิงถึงรัฐบาลสาธารณรัฐของจีนในภาคผนวก ก. หัวข้อที่ 2.

ตอบโต้ด้วยการปลดชุนยัตเซนออกจากตำแหน่งผู้ว่าการรถไฟ ซึ่งเป็นเหตุให้พรรคก๊กมินตั๋งก่อการปฏิวัติขึ้นเป็นครั้งที่ 2 แต่ไม่สำเร็จ ส่งผลให้ชุนยัตเซนและพรรคพวกต้องลี้ภัยไปยังญี่ปุ่น ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2456 และจัดตั้งพรรคจิ้งหัวเกอมีงตั้ง (พรรคปฏิวัติสาธารณรัฐจีน) เพื่อเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งในจีนและนอกประเทศแข่งขันกับรัฐบาลหยวนชื่อไช้¹²

ความแตกแยกทางการเมืองดังกล่าวส่งผลต่อชาวจีนโพ้นทะเลเพราะกลุ่มการเมืองทั้งสองฝ่ายต่างพยายามแสวงหาการสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเล รวมทั้งชาวจีนโพ้นทะเลในกรุงเทพฯ ดังนั้นตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2456 เป็นต้นมา จึงมีเจ้าหน้าที่ของกลุ่มการเมืองทั้งสองฝ่ายเดินทางมายังกรุงเทพฯ เพื่อแสวงหาการสนับสนุนจากชาวจีนในเมืองนี้ให้แก่ฝ่ายของตน โดยเฉพาะการสนับสนุนทางการเงิน ซึ่งทั้งสองมีวิธีที่แตกต่างกันอยู่บ้าง กล่าวคือฝ่ายของรัฐบาลหยวนชื่อไช้ จะใช้การขายใบกู้เงินที่ให้ดอกเบี่ยตอบแทน ในการรวบรวมเงินทุนจากชาวจีนโพ้นทะเล ในขณะที่ฝ่ายของชุนยัตเซนมักใช้การเรียกรับเงินในการระดมเงิน ข้าราชการจีนที่เดินทางเข้ามาขายใบกู้เงินในระยะนี้ อาทิ นายไลเวงยิว อดีตกงสุลจีนประจำสหรัฐ ซึ่งเดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ ในกลางเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2458¹³ และนายเลยงเยา ซึ่งเดินทางเข้ามาในเดือนเดียวกัน¹⁴ เป็นต้น นอกจากการขายใบกู้เงินแล้ว รัฐบาลหยวนชื่อไช้ยังได้พยายามเอาใจชาวจีนในกรุงเทพฯ โดยส่งข้าราชการเข้ามาสืบทอดตำแหน่งที่เหมาะสมจะเป็นกงสุลจีนในไทย¹⁵ อันเป็นความปรารถนาประการหนึ่งของชาวจีนในระยะนี้ สำหรับฝ่ายชุนยัตเซนได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อเรียกรับเงินและเคลื่อนไหวทางการเมืองเช่นกัน อาทิ เช่นการเข้ามาของนายเจ็งกวงวันและนายฉั่นเกว่งผู้ เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2458¹⁶

การแข่งขันทางการเมืองของจีนภายหลัง พ.ศ.2456 เป็นต้นมาจนถึงพ.ศ.2459 ซึ่งเป็นปีที่ประธานาธิบดีหยวนชื่อไช้ถึงแก่อนิจกรรมจากโรคโลหิตเป็นพิษ ได้ส่งกระทบต่อชุมชนชาว

¹² ดูรายละเอียดเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองของจีนตั้งแต่ พ.ศ.2456 ในภาคผนวก ก. หัวข้อ 2.

¹³ กจช. ร.6 ม.20/7 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาสยามราชดิศพลวงประดิษฐภักดี ราชเลขานุการ ที่ 206/3603, ลงวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2458.

¹⁴ พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, "พระบรมราชาบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว", (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2516), หน้า 200.

¹⁵ กจช. ร.6 ม.20/5 จดหมายของพระยาอริกรณิ์ประกาศ ทูลหม่อมเจ้าคำรบ อธิบดีกรมตำรวจนครและกรมพลตระเวน, ลงวันที่ 18 มกราคม พ.ศ.2458.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

จีนในไทย กล่าวคือทำให้ชาวจีนในไทยที่กำลังมีแนวโน้มของการสร้างเอกภาพภายในชุมชน ต้องแตกแยกเป็นฝักฝ่ายอีกครั้ง โดยแบ่งเป็นฝ่ายที่สนับสนุนรัฐบาลหยวนชื่อไซ่ และฝ่ายที่สนับสนุนซุนยัตเซนและพรรคก๊กมินตั๋ง ผู้ที่สนับสนุนรัฐบาลหยวนชื่อไซ่มักเป็นพ่อค้าจีนระดับกลางถึงระดับสูงที่มีความคิดแบบอนุรักษนิยม และเคยให้การสนับสนุนรัฐบาลชิงมาก่อน ส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าจีนแต้จิ๋ว และเป็นสมาชิกของสยามพาณิชย์สโมสร (เซี่ยงหวย) หนังสือพิมพ์ที่เป็นกระบอกเสียงสำคัญให้แก่ฝ่ายนี้ได้แก่ หนังสือพิมพ์ตงฮัวมีนเป่อ ซึ่งมักลงข่าวความเคลื่อนไหวของรัฐบาลหยวนชื่อไซ่และการเข้ามายังกรุงเทพฯ ของข้าราชการจีนให้ชุมชนรับทราบ ส่วนฝ่ายที่สนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งนั้นก็คือกลุ่มผู้ที่ให้การสนับสนุนขบวนการปฏิวัติของซุนยัตเซน มาตั้งแต่ต้น ส่วนใหญ่เป็นจีนแคะและมีนายเซียวฮุดเสง เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ โดยมีหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมชินโปและจีนโนสยามวารคำนั เป็นกระบอกเสียง หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมชินโปของเซียวฮุดเสงมักโจมตีข้าราชการจีนของรัฐบาลหยวนชื่อไซ่ที่เดินทางมายังกรุงเทพฯ อยู่เสมอ อาทิเช่น การเข้ามาของนายเอี้ยจือฮวง ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2456 หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมชินโปได้ลงรูปภาพชายผู้หนึ่งสพายผลน้ำเต้าและถือกระบองสั้น และมีเด็กคนหนึ่งทำท่าตกใจวิ่งหนีพร้อมกับพูดว่า "น่ากลัวจริงๆ"¹⁷ ซึ่งผลน้ำเต้าและกระบองในความหมายของจีน หมายถึงการเป็นคนโกหกหลอกลวงนั่นเอง และในวันต่อมา ก็ลงข่าวโจมตี โดยตรงว่าเอี้ยจือฮวง แอบอ้างว่าเป็นข้าหลวงมาหลอกลวงให้คนจีนหลงเชื่อ¹⁸ การแบ่งเป็นฝักฝ่ายตามสถานการณ์ทางการเมืองในจีนดังกล่าวนี้ ส่งผลกระทบต่อองค์กรชาวจีนในไทยเพราะจะนำมาสู่การจัดตั้งองค์กรบางแห่งที่สัมพันธ์กับการเมืองในประเทศจีน รวมทั้งยังมีผลต่อการเคลื่อนไหวขององค์กรที่ตั้งอยู่หลายแห่ง ที่จะสนองต่อการแข่งขันทางการเมืองในจีน ซึ่งจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ทางการเมืองในจีน ที่จะมีผลต่อการเคลื่อนไหวขององค์กรชาวจีนในระยะนี้ มิใช่เกิดขึ้นเฉพาะจากการแข่งขันทางการเมืองระหว่างจีนด้วยกันเองเท่านั้น แต่การรุกรานของต่างชาติในประเทศจีน ก็เป็นสาเหตุที่ผลักดันการเคลื่อนไหวขององค์กรชาวจีนบางแห่งเช่นกัน โดยเฉพาะการรุกรานของประเทศญี่ปุ่นในดินแดนจีน เริ่มจากการที่ญี่ปุ่นยื่นข้อเรียกร้อง 21 ข้อ แก่หยวนชื่อไซ่ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2458 กลายเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวขององค์กรชาวจีนบางแห่งในระยะนี้ ซึ่งจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไปเช่นกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁷ กจช. ร.6 ม.20/7 รายงานของหลวงธรณีเนฎเบศร์ถึงเจ้าพระยามรราช ที่ 183/2456, ลงวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2456.

¹⁸ กจช. ร.6 ม.20/7 รายงานของหลวงธรณีเนฎเบศร์ถึงเจ้าพระยามรราช ที่ 186/2456, ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2456.

5.1.2 ปัจจัยภายในประเทศ :

สภาพสังคม การเมือง และเศรษฐกิจไทยระหว่าง พ.ศ.2454-2460

สภาพสังคมและเศรษฐกิจของชาวจีนในกรุงเทพฯระหว่าง พ.ศ.2454-2460 เป็นปัจจัยเสริมอีกประการที่มีส่วนกำหนดลักษณะกิจกรรมขององค์กรชาวจีนหลายแห่งในระยณะนี้ โดยเฉพาะกิจกรรมของสมาคมของกลุ่มภาษาพูด นอกจากนี้ยังมีสถานการณ์ใหม่ทางการเมืองไทย นั่นคือการเกิดและการพัฒนาของลัทธิชาตินิยมไทย ที่รณรงค์โดยรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งแม้ว่าจะยังไม่ส่งผลต่อสมาคมชาวจีนมากนักในระยณะนี้ แต่ก็บั่นจุดร่วมของกระแสต่อต้านชาวจีนที่จะรุนแรงมากขึ้นในระยณะต่อไป

สังคมของชาวจีนในกรุงเทพฯ ตลอดทศวรรษ 2450 มีลักษณะที่เห็นได้ชัดคือ มีการขยายตัวของชุมชนกว้างขวางขึ้นมาก เพราะการคมนาคมที่สะดวกเนื่องจากมีเรือกลไฟของบริษัท ตะวันตกและบริษัทชาวจีนเปิดให้บริการระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองท่าของจีนรวมทั้งฮ่องกงและสิงคโปร์จึงทำให้ชาวจีนอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯเป็นจำนวนมากขึ้น สกินเนอร์ได้อ้างตัวเลข จาก China Year Book ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2455 ว่ามีชาวจีนในไทยประมาณ 650,000 คน และเมื่อถึง พ.ศ.2493 จำนวนชาวจีนในไทยได้เพิ่มขึ้นเป็น 1,500,000 คน¹⁹ ชาวจีนอพยพส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และนอกจากการขยายตัวของชุมชนชาวจีนแล้ว ลักษณะของธุรกิจของชาวจีนในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะพ่อค้าระดับกลางถึงระดับสูงก็มีการขยายตัวเป็นธุรกิจขนาดใหญ่หรือมีลักษณะเป็นธุรกิจระหว่างประเทศมากยิ่งขึ้น

ดังที่กล่าวมาแล้วในบทก่อนหน้าว่าชาวจีนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในธุรกิจค้าข้าว ตลาดในต่างประเทศที่สำคัญได้แก่ สิงคโปร์ ฮ่องกง และเมืองท่าในจีนภาคใต้ เช่นชัวเถา พ่อค้าจีนของกรุงเทพฯ จึงมีการติดต่อทางธุรกิจที่ใกล้ชิดกับนักธุรกิจที่ดินแดนดังกล่าว นักธุรกิจชาวจีนในกรุงเทพฯ หลายรายที่มีการตั้งบริษัทสาขาในเมืองท่าที่กล่าวมาเพื่อทำหน้าที่ล้งข้าว หรือดำเนินธุรกิจอื่นๆ ในเมืองท่าเหล่านั้น ดังนั้น ลักษณะทางธุรกิจของนักธุรกิจชาวจีนในระยณะนี้จึงเป็นธุรกิจที่มีการขยายออกไปกว้างขวางมากขึ้น เป็นธุรกิจระหว่างประเทศ ที่จำเป็นต้องใช้วิธีการดำเนินธุรกิจแบบสมัยใหม่ เช่นมีการนำระบบธนาคารมาใช้ประโยชน์ในการเป็นแหล่งเงินทุนและการให้เครดิตทางการค้า สิ่งนี้ผลักดันให้พ่อค้าชาวจีนต้องพัฒนาและขยายขอบข่ายทางธุรกิจให้กว้างขวางมากขึ้นนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะต้องเผชิญการแข่งขันกับนักธุรกิจชาวตะวันตกที่เข้ามาลงทุนและประกอบการค้าในไทยและมีบทบาทในการค้าระหว่างประเทศของไทยอย่างมาก

ลักษณะการค้าของชาวจีนที่มีการขยายตัวและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นนี้ ได้ก่อให้เกิด

¹⁹วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, แปลโดยพรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช), หน้า 169.

ความต้องการผู้มีการศึกษาที่สูงขึ้นเพื่อรองรับการดำเนินธุรกิจแบบสมัยใหม่ กล่าวคือเป็นผู้รับผิดชอบในการทำบัญชีการค้าที่เป็นระบบและถูกต้อง การจัดเก็บเอกสารด้วยวิธีการที่เป็นระบบหรือความสามารถในการติดต่อการค้ากับบริษัทของคนจีนในสิงคโปร์หรือฮ่องกง สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบริษัทการค้าขนาดใหญ่ คำพังเพยเก่า ๆ ที่ว่า "ไม่รู้หนังสือก็เป็นเจ้าสัวได้" นั้นไม่สอดคล้องกับการดำเนินธุรกิจสมัยใหม่ ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินธุรกิจมากขึ้น การขยายตัวทางสังคมและเศรษฐกิจดังที่ได้กล่าวมานี้เองได้กลายเป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่มีส่วนกำหนดบทบาทขององค์กรชาวจีนบางประเภทให้แสดงบทบาทที่ตอบสนอง นั่นคือการเป็นผู้นำในการขยายการศึกษาแบบสมัยใหม่สำหรับชาวจีน เพื่อผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชาวจีนนอกเหนือจากผลประโยชน์ทางการเมือง ซึ่งจะกล่าวถึงโดยละเอียดต่อไป

อนึ่ง การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางการเมืองของไทยในระบอบนี้ที่น่าสังเกตก็คือ ได้มีการเริ่มต้นของการรณรงค์สร้างลัทธิชาตินิยมของผู้นำรัฐบาลไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 ผู้มีบทบาทสำคัญในการรณรงค์นี้ก็คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเอง ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มทำให้นโยบายชาตินิยมไทยขยายตัวยิ่งขึ้นในเวลาต่อมา สาเหตุของการรณรงค์ลัทธิชาตินิยมไทยนั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะผลกระทบจากแนวโน้มของสถานการณ์ทั่วโลก ในระยะก่อนหน้าสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ที่ลัทธิชาตินิยมขยายตัวอย่างมากในยุโรป ซึ่งก่อให้เกิดความรักชาติ และยึดมั่นในมาตุภูมิที่เป็นบ้านเกิดเมืองนอนอย่างรุนแรง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯซึ่งเคยเป็นนักเรียนอังกฤษก็ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดดังกล่าวมาด้วย ดังนั้นพระองค์จึงได้นำเอาแบบอย่างแนวคิดชาตินิยมมาเป็นพระบรมราโชบายเพื่อปลุกฝังอุดมการณ์ในหมู่คนไทย เพื่อก่อให้เกิดความรักชาติและสร้างให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยิ่งขึ้น²⁰

ในการสร้างลัทธิชาตินิยมโดยทั่วไปนั้น ส่วนหนึ่งก็มักจะมีการสร้างเป้าหมายการโจมตีเพื่อก่อให้เกิดความสามัคคีและความยึดมั่นภายในชาติแน่นแฟ้นมากขึ้น ซึ่งการดำเนินการสร้างลัทธิชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯก็เป็นเช่นเดียวกัน นั่นคือการใช้ชาวจีนมาเป็นเป้าหมายในการโจมตี ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างศัตรูร่วมของชาติ เพื่อเบนความสนใจของคนรุ่นใหม่ จากความต้องการที่จะต่อต้านพระราชอำนาจ และเนื่องจากในขณะนั้น กระแสการเมืองในยุโรปมีการรณรงค์ต่อต้านชนชาติยิวอย่างรุนแรง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯจึงได้ใช้วิธีการโจมตีชาวจีนโดยการเปรียบเทียบเข้ากับชาวยิว ดังในพระราชนิพนธ์บทความชื่อว่า "พวกยิวแห่งบูรพาทิศ" ที่พระองค์ใช้พระนามแฝงว่า "อัครพาทุ" เขียนลงในหนังสือพิมพ์ "ไทย" ในพ.ศ. 2457 มีข้อความตอนหนึ่งว่า

²⁰ เรื่องลัทธิชาตินิยมไทยนี้ ดูได้จาก มล. จุลลา งอนรถ, "กำเนิดลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย", (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2513).

...ข้าพเจ้าย่อมทราบดีแล้วว่า ข้าพเจ้าไม่ใช่คนแรกที่เรียกจีนว่า ยิวแห่งบูรพาทิศ ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ถึงเวลาแล้วที่ควรจะแสดงความจริง เพื่อให้เราท่านทั้งหลาย ได้ทราบว่าไว้ว่า จีนเป็นคนเช่นไร...ข้อ 1 ก็คือเรื่องการถือโคตร²¹ ไม่ว่าจะอยู่แห่งใด ๆ ฤาแปลงเป็นชาติใด จีนก็ยังคงเป็นจีนอยู่เสมอ...ความรู้สึกไม่ลืมโคตรนี้ ทำให้จีนมีนคนที่ไม่พึงปรารถนา สำหรับประโยชน์ในการที่จะเข้าไปตั้งท่ามาหากินในเมืองใด²¹

สาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระองค์เลือกจีนเป็นเป้าหมายในการโจมตี ส่วนหนึ่งก็มาจากการที่จีนมีการปฏิวัติไปสู่ระบบสาธารณรัฐในเดือนตุลาคม พ.ศ.2454 นั้นด้วย เพราะเหตุการณ์ทางการเมืองภายในของไทยเมื่อ พ.ศ.2454 ที่พระองค์เพิ่งจะขึ้นครองราชย์ในปีแรกนั้น น่าจะเป็นเหตุหนึ่งให้พระองค์เลือกต่อต้านอิทธิพลของจีน กล่าวคือ ได้มีนายทหารกลุ่มหนึ่งที่เรียกตนเองว่า "คณะเก๊กเหม็ง" พยายามที่จะก่อการยึดอำนาจ เพื่อที่จะเปลี่ยนการปกครอง ไทยไปสู่ระบอบที่มีรัฐธรรมนูญ แต่ความพยายามดังกล่าวล้มเหลว คณะทหารเหล่านี้ถูกจับกุมและกลายเป็น "กบฏ ร.ศ.130"²² ปรากฏว่าสิ่งที่เห็นได้ชัดจากกรณีนี้ก็คือ อิทธิพลจากแนวคิดปฏิวัติจีนของซุนยัตเซ็น กรณีนี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระบรมราโชบายของพระองค์ ต้องต่อต้านแนวคิดจากจีน แต่ยังมีโอกาสจะมีเหตุผลอื่นอีกในการใช้ชาวจีนเป็นเป้าหมายคือ การที่ชาวจีนเป็นผู้ประสบความสำเร็จในทางเศรษฐกิจ จนกลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการควบคุมเศรษฐกิจของไทย ขณะที่คนไทยส่วนใหญ่ยังยากจน ทำให้การโจมตีจีนเป็นเป้าที่สร้างขึ้นได้ง่าย²³

ที่น่าสังเกตก็คือ แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯจะปลุกเร้าลัทธิชาตินิยมเช่นนี้ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ในระยะพ.ศ.2454-2460 นั้นรัฐบาลไทยมิได้มีมาตรการในทางปฏิบัติใดๆ ที่ต่อต้านชาวจีนอย่างจริงจังเลย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะรัฐบาลก็ยังเห็นถึงความจำเป็นที่สังคมไทย จะต้องพึ่งพิงชาวจีน เพียงแต่ว่าการรณรงค์ของพระองค์ จะเป็นจุดเริ่มของกระแสชาตินิยมไทย และการต่อต้านชาวจีนที่รุนแรงมากขึ้น อันจะก่อให้เกิดการจำกัดบทบาทและการเคลื่อนไหวของสมาคมชาวจีนในระยะต่อไป หลังจากที่ล่วงพ้นรัชกาลของพระองค์ไปแล้ว

²¹ กจช. ร.6 น.20.11/15 หนังสือพิมพ์ตัดเรื่อง "พวกยิวแห่งบูรพาทิศ", ของ อัศวพาหุ, ไทย, 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2457.

²² เรื่องเกี่ยวกับการกบฏนี้ ดูได้จาก แกมสุข นุ่มนนท์, กบฏร.ศ.130 ยิ่งเติร์กแรก, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, 2522).

²³ นงเยาว์ จิตตะปุตตะ, "บทพระราชนิพนธ์ เรื่องพวกยิวแห่งบูรพาทิศ : แนวทางปลุกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม" วารสารอักษรศาสตร์ ศิลปากร, 4/2 (2524) : 128-129.

5.2 สมาคมชาวจีน พ.ศ. 2454-2460

ปัจจัยภายนอกและภายในดังที่ได้กล่าวมาคือพัฒนาการทางเมืองของประเทศจีนภายใต้ระบอบสาธารณรัฐที่มีผลต่อการเติบโตของความรู้สึกชาตินิยมในชุมชนจีนของไทย ซึ่งทำให้ชาวจีนเหล่านี้มีความผูกพันกับเมืองแม่ ประกอบเข้ากับสภาพเศรษฐกิจภายในประเทศที่มีการขยายตัว และมีรูปแบบทางธุรกิจที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ได้มีผลต่อลักษณะของกิจกรรมของสมาคมชาวจีนที่กำเนิดขึ้นหรือเคลื่อนไหวในช่วงพ.ศ. 2454-2460 มีลักษณะเด่น 2 ประการคือ

1. เป็นระยะแห่งการขยายตัวในการจัดตั้งสมาคมชาวจีนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนกลุ่มการเมืองในประเทศจีน โดยจัดตั้งในลักษณะของสมาคมเครือข่ายที่มีศูนย์กลางในประเทศจีน
2. สมาคมประเภทต่างๆที่จัดตั้งขึ้นในระยะก่อนหน้านี้นี้ ก็จะแสดงบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศจีนอย่างใกล้ชิด

สมาคมชาวจีนในช่วง พ.ศ. 2454-2460 แบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ โดยพิจารณาจากกิจกรรมของสมาคมเป็นเกณฑ์ได้แก่ สมาคมที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ กับสมาคมที่มีวัตถุประสงค์ทางสังคม โดยการศึกษาเกี่ยวกับสมาคมชาวจีนในระยะนี้ จะศึกษาโดยละเอียดเฉพาะสมาคมที่มีบทบาทเด่นชัดต่อชุมชนชาวจีนโดยรวม สมาคมที่น่าสนใจแต่มีการเคลื่อนไหวที่มีผลกระทบในวงแคบจะกล่าวถึงเพียงสังเขป

ก. สมาคมที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ

1. สโมสรจีนกรุงเทพ (ตงหัวฮ่วยก๊วน หรือ ตงหัวฮ่วยฮ้อ)

สโมสรจีนกรุงเทพเป็นสโมสรที่เริ่มมีบทบาทโดดเด่นในชุมชนชาวจีนของกรุงเทพตั้งแต่พ.ศ. 2454 เป็นต้นไป บทบาทที่เห็นได้ชัดที่สุดของสโมสรแห่งนี้ก็คือ การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สัมพันธ์กับพัฒนาการหรือการแข่งขันทางการเมืองของประเทศจีนช่วงเวลาเดียวกัน และเป็นการเคลื่อนไหวที่มีลักษณะเปิดเผยซึ่งแตกต่างไปจากระยะเมื่อแรกตั้งสมาคม

ตั้งแต่แรกตั้งเมื่อ พ.ศ. 2451 จนถึง พ.ศ. 2454 สโมสรจีนกรุงเทพได้เปลี่ยนแปลงที่ทำการหลายครั้ง กล่าวคือเมื่อแรกตั้งนั้นได้เช่าตึกของพระยาพิพัฒน์โกษา ตำบลถนนสีพระยาเป็นที่ทำการ เมื่อ พ.ศ. 2453 ได้ย้ายสถานที่ไปยังบริเวณวัดมยุวน ตลาดน้อย ถนนเจริญกรุงเมื่อถึง พ.ศ. 2454 ได้ย้ายสถานที่มายังตึกของพระเจ้าพี่ยาเธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ถนนพระยาวิสุตร์ (กัปตันบุช)²⁴ และ ณ. ที่ทำการแห่งนี้ สโมสรจีนกรุงเทพได้วางระเบียบข้อบังคับ

²⁴แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, หนังสือของนายเชียวฮุดเสง ถึงมิสเตอร์ ลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน, ลงวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2457.

ของสโมสรฉบับใหม่ ที่มีนายเชียวอุดแสงเป็นผู้เรียบเรียง และที่ประชุมใหญ่อุบัติให้ใช้ เป็นข้อ บังคับต่อสโมสรจีนกรุงเทพฯ เพราะเป็นข้อบังคับที่ผู้นำของสโมสรยื่นต่อกระทรวงนครบาล เพื่อ ขอจดทะเบียนสมาคมเป็นผลสำเร็จเมื่อ พ.ศ.2457 และใช้ต่อเนื่องเรื่อยมาจนกระทั่งมีการยกเลิกสโมสรใน พ.ศ.2474

ระเบียบข้อบังคับของสโมสรจีนกรุงเทพฯ ฉบับที่จัดทำขึ้นใน พ.ศ.2454 นี้ได้กล่าวถึง มาแล้วในบทก่อนหน้า จึงไม่ขอกล่าวซ้ำในรายละเอียดอีก แต่จะกล่าวโดยสรุปเฉพาะข้อบังคับที่ ว่าด้วยวัตถุประสงค์และกิจกรรมของสโมสร เพื่อจะได้นำมาพิจารณาเปรียบเทียบให้เห็นความ สอดคล้องและความแตกต่างระหว่างวัตถุประสงค์และกิจกรรมที่วางไว้เป็นหลักการ กับบทบาทที่ แท้จริงของสโมสรแห่งนี้

ระเบียบข้อบังคับของสโมสรจีนกรุงเทพฯ กำหนดวัตถุประสงค์และกิจกรรมของสโมสร ซึ่งสรุปได้เป็น 3 ประการคือ เป็นสถานที่ให้ความบันเทิงแก่สมาชิก เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนวิชา ความรู้ และกระทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน กิจกรรมด้านบันเทิงได้แก่การประชุม กินเลี้ยง การออกกำลังกาย ดนตรี และกีฬาที่ใช้ความคิดเช่น บิลเลียดหรือหมากรุก ส่วน กิจกรรมเกี่ยวกับการให้ความรู้ได้แก่การ "เทศน์และการปฐกฐาและวิไลษา" ซึ่งควรหมายถึงการ จัดบรรยาย และการจัดอภิปรายโต้ตอบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตามความหมายปัจจุบัน สำหรับ กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนตามที่กล่าวถึงในข้อบังคับได้แก่การกุศลช่วยเหลือผู้ทุกข์ยาก การตั้งโรงเรียน การตั้งโรงพยาบาล การตั้งห้องอ่านหนังสือ กองดับเพลิง และการช่วยเหลือ เจ้าหน้าที่ราชการรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน เป็นต้น²⁵

องค์กรบริหารของสโมสรแห่งนี้เป็นระบบคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วย นายกลสโมสร อุปนายก เลขานุการ ผู้ช่วยเลขานุการ ปฎิคม ผู้ช่วยปฎิคม และบรรณารักษ์ ตำแหน่งละ 1 นาย รวมทั้งสิ้น 9 นาย และมีกรรมการที่ปรึกษา สำหรับให้คำปรึกษาแก่คณะกรรมการบริหารอีก 9 นาย²⁶ ส่วนการกำหนดคุณสมบัติผู้สามารถเข้าเป็นสมาชิกสโมสร มีลักษณะที่เปิดกว้างมากกว่า สมาคมของชาวจีนอื่นๆ ที่ตั้งขึ้นมาในระยะก่อนหน้านี้นี้ กล่าวคือ คุณสมบัติของสมาชิกมิได้มีพื้นฐาน อยู่บนการเป็นผู้ร่วมกลุ่มภาษาพูดเดียวกัน หรือมีพื้นฐานทางการเศรษฐกิจลักษณะเดียวกัน แต่คุณ สมบัติของสมาชิกของสโมสรแห่งนี้ โดยสรุปก็คือเป็นผู้ที่มีสุขภาพและความประพฤติดี เป็นที่ยอมรับ ของสังคมเท่านั้น²⁷

²⁵ แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, ข้ออาณัติสโมสรจีนกรุงเทพฯ.

²⁶ เรื่องเดียวกัน.

²⁷ ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน.

บทบาทของสโมสรจีนกรุงเทพฯ

บทบาทและการเคลื่อนไหวของสโมสรจีนกรุงเทพฯ ในช่วงพ.ศ. 2454-2460 ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเมืองของประเทศจีน

ดังที่กล่าวมาแล้วในบทก่อนหน้าว่าสโมสรจีนกรุงเทพฯ มีการเคลื่อนไหวสนับสนุนการปฏิบัติของซุนยัตเซนนับตั้งแต่แรกตั้งสโมสรใน พ.ศ. 2451 ด้วยการเชิญให้ซุนยัตเซนและหูฮั่นเหมิง มาบรรยายเผยแพร่อุดมการณ์ปฏิวัติที่สโมสร แต่การเคลื่อนไหวดังกล่าวมีลักษณะไม่เปิดเผย เห็นได้จากการที่ เชียวฮุดเสง ผู้นำของสโมสรจีนกรุงเทพฯ พยายามประกาศต่อสาธารณชนในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า การเชิญซุนยัตเซนมาয়ังสโมสรเป็นความรับผิดชอบของสมาชิกเพียงคนเดียว มิใช่ความเห็นร่วมของสมาชิก และเน้นว่าสโมสรจีนกรุงเทพฯ ตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมการค้ามิใช่เพื่อการก่อกบฏ²⁸ การที่สโมสรจีนกรุงเทพฯ ในช่วงต้นทศวรรษ 2450 ยังไม่สามารถเคลื่อนไหวทางการเมืองได้อย่างเปิดเผย เพราะผู้นำของสโมสรที่เป็นฝ่ายปฏิวัติหรือก่อกบฏ ยังถือเป็นพวกขบถในสายตาของรัฐบาลชิง หากกระทำการอย่างเปิดเผยจะส่งผลให้ สมาชิกของสโมสรที่ไม่ต้องการเกี่ยวข้องกับการเมือง และหวาดเกรงรัฐบาลชิง เลื่อมความนิยมและไม่ให้การสนับสนุนสโมสร

อย่างไรก็ตาม เมื่อฝ่ายปฏิวัติของซุนยัตเซนสามารถเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศจีนเป็นผลสำเร็จตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2454 เป็นต้นมา ผู้นำสโมสรจีนกรุงเทพฯ ที่เป็นฝ่ายปฏิวัติ ซึ่งเคยเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างหลบซ่อน ก็สามารถเปิดเผยตัว และใช้สโมสรจีนกรุงเทพฯ เป็นเครื่องมือสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐของจีนได้อย่างเปิดเผย ดังนั้น จึงสังเกตได้ว่า บทบาทของสโมสรจีนกรุงเทพฯ จะปรากฏอย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากที่จีนเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบสาธารณรัฐเป็นต้นมา และการที่สโมสรจีนกรุงเทพฯ สามารถมีบทบาทเด่นในชุมชนชาวจีนได้ ก็เป็นผลมาจากสถานะทางสังคมที่เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นของ เชียวฮุดเสง ผู้นำที่สำคัญของสโมสรจีนกรุงเทพฯ นั่นเอง

ก่อนการปฏิวัติเดือนตุลาคม พ.ศ. 2454 แม้ว่า เชียวฮุดเสง จะเป็นปัญญาชนจีนที่เด่นในสายตาของชาวตะวันตกในกรุงเทพฯ สมัยนั้น แต่ฐานะทางสังคมของเขาในกลุ่มคหบดีชาวจีนที่เป็นผู้นำชุมชนจีนของกรุงเทพฯ ในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังไม่เด่นมากนัก จะเห็นได้จากการที่ เชียวฮุดเสง ไม่เคยมีส่วนร่วมในกิจกรรม ที่ผู้นำชาวจีนในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่ให้การสนับสนุน เช่น การจัดตั้งโรงพยาบาลเทียนหัว และสยามพานิชจีนสโมสร (เซี่ยงหวย) แต่เมื่อฝ่ายปฏิวัติของซุนยัตเซนสามารถปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของ

²⁸ กจช. ร. 5 น. 8. 7/9 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินไป วันที่ 4 กุมภาพันธ์ ร.ศ.

ประเทศจีนสู่ระบอบสาธารณรัฐเป็นผลสำเร็จทำให้เซียวฮุดเสง ซึ่งเป็นผู้นำที่สำคัญของฝ่ายปฏิวัติในกรุงเทพฯ ได้รับการยอมรับจากคหบดีชาวจีนในกรุงเทพฯ มากขึ้น เห็นได้จากการที่ภายหลังการปฏิวัติประมาณ 1 เดือน ในวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2454 สยามพานิชจีนสโมสรหรือเซียงหวย ซึ่งเป็นสโมสรที่รวมพ่อค้าจีนจากกลุ่มภาษาทั้ง 5 ในกรุงเทพฯ ได้ยกให้เซียวฮุดเสง (ซึ่งมิได้เป็นผู้นำหรือคณะกรรมการของเซียงหวย) ให้เป็นประธานในการประชุมของสโมสรเพื่อหารือเรื่องสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชาวจีนของกรุงเทพฯ โดยส่วนรวม คือการหารือเรื่องวิธีการสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นภายในชุมชนชาวจีน และการเป็นแกนนำชาวจีนทั้งหมด จัดกิจกรรมเฉลิมฉลองเกี่ยวกับการถวายพระพรชัยมงคล ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และการจัดงานเฉลิมฉลองรัฐบาลใหม่ของจีน ในการประชุมครั้งนั้น เซียวฮุดเสง เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดวางแนวทางการดำเนินงานทั้งหมด ให้แก่สมาชิกของเซียงหวย นับตั้งแต่การเสนอแนะเกี่ยวกับวิธีการจัดงานถวายชัยมงคลแด่พระมหากษัตริย์ไทย พระองค์ใหม่และการสมโภชรัฐบาลใหม่ของจีน²⁹

ฐานะทางสังคมอันเป็นที่ยอมรับมากขึ้นของเซียวฮุดเสง ผู้นำของจีนสโมสรกรุงเทพฯ ในระยะนี้เอง ได้ช่วยผลักดันให้สโมสรจีนกรุงเทพฯ เป็นที่ยอมรับมากขึ้นเช่นกัน สโมสรจีนกรุงเทพฯ เริ่มบทบาทด้วยการร่วมกับสโมสรเซียงหวยอันทรองอิทธิพล เป็นแกนนำในการชักชวนชาวจีนทั้งหมดในกรุงเทพฯ จัดกิจกรรมเฉลิมฉลองการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยใช้ชื่อสโมสรลงประกาศในหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ 23 พฤศจิกายนมีข้อความชักชวนให้ชาวจีนในกรุงเทพฯ ร่วมกันเฝ้ารับเสด็จและถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พลับพลา เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พลับพลาตำบลดงสามแยกในวันที่ 8 ธันวาคม และให้ชาวจีนตกแต่งบ้านเรือนร้านค้าให้งดงาม เพื่อพระราชพิธีดังกล่าวด้วย³⁰

นอกจากการแสดงบทบาทเป็นผู้นำชุมชนชาวจีน ให้แสดงความจงรักภักดีต่อรัฐบาลไทยแล้ว สโมสรจีนกรุงเทพฯ ยังแสดงบทบาทเป็นผู้นำชาวจีนเหล่านี้ให้แสดงความสนับสนุนต่อรัฐบาลสาธารณรัฐของจีน อันถือได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญของสโมสรจีนกรุงเทพฯ ในช่วง พ.ศ. 2454-2460 บทบาทดังกล่าวแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ การจัดตั้งองค์กรเพื่อสนับสนุนรัฐบาลจีน และการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อสนับสนุนการเมืองในจีน

²⁹ กจช.ร.6 น.4.7/22 รายงานของกรมหลวงธรรณิณเฑาะว์ ถึงเจ้าพระยายมราช, ศก.130.

³⁰ ร.6 น.4.7/22 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป เรื่องสโมสรจีนตงฮั่วช่วยขอแจ้งความล่วงหน้า, วันที่ 23 พฤศจิกายน ศก.130.

1. การจัดตั้งองค์กรเพื่อสนับสนุนรัฐบาลจีน

การเติบโตของความรู้สึกชาตินิยมในชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2450 ได้ส่งผลให้ชาวจีนในกรุงเทพฯ เลเกิดความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด และหวังจะได้รับการคุ้มครองจากรัฐบาลจีน เมื่อจีนมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2454 ความรู้สึกชาตินิยมดังกล่าวได้ขยายตัวมากขึ้นในชุมชนชาวจีนของกรุงเทพฯ และมีการแสดงออก 2 ลักษณะ คือ การเกิดของแนวโน้มของความพยายามจะสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นในชุมชน ภายใต้ความเป็น "จีน" ร่วมกัน ส่วนการแสดงออกอีกลักษณะคือ การเคลื่อนไหวเพื่อแสดงความสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐของจีน ซึ่งการเคลื่อนไหวในลักษณะที่สองนี้เอง สโมสรจีนกรุงเทพฯ (ตงหัวฮ่วยฮ้อ) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ ในลักษณะของการเป็นแกนนำในการจัดตั้งองค์กรแนวร่วม เพื่อสนับสนุนรัฐบาลจีน องค์กรแนวร่วมแห่งแรก ที่สโมสรจีนกรุงเทพฯ เป็นผู้นำในการจัดตั้งได้แก่ "สโมสรตงหัวฮ่วยฮ้อจี้กั๊กบูเกียน" แปลว่า สโมสรเรียโรเงินช่วยเหลืออุดหนุนบ้านเมือง องค์กรแห่งนี้จัดตั้งขึ้นเป็นการชั่วคราว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียโรเงินจากชาวจีนในไทยส่งไปสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐของจีนโดยเฉพาะ

การจัดตั้ง "สโมสรตงหัวฮ่วยฮ้อจี้กั๊กบูเกียน" หรือเรียกอย่างสั้นๆ ว่า สโมสรเรียโรเงินแห่งนี้ เริ่มอย่างเป็นทางการภายหลังการปฏิวัติเดือนตุลาคมในประเทศจีนได้ประมาณ 2 เดือน กล่าวคือในวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2454 สโมสรจีนกรุงเทพฯ ได้จัดการประชุมชาวจีนในกรุงเทพฯ เพื่อหารือเรื่องราวการจัดองค์กรสำหรับเรียโรเงินส่งไปสนับสนุนรัฐบาลใหม่ของจีน โดยมีเชียวฮุดเสงเป็นประธานการประชุม ที่ประชุมได้ตกลงที่จะให้มีการจัดตั้งสโมสร ซึ่งมีชื่อภาษาจีนว่า "สโมสรตงหัวฮ่วยฮ้อจี้กั๊กบูเกียน" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียโรเงินจากชาวจีนในไทยส่งไปสนับสนุนรัฐบาลจีนที่นานกิงของซุนยัตเซน และในวันเดียวกันได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการของสโมสรเพื่อรับผิดชอบเกี่ยวกับการเรียโรเงินโดยเฉพาะ³¹ องค์กรดังกล่าว แม้จะจัดตั้งขึ้นเพียงชั่วคราว แต่ก็มีการจัดตั้งคณะกรรมการเป็นคณะใหญ่และมีการวางระเบียบข้อบังคับที่รัดกุม

คณะกรรมการของสโมสรเรียโรเงินดังกล่าวมีจำนวนทั้งสิ้น 93 นาย สำหรับผู้ที่ดำรงตำแหน่งที่สำคัญในคณะกรรมการสโมสรแห่งนี้ได้แก่³²

สภานายก	ได้แก่ เต้เคียมฮั่ว (ยี่หอการค้าของจีนเอง-ผู้เขียน)
อุปนายก	ได้แก่ เชียวฮุดเสง
เหรัญญิก	ได้แก่ เล่าบัวนเสง บัวนเส็งเชียง

³¹ ร.6 น.4.7/22 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซันไป เรื่องข้อบังคับสโมสรจัดการเรียโรเงินเพื่อบำรุงการเมือง วันที่ 13 ธันวาคม ค.ศ. 1910.

³² กจช.ร.6 น.4.7/24 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซันไป วันที่ 13 ธันวาคม ค.ศ. 1910.

ผู้ช่วยกรรมการ ได้แก่	ง่วนฮวดเสง	ว่องฮังเจา	เชียงกัจฉัน
	ตั้งฮ่วงหลี	แต่ซุนเส็ง	กวงอะเส็ง
	ซัวน้ำบวย	โงจ้อหน้า	ฮ้อเซียวฮี
	ตันไจจ้อ	กิมเซ่งหลี	ฮุนกิมฮวด
	เล่าเม่งเสง	ย่งเฮียงซิว	จินเซ่งจัน

ส่วนตำแหน่งหน้าที่อื่นๆ ได้แก่ เลขานุการ 6 นาย ผู้ตรวจบัญชี 5 นาย ผู้รับผิดชอบ เบ็ดเตล็ด 12 นาย ผู้ดูแลกิจการ 51 นาย และผู้แนะนำการเรียไร่อีกจำนวนหนึ่ง

เป็นที่น่าสังเกตว่า สโมสรเพื่อการเรียไร่ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี จากคหบดีจีน ซึ่งเป็นผู้นำชาวจีนกลุ่มภาษาต่างๆ ของกรุงเทพฯ และส่วนใหญ่เป็นผู้นำหรือสมาชิกของสยามพาณิชย์ จินสโมสรหรือเซี่ยงหวยอยู่ในขณะนั้น โดยคนเหล่านี้ได้เข้าร่วมเป็นกรรมการของสโมสรเพื่อการเรียไร่เงินแห่งนี้ อาทิเช่น ตั้งฮ่วงหลี (เจ้าของห้างหวังหลี-ผู้เขียน) กิมเซ่งหลี ฮุนกิมฮวด เล่าเม่งเส็ง เชียงกัจฉัน (พระพิบูลย์พัฒนากร) เป็นต้น การที่ผู้นำของเซี่ยงหวยให้ความสนับสนุนองค์กรแนวร่วมของ สโมสรจีนกรุงเทพฯ คาดว่าเป็นผลจากการที่ผู้นำของเซี่ยงหวยเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของความร่วมมือระหว่างองค์กรต่างๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยส่วนรวมและต่อมาตฤมิตของตน ดังที่ปรากฏให้เห็นจากคำกล่าวของผู้จัดการ สโมสรเซี่ยงหวย การประชุม สโมสรเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2454 ว่า

ข้าพเจ้าเห็นว่า พวกเราควรจะละทิ้งที่ถือพวกถือคณะ ซึ่งมีมาแต่เดิมนั้นเสียก่อน แล้วเชิญผู้ที่มีชื่อเสียงแลสติปัญญาในกรุงเทพฯ นี้ให้มาประชุมด้วย เพื่อจะให้มีความสนิทสนมปรองดองกัน ต่อไปวันน่าถ้าจะจัดการอย่างใด อันเป็นสาธารณประโยชน์ขึ้นแล้วก็จะได้พร้อมเพรียงกันง่าย³³

ข้อน่าสังเกตอีกประการก็คือผู้ที่ได้รับตำแหน่งนายกสมาคม ได้แก่ จินฮองหรือหลวงอนุวัตรราชนิยมแทนที่จะเป็นนายเซียวฮวดเสง ผู้นำนายกของ สโมสรจีนกรุงเทพฯ และเป็นผู้ให้การสนับสนุนฝ่ายปฏิวัติของซุนยัตเซนมาตั้งแต่ต้น ที่เป็นเช่นนี้คาดว่าเนื่องมาจากการที่จินฮองได้บริจาคให้แก่ สโมสรดังกล่าวเป็นจำนวนเงินสูงสุดคือ 50,000 เหรียญ ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่สูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับคณะกรรมการคนอื่นๆ³⁴ สโมสรเพื่อการเรียไร่เงินแห่งนี้ได้ใช้เป็นสถานที่ของ

³³ กจช. ร.6 น.4.7/24 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซันไป วันที่ 16 พฤศจิกายน คศ. 130.

³⁴ กจช. ร.6 น.4.7/24 รายงานผู้ออกเรียไร่.

สโมสรรจีนกรุง เทพฯ เป็นสำนักงานใหญ่ และใช้สถานที่ของสโมสรรชัวเถา(ชัวเถาเกากงเก็ก) ณ ตำบลโล้งลัวตีดเป็นสำนักงานสาขา^{๓๕} ระเบียบข้อบังคับของสโมสรรเพื่อการเรียไร มีทั้งสิ้น 10 ข้อซึ่งมีสาระสำคัญโดยย่อดังนี้

สโมสรรตั้งชัวก๊วกจี้ก๊วกบู๊เกียนตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการเรียไรเงินส่งไปยังประเทศจีน วิธีการเรียไรกระทำใน 2 ลักษณะคือ 1. แจกจ่ายสมุดที่มีตราประทับของสโมสรรให้แก่บรรดาพ่อค้าชาวจีน เมื่อมีผู้บริจาคเงินให้ลงนามผู้บริจาคในสมุดดังกล่าวเรียงตามลำดับหมายเลข 2. แจกใบปลิวตามห้างร้านค้าต่างๆ เพื่อให้ลูกจ้างของห้างร้านนั้นช่วยบริจาคเงิน ผู้รับผิดชอบการเรียไรจะจัดตั้งขึ้นทั้งในกรุง เทพฯ และหัวเมือง เมื่อการเรียไรเสร็จสิ้น ผู้รับผิดชอบการเรียไรจะต้องจัดส่งสมุดหรือใบปลิวดังกล่าวกลับคืนยังสำนักงานใหญ่ เற்றுฎีกของสโมสรรจะเป็นผู้รับเงินโดยออกใบรับเงินให้เป็นหลักฐาน เงินที่ได้จากการเรียไรจะนำเข้าฝากในธนาคารระยะหนึ่ง เมื่อคณะกรรมการสโมสรรได้ประชุมหารือเกี่ยวกับการเรียไรและการจัดส่งเงิน ซึ่งมีการประชุมทุกวันอาทิตย์แล้ว จึงจะส่งเงินที่ได้จากการเรียไรไปให้แก่รัฐบาลจีนที่นานกิงเป็นงวดๆ สโมสรรแห่งนี้ได้กำหนดการดำรงอยู่ของสโมสรรไว้เพียง 1-2 เดือน โดยจะยกเลิกเมื่อการเรียไรเสร็จสิ้น แต่หากการเรียไรยังไม่เสร็จสิ้น สโมสรรก็สามารถดำเนินการต่อไป จนการเรียไรสิ้นสุด^{๓๖}

สโมสรรเพื่อการเรียไรแห่งนี้ เปิดดำเนินการเรียไรอย่างเป็นทางการ ในวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2454 ชาวจีนในกรุง เทพฯ ได้ให้ความร่วมมือด้วยการบริจาคเงินให้แก่สโมสรรแห่งนี้เป็นอย่างดี เพียงระยะเวลา 1 เดือน หลังเปิดรับบริจาคเงิน สโมสรรสามารถรวบรวมเงินเรียไรได้เป็นจำนวนถึง 100,000 เหรียญ^{๓๗} และอีก 2 เดือนต่อมา ก็รวบรวมเงินเรียไรเพิ่มขึ้นอีก 50,000 เหรียญ^{๓๘} เงินทั้งหมดถูกส่งไปสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐของซุนยัตเซ็น

การที่สโมสรรแห่งนี้ได้รับความร่วมมือจากชาวจีนในกรุง เทพฯ เป็นอย่างดีส่วนหนึ่งเป็นเพราะ นายเซียวฮุดเสงอุปนายกของสโมสรร ได้มีวิธีการดึงดูดความสนใจ จากบรรดาชาวจีนทุกระดับให้เข้าร่วมบริจาคเงิน ด้วยการนำรายชื่อของผู้ที่ลงนามบริจาคเงินในสมุดหรือใบปลิวของสโมสรรลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ชัวเซียมซันไปแบบวันต่อวัน โดยตีพิมพ์ทุกรายชื่อไม่ว่าจะบริจาคเป็น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๓๕} กจช. ร.6 น.4.7/24 ข้อบังคับสโมสรรจัดเรียไรเงินเพื่อบำรุงการบ้านเมือง.

^{๓๖} กจช. ร.6 น.4.7/24 ข้อบังคับสโมสรรจัดเรียไรเงินเพื่อบำรุงการบ้านเมือง.

^{๓๗} กจช. ร.6 น.4.7/24 รายงานของหลวงธรณีเนฎเบคร์ถึงเจ้าพระยายมราช, ลงวันที่

25 ธันวาคม คค. 130.

^{๓๘} กจช. ร.6 น.4.7/24 รายงานของหลวงธรณีเนฎเบคร์ถึงเจ้าพระยายมราช, ลงวันที่

2 กุมภาพันธ์ คค. 130.

จำนวนมากน้อยเพียงไร วิธีการดังกล่าวส่งผลทางจิตวิทยาให้มีผู้ลงนามร่วมบริจาคเป็นจำนวนมากติดต่อกันตั้งแต่เดือนธันวาคมจนถึงกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2353

ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2455 เมื่อรัฐบาลจีนที่ปักกิ่งและรัฐบาลจีนที่นานกิงสามารถรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ระบอบสาธารณรัฐ โดยมีหยวนซีอี่งเป็นประธานาธิบดี สโมสรจินกรุงเทพฯก็มีการเคลื่อนไหวอีกเช่นกัน กล่าวคือภายหลังจากที่ประเทศจีนสามารถจัดตั้งรัฐบาลที่เป็นเอกภาพได้แล้ว สโมสรจินกรุงเทพฯได้แสดงบทบาทเป็นแกนนำในการจัดตั้งองค์กรแนวร่วมขึ้นอีกครั้งหนึ่งเพื่อสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐของจีน องค์กรดังกล่าวมีชื่อว่า "สมาคมฮั่วเคี้ยวลินอะหวย" แปลว่า สมาคมชาวจีนโพ้นทะเล (ในเอกสารขั้นต้นเรียกว่า สโมสรสมาคมคนจีนต่างประเทศ) องค์กรดังกล่าวจัดตั้งขึ้นมาในลักษณะของ สมาคมสาขาที่มีสมาคมเซี่ยงไฮ้ฮั่วเคี้ยวลินอะหวย (สมาคมจีนโพ้นทะเลในเซี่ยงไฮ้) เป็นศูนย์กลางและเป็นแม่แบบ^{๓๙}

การจัดตั้งสมาคมฮั่วเคี้ยวลินอะหวยในกรุงเทพฯ โดยการนำของสโมสรจินกรุงเทพฯได้เริ่มตั้งแต่กลางเดือนเมษายน พ.ศ. 2455 เมื่อสโมสรจินกรุงเทพฯได้รับจดหมายจากสมาคมฮั่วเคี้ยวลินอะหวย มีข้อความชักชวนให้สโมสรจินกรุงเทพฯเป็นแกนนำในการจัดตั้งสาขาของสมาคมฮั่วเคี้ยวลินอะหวยในกรุงเทพฯ จดหมายชักชวนดังกล่าวได้มีการตีพิมพ์เผยแพร่ต่อสาธารณชนในหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ 15 เมษายน ร.ศ. 131 มีสาระโดยย่อว่า^{๔๐} เมื่อรัฐบาลเก่าถูกล้มและการปกครองของจีนกลายเป็นสาธารณรัฐ ประชาชนทุกคนจึงควรช่วยกันสนับสนุนให้ประเทศเจริญขึ้น ในการนี้ชาวจีนในประเทศจีนได้จัดตั้งสมาคมเพื่อช่วยเหลือรัฐบาลจีนในกิจการต่างๆ ชาวจีนในต่างประเทศแต่เดิมเคยจัดตั้งสมาคมที่เกี่ยวกับการค้าหรือการกุศล แต่เมื่อในปัจจุบันสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกต่างส่งผลกระทบต่อทุกคน หากรัฐบาลบริหารประเทศไม่ดี ชาวจีนในต่างประเทศจะได้รับความลำบากหรือถูกข่มเหง ดังนั้นชาวจีนโพ้นทะเลจึงควรร่วมกันจัดตั้งสมาคมเพื่อสนับสนุนประเทศจีน เนื่องจากได้มีการก่อตั้งสมาคมชาวจีนโพ้นทะเลขึ้นเป็นแม่แบบในประเทศจีน โดยความเห็นชอบของประธานาธิบดีซุนยัตเซน จึงขอให้ชาวจีนโพ้น

^{๓๙} สมาคมเซี่ยงไฮ้ฮั่วเคี้ยวลินอะหวย ตั้งขึ้นภายหลังการปฏิวัติในจีน ดำเนินการโดยเอกชนภายใต้ความเห็นชอบจากซุนยัตเซน เมื่อครั้งยังดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของรัฐบาลที่นานกิง หลังจากที่มีการรวมรัฐบาลที่ปักกิ่งและนานกิง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ระบอบสาธารณรัฐแล้ว องค์กรแห่งนี้มีบทบาทในการสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐด้วยการชักชวนชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองต่างๆ ให้จัดตั้งสมาคมสาขา เพื่อใช้เป็นเครือข่ายทางการเมืองที่จะใช้ควบคุมชาวจีนโพ้นทะเลให้เป็นกำลังสนับสนุนรัฐบาลจีน

^{๔๐} กจช. ร. 6 น. 4.7/28 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป เรื่องจดหมายแจ้งความของสโมสรเซี่ยงไฮ้ฮั่วเคี้ยวลินอะหวย, วันที่ 15 เมษายน ร.ศ. 131.

ทะเลร่วมกันจัดตั้งสมาคมสาขา เพื่อสนับสนุนประเทศจีนต่อไป

ภายหลังจากที่ได้รับจดหมายชักชวน 2 เดือน สโมสรจีนกรุงเทพฯ ได้เริ่มการเคลื่อนไหวที่จะจัดตั้งสมาคมชาวจีนโพ้นทะเลขึ้นในกรุงเทพฯ โดยในวันที่ 31 กรกฎาคม สโมสรจีนกรุงเทพฯ ได้ถูกใช้ เป็นสถานที่สำหรับ การเลือกตั้งคณะกรรมการของสมาคมชาวจีนโพ้นทะเลในกรุงเทพฯ แต่เนื่องจากเกิดความคิดเห็นขัดแย้งเกี่ยวกับวิธีการลงคะแนนเสียงเลือกนายกสมาคมคนใหม่ การประชุมเพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการชั่วคราวลินอะหวายจึงถูกเลื่อนออกไป จนกระทั่งวันที่ 25 สิงหาคม การเลือกตั้งคณะกรรมการสมาคมดังกล่าวจึงเสร็จสิ้นพร้อมกับการวางระเบียบข้อบังคับของสมาคม อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการของสมาคมชั่วคราวเคียวลินอะหวายที่ได้รับเลือกในวันที่ 25 สิงหาคมนี้ เป็นเพียงคณะกรรมการชั่วคราวที่จะดำเนินงานของสมาคมไปเพียงชั่วคราวระยะหนึ่งจนกว่าการทำเนิงานของสมาคมเป็นไปอย่างเป็นระเบียบ และมีสมาชิกเพิ่มขึ้นจนถึงระดับหนึ่ง จึงจะมีการประชุมสมาชิกครั้งใหญ่เพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการที่แท้จริงอีกครั้ง⁴¹

ทั้งนี้เรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของการจัดตั้งสมาคมแห่งนี้ พร้อมทั้งรายชื่อคณะกรรมการชั่วคราว และระเบียบข้อบังคับของสมาคม ได้ถูกนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป และแจกจ่ายเป็นใบปลิว ซึ่งมีสาระโดยย่อดังนี้

สมาคมชั่วคราวเคียวลินอะหวายสาขาสยามตั้งขึ้นโดยได้รับนันทะจากสมาคมกลางที่เซี่ยงไฮ้ และจะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของสมาคมใหญ่ สมาคมสาขาแห่งนี้ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชักชวนชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองต่างๆ ให้มีการติดต่อซึ่งกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของชาวจีน จากการที่ชาวจีนในไทยมีจำนวนมากและไม่อาจรวมตัวกันได้ในเวลาอันสั้น กลุ่มผู้ริเริ่มจึงตั้งสมาคมสาขาขึ้นเป็นการชั่วคราวและเลือกตั้งคณะกรรมการชั่วคราว เมื่อการดำเนินงานของสมาคมเป็นไปด้วยดี และมีสมาชิกมากกว่า 1,000 คนแล้ว จึงจะมีการประชุมสมาชิกครั้งใหญ่เพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการใหม่อีกครั้ง⁴² ในหน้าหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป สมาคมชั่วคราวเคียวลินอะหวายสาขาสยามได้ลงข้อความชักชวนชาวจีนในกรุงเทพฯ ให้เข้าเป็นสมาชิกมีความว่า

ความสามารถของสมาคมนี้จะมากน้อยเท่าไรนั้น ก็ย่อมต้องดูที่สมาชิกมากน้อยเป็นประธาน เพราะฉะนั้นขอท่านทั้งหลายที่มีใจศรัทธา จงช่วยกันโดยไม่ถือชาติแลภาษา สมาคมนี้จะมีความยินดีที่สุดและจะเป็นบุญอย่างยิ่งของพวกที่อาศัยอยู่เมืองเดียวกัน⁴³

⁴¹ กช. ร.6 น.4.7/28 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป เรื่องสโมสรเซี่ยงไฮ้ชั่วคราวเคียวลินอะหวาย ตั้งสำเร็จแล้ว, วันที่ 27 สิงหาคม ร.ศ.131.

⁴² กช. ร.6 น.25/13 คำแปลใบปลิว เรื่องเซียมล้อฮั่วเคียวลินอะหวาย.

⁴³ กช. ร.6 น.4.7/32 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป วันที่ 27 สิงหาคม ร.ศ.131.

คณะกรรมการชั่วคราวที่ได้รับเลือกตั้งมีจำนวนทั้งสิ้น 20 นาย แยกเป็นตำแหน่งต่างๆ

ดังนี้⁴⁴

นายกสมาคม	ได้แก่	เชียวฮุดเลง	
อุปนายก	ได้แก่	ฮ้อเชียวฮี, แต่เคียวฮัว (จีนเอง-ผู้เขียน)	
เหรัญญิก	ได้แก่	ลิซิดเซ็ง	
ที่ปรึกษา	ได้แก่	ว่องฮังเจา	เอี้ยลิวตั้ง
		เล่าไอเคียว	ฮุนกิมฮวด
		ตันไจจือ	โง่เจ็กลก
		โง่จือหน่า	อั้งไท้ไล
		ตันลิวตั้ง	
นายตรวจ	ได้แก่	เลียงเซี้ยเจียง	ตั้งซุนเซ็ง
		อั้งเหมียนหยู	จุกเค็งซอ
		ตันเอกหยู	ก๊วยเท่งปอ
		เจี้ยซัน	

สำหรับข้อบังคับชั่วคราวของสมาคมแห่งนี้มีทั้งสิ้น 8 ข้อ ซึ่งมีสาระโดยย่อคือ ในส่วนแรก(ตั้งแต่ข้อ 1-4) กล่าวถึงประเภทและสิทธิหน้าที่สมาชิกโดยแยกสมาชิกเป็น 3 ประเภทคือ (1) สมาชิกสามัญจะต้องเสียค่าสมัครสมาชิกแรกเข้า 2 บาท และค่าบำรุงปีละ 2 บาท (2) สมาชิกเกียรติยศ ต้องเสียค่าสมัครสมาชิก 5-20 บาทและค่าบำรุงปีละ 5-20 บาท (3) สมาชิกเกียรติยศพิเศษต้องเสียค่าสมัครสมาชิกมากกว่า 20 บาทและเสียค่าบำรุงมากกว่าปีละ 20 บาท สมาชิกทั้งสามประเภทมีสิทธิและหน้าที่เท่าเทียมกัน หน้าที่ของสมาชิกตามข้อบังคับได้แก่การชักนำชาวจีนในเมืองเดียวกันให้เข้าเป็นสมาชิก ซึ่งผู้มีคุณสมบัติจะเป็นสมาชิกของสมาคมได้แก่ผู้ที่ประพฤติดีไม่เคยถูกจำคุก ข้อบังคับดังกล่าวได้กำหนดให้ใช้สถานที่ของสโมสรจีนกรุงเทพฯ (ตงหัวฮ่วยฮ้อ) เป็นที่ทำการชั่วคราว เมื่อมีการจัดตั้งสมาคมอย่างเป็นทางการจึงจะเปลี่ยนที่ทำการใหม่⁴⁵

ข้อบังคับที่น่าสนใจที่สุดของสมาคมฮัวเคียวลีนฮะฮวยคือข้อที่ว่าด้วยสิทธิของสมาชิก ซึ่งช่วยสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจและบทบาทสมาคมพร้อมกันไป ข้อบังคับดังกล่าวมีความว่า "บรรดาสมาชิกหรือคนนอกสมาคมที่มีสมาชิกชักนำมาว่า มีความเดือดร้อนในเรื่องถ้อยความ จะขอร้องต่อศาลในประเทศที่อาศัยหรือมีกิจการอะไรที่จะขอต่อรัฐบาลของตนก็ดี หรือการที่จะชักนำให้รู้จักสมาคมสาขาในเมืองอื่น ๆ ก็ดี สมาคมสาขานี้จะรับเปนครุชจัดการให้ แต่ผู้นั้นต้องออกค่าแสดมบี

⁴⁴ กจช. ร.6 น.4.7/32 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮัวเซียมซินโป วันที่ 27 สิงหาคม ร.ศ.131.

⁴⁵ กจช. ร.6 น.25/13 ข้อบังคับว่าด้วยการเข้าสมาคมฮัวเคียวลีนฮะฮวย.

แลคําธรรมเนียมฤชาเอง"⁴⁶ การที่สมาคมจะแสดงบทบาทเป็นเสมือนผู้แทนของชาวจีนโพ้นทะเล ในไทยในการติดต่อกับรัฐบาลสาธารณรัฐจีนนี้เอง ที่ทำให้สมาคมนี้กลายเป็นองค์กรที่มีความสำคัญ จนมีหลายคนที่ต้องการ เป็นผู้นำสมาคม ดังปรากฏในบางส่วนของหนังสือรายงานของนาย เขียวอุดแสง ที่มีถึงเจ้าพระยามรราชความว่า

มีคนที่ต้องการอยากเป็นตำแหน่งนี้(หมายถึงตำแหน่งนายกสมาคม-ผู้เขียน)คือ ยี่หื้อ ง่วนฮวดแสง ยี่หื้อแต่เคี่ยมฮั่ว จินป็นผู้เป็นหัวหน้าของฮั่วเขี้ยวเกียวกินฮะเสี้ย ตำ บลถนนยาวราช จินเลียงคินเซงชาติกวางตุ้ง ผู้เป้นกัมปะโตของบริษัทประกันชีวิตร์ คือมิสเตอร์บุรุก เปนต้น คนเหล่านี้กำลังฝักใฝ่จะให้บรรดาจีนทั้งหลายเลือกตนเป้น สภานายกเพื่อจะได้ติดต่อกับรัฐบาลจีนไว้แต่ไม่เป้นที่พอใจของพวกสมาคมเท่านั้น⁴⁷

บทบาทที่สำคัญของสมาคมฮั่วเคี้ยวลินฮะฮวยในระยะนี้ คือการเป็นสื่อกลางสร้างความ สัมพันธ์ ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจีนกับชาวจีนในไทย ปรากฏหลักฐานว่าในภายหลังที่สมาคม ฮั่วเคี้ยวลินฮะฮวยตั้งขึ้นได้ประมาณ 7 เดือน เมื่อรัฐบาลจีนได้ส่งนายฮูเวเต ราชทูตจีนประจำ กรุงปารีส เข้ามาเยี่ยมเยียนชุมชนจีนในกรุงเทพฯ ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2455 สมาคมฮั่วเคี้ยว ลินฮะฮวย ได้เป็นสื่อกลางในการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างนายฮูเวเตกับชาวจีนในกรุงเทพฯ ด้วยการเชิญนายฮูเวเตมาอภิปราย เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการเข้ามาเยือน ต่อชาวจีนใน กรุงเทพฯ และขณะเดียวกันเปิดโอกาสให้ชาวจีนเหล่านั้นได้ซักถาม และเปิดเผยความต้องการ ของชุมชนต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจีนโดยตรง ในการอภิปรายดังกล่าวชาวจีนบางคนได้ตั้งคำถาม ต่อนายฮูเวเตซึ่งเป็นคำถามที่สะท้อนถึงความต้องการโดยรวมของชุมชนชาวจีน มีความเช่น

1. ทำอย่างไรจึงจะไม่ให้ลูกหลานจีนซึ่งอยู่ในประเทศไทยลี้ภัย
2. ชาวจีนและสินค้าของพวกจีนในประเทศไทยก็มีอยู่มาก แต่ไม่มีราชทูตหรือกงสุล เป็นผู้ดูแลสินค้าและรักษาผลประโยชน์ ทำไมประเทศอื่นซึ่งเล็กกว่าและมีสินค้าน้อยกว่ายังมีทูต และกงสุลจีนได้⁴⁸

นายฮูเวเตก็ได้ตอบข้อซักถามของชาวจีนเหล่านั้นพร้อมกับกล่าวชักชวนให้ชาวจีนโ้่น

⁴⁶ กจช. ร.6 น.25/13 ข้อบังคับว่าด้วยการเข้าสมาคมฮั่วเคี้ยวลินฮะฮวย.

⁴⁷ กจช. ร.6 น.25/31 หนังสือของนายเขียวอุดแสง ถึงเจ้าพระยามรราช, ลงวันที่ 30 สิงหาคม คก.131.

⁴⁸ กจช. ร.6 น.20/7 หนังสือของพระอธิการไพโรภค ถึงเจ้าพระยามรราช, ลงวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2455.

ทะเลให้ความสับสนบนทางเศรษฐกิจต่อรัฐบาลจีน มีความว่า

การซึ่งจะไม่ให้ลูกหลานลิมชาติ ก็ควรตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนให้รู้ไว้จึงจะไม่ลิมชาติ การซึ่งจะตั้งทูตหรือกงสุลสำหรับเมืองนั้น เวลานั้นข้าพเจ้ายังออกความเห็นไม่ได้ เพราะข้าพเจ้าไม่ใช่ทูตสำหรับเมืองนี้ แต่เมื่อข้าพเจ้าไปถึงเมืองฝรั่งเศสแล้ว ข้าพเจ้าจะปรึกษาทูตเมืองสยามซึ่งอยู่เมืองฝรั่งเศสก่อน ข้าพเจ้าจะขอชี้แจงด้วยว่า การซึ่งประชาภิบาลจะตั้งตัวได้ถาวรต่อไปนั้น ก็ต้องอาศัยรอยพวกจีนซึ่งอยู่ต่างประเทศนั้นช่วยกันบำรุงสินค้าต่างๆให้เจริญขึ้น แลผลประโยชน์สินค้านั้นคงจะได้กับประชาภิบาลบ้าง⁴⁹

นอกจากจะเป็นผู้นำในการจัดตั้งองค์กรแนวร่วมสนับสนุนรัฐบาลจีนขึ้นในกรุงเทพฯแล้ว สโมสรจีนกรุงเทพฯ ยังเป็นแกนนำการจัดตั้งองค์กรแนวร่วมสนับสนุนรัฐบาลจีนขึ้นในส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะบริเวณชุมชนจีนในหัวเมืองภาคเหนือ องค์กรที่ตั้งขึ้นมีลักษณะเป็นองค์กรเครือข่ายที่มี สโมสรจีนกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง

การจัดตั้งองค์กรเครือข่ายในหัวเมืองภาคเหนือของไทย เพื่อสนับสนุนขบวนการปฏิวัติของซุนยัตเซนได้เริ่มประมาณ พ.ศ.2454 ก่อนหน้าการเกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทย องค์กรที่เกิดขึ้นชื่อว่า "จือปอเสียน" แปลว่า สถานที่สำหรับอ่านหนังสือพิมพ์ ได้เริ่มขึ้นที่พิษณุโลกและขยายไปยังชุมชนชาวจีนในหัวเมืองใกล้เคียงเช่น พิษณุ นครสวรรค์ ทำฮู๊ว แพร่ เป็นต้น⁵⁰ แม้จะใช้ชื่อว่าสถานที่อ่านหนังสือพิมพ์ แต่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงก็คือ การเป็นองค์กรที่ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนขบวนการปฏิวัติในประเทศไทย วิธีการเข้าเป็นสมาชิกและการเคลื่อนไหวขององค์กรนี้ ปรากฏให้เห็นในรายงานของพระยาอุไทยมนตรี ข้าหลวงมณฑลพิษณุโลกความว่า

...วิธีการเข้าเป็นก๊กเหม็งนั้น ไม่มีพิธีอย่างไร เป็นแต่ออกเงินบำรุงจือปอเสียนในเบื้องต้น 8 บาทแลรับตัวไว้ก็เป็นแล้ว ผู้จัดการก็จดชื่อลงในบัญชีเป็นพวกก๊กเหม็ง แต่หาจดชื่อตรงไม่...บรรดาชื่อที่มีอยู่ในบัญชีเป็นชื่อแปลงหมด แลหลวงอุตรดิตถ์ ภิบาลได้ตรวจบัญชีชื่อ เลยไม่ทราบเกล้าว่าใครต่อใคร เพราะเปลี่ยนชื่อกันเสีย

⁴⁹ กจช. ร.6 น.20/7 หนังสือของพระอธิการณัฏฐประภาศ ถึงเจ้าพระยาอมรราช, ลงวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2455.

⁵⁰ กจช. ร.6 น.25/2 หนังสือรายงานลับของหลวงอุตรดิตถ์ภิบาล ถึงหม่อมเจ้า นพมาศ ผู้ว่าราชการเมืองสวรรคโลก, ลงวันที่ 1 พฤษภาคม ร.ศ.131.

หมด... ข้าพระพุทธเจ้าขึ้นไปตรวจการ เมืองฝูไชย ได้พบเงินไผ่หลังซึ่งเป็นหัวหน้า(หัวหน้าจิวปอเสี่ย-ผู้เขียน) เมื่อไต่ถามถึงกิจการค้าขายและทุกข์สุขกันแล้ว ก็เลยถามข่าวถึงเรื่องเก๊กเหม็ง เงินไผ่หลังได้เล่าให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังถึงเรื่อง เมืองจินแล้ว ก็เลยมาถึงกรุงเทพฯ แลตามหัวเมืองที่มีเงินมากทุกแห่งที่จัดขึ้นตามหัวเมือง โดยคำแนะนำของคณะกรุงเทพฯ ความประสงค์ที่ตั้งจิวปอเสี่ยก็เพื่อให้เงินที่เป็นเก๊กเหม็งได้อ่านหนังสือพิมพ์ ทราบข่าวที่พวกเก๊กเหม็งได้กระทำต่อสู้กับพวกรัฐบาลจีนเสมอไป และเพื่อเป็นที่ปรึกษาหาฤกษ์ด้วยการค้าขาย ด้วยผู้ที่จะสมัครเป็นเก๊กเหม็งนั้นยอมรับแต่จีน พวกไทยไม่ยอมรับ แลยังไม่เคยมีไทยสมัครเลย วิธีการเข้าเป็นเก๊กเหม็งก็เป็นแต่ไปจดชื่อแล้วเสียเงินเบื้องต้นให้ 10 บาท ต่อไปต้องเสียเป็นรายเดือนเดือนละ 50 สตางค์ เงิน 10 บาทที่เสียเบื้องต้นต้องส่งไปกรุงเทพฯ เพื่อส่งไปช่วยเมืองจิน แต่ที่เสียเป็นรายเดือนคนละ 50 สตางค์นั้นเก็บไว้ใช้ที่จิวปอเสี่ย การส่งเงินไปช่วยเมืองจินนั้น เมื่อกำลังรบกัน พวกเก๊กเหม็งได้เรียโรส่งไปหลายครั้ง⁵¹

การเข้าเป็นสมาชิกของพวกเก๊กเหม็งแตกต่างจากเข้าอั้งยี่ เพราะไม่ต้องทำพิธีสัตย์สาบานตัวเพียงแต่ลงชื่อในบัญชีชื่อสมาชิก อย่างไรก็ตามพวกเก๊กเหม็งมีอาณาเขตลักษณะเป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นพวกเดียวกันคล้ายกับพวกอั้งยี่เช่นกัน คือเมื่อเวลาเห็นกันแต่ไกลให้ยกมือขวาขึ้นแค่หู งอหัวแม่มือให้ตรงนิ้วกลาง นิ้วทั้งสี่เหยียดตรงและอีกฝ่ายจะต้องทำกริยาเช่นเดียวกันตอบ เมื่ออยู่ใกล้ชิดกันจะใช้วิธีจับมือโดยเหยียดมือขวาแตะกัน และต่างงอปลายนิ้วเวลาจับและลั่นมือ⁵²

สำหรับบทบาทของจิวปอเสี่ยที่เป็นองค์กรบังคับบัญชาของพวกเก๊กเหม็งนั้น นอกจากจะเป็นแหล่งเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิวัติในประเทศจีนแล้ว ในบางครั้งจิวปอเสี่ย ยังกลายเป็นสถานที่สำหรับตัดลึนคดีความที่เกี่ยวกับการค้า หรือคดีอาญาเล็กน้อยในกลุ่มชาวจีนที่สนับสนุนขบวนการปฏิวัติอีกด้วย โดยมีการเลือกหัวหน้าจำนวน 8-12 คนตั้งขึ้นเป็นคณะสำหรับว่ากล่าว ไกล่เกลี่ยในบรรดาชาวจีนที่เป็นสมาชิกและเกิดวิวาทกันเอง ซึ่งปรากฏว่า ได้มีการไกล่เกลี่ยตกลงกันไปหลายราย โดยไม่ต้องนำเรื่องขึ้นสู่ศาลแต่อย่างใด ดังรายงานของหลวงอุตรดิฐาภิบาล ซึ่งกล่าวถึงพวกเก๊กเหม็งที่ทำอัฐมิตามว่า

⁵¹ กจช. ร.6 น.25/2 หนังสือกราบบังคมทูลของ พระยาอุไทยมนตรี ข้าหลวงมหาดลพิษณุโลก, ลงวันที่ 19 มิถุนายน ร.ศ.131.

⁵² กจช. ร.6 น.20/1 หนังสือรายงานหลวงอุตรดิฐาภิบาล ทูลหม่อมเจ้าพนมมาศ, ลงวันที่ 1 พฤษภาคม ร.ศ.131.

...เมื่อปลายเดือนมีนาคมหรือต้นเดือนเมษายน ค.ศ. 131 ได้มีเหตุการณ์ขึ้นในพวกเก๊กเหมง คือ จีนเกียเข้าได้พาลวิาทบุตเส็งเจ็งก็ได้เลือดหุออก มีอาการเจ็บป่วยมาก โจทย์จะฟ้องร้องพวกหัวหน้าจีนเก๊กเหมงได้เรียกตัวทั้งสองมาว่ากล่าว แต่จะปรับปรุงทำขวัญกันอย่างไรไม่ได้ความปรากฏ เพราะเวลาที่ประชุมว่ากล่าวนั้น ไม่มีผู้ใดเข้าไปประชุมอยู่ด้วยนอกพวกจีนเก๊กเหมง เรื่องนี้ขุนสากลกำนันตำบลคังตะเกา กับพวกได้รู้เห็น ต่อมา เรื่องก็นับว่าสูญไม่ปรากฏแก่โรงศาลแต่อย่างใด^{๕๓}

ภายหลังการปฏิวัติเดือนตุลาคมในประเทศจีน จี๋ปอเสียได้ถูกเปลี่ยนชื่อเป็นเสียนอะหวย และคณะเก๊กเหมง ซึ่งแต่เดิมหมายถึงพวกปฏิวัติก็เปลี่ยนชื่อเป็น "ฮั่วเคี้ยวก้ายอกลิ้นอะเสีย" ซึ่งแปลว่า "ตำบลรวบรวมบรรดาจีนเนื่องจากการบีบคั้น"^{๕๔} การดำเนินงานของเสียนอะหวยในหัวเมืองภาคเหนือ กระทำตามคำแนะนำของสโมสรจีนกรุงเทพฯ ที่มีเซียวฮุดเสงเป็นผู้นำ องค์กรเหล่านี้ตั้งขึ้นโดยมิได้ขออนุญาตจากรัฐบาลไทย ทั้งนี้เป็นการปฏิบัติตามคำแนะนำของเซียวฮุดเสงที่ไม่เห็นด้วยที่จะให้จัดระเบียบอยู่ที่ใดกฎหมาย โดยอ้างว่าองค์กรเหล่านี้ไม่มีสิ่งใดที่เป็นการผิดกฎหมาย^{๕๕}

การจัดตั้งองค์กรขนาดย่อยตามหัวเมืองภาคเหนือ โดยการนำของสโมสรจีนกรุงเทพฯ ดังกล่าว เป็นที่สนใจของรัฐบาลไทย โดยเฉพาะภายหลังจากที่จีนได้เปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบสาธารณรัฐ เมื่อทางการไทยสืบทราบว่าองค์กรเหล่านี้ในบางแห่งได้จัดตั้งโรงเรียนเพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ให้แก่เด็กจีนในไทย กระทรวงมหาดไทยได้ให้ความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวดังกล่าวจนถึงกับมีการกำหนดนโยบายลับเพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับองค์กรเหล่านี้โดยเฉพาะ นโยบายของกระทรวงมหาดไทยที่มีข้าหลวงเทศาภิบาลเพื่อดำเนินการกับองค์กรเหล่านี้คือ

1. อย่าล้งกันเป็นทางราชการ อย่างเป็นการสืบจับโจรผู้ร้าย ให้ความแพร่หลาย ต้องวางคนที่ไว้ใจเป็นผู้สืบสวนเงียบๆ
2. ห้องอ่านหนังสือที่พวกจีนตั้งนั้น มีอยู่ที่ใดบ้าง ต้องรู้แลต้องมีบัญชีลับไว้ การ

^{๕๓} กจช. ร.6 น.20/1 หนังสือรายงานหลวงอุดรดิฐาภิบาล ทูลหม่อมเจ้าณพมาศ ผู้ว่าราชการเมืองสวรรคโลก, ลงวันที่ 1 พฤษภาคม ร.ศ.131.

^{๕๔} พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, "พระบรมราชาไชยาเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว", หน้า 116.

^{๕๕} กจช. ร.6 น.20/1 หนังสือรายงานหลวงอุดรดิฐาภิบาล ถึงพระยาอุไทยมนตรี, ลงวันที่ 7 มิถุนายน ร.ศ.131.

สมาคมตั้งที่ห้องอ่านหนังสือหรือที่ใด

3. ผู้ใดเป็นหัวหน้าจัดการนี้ในที่ใด

4. วิธีการจัดการในที่ใดอย่างไร ความประพฤติกของคนพวกนี้เป็นอย่างไร ต้องเอาธุระสืบสวนบอกมาให้ทราบเรื่องๆ

5. ต้องรายงานกลับมาให้กระทรวงมหาดไทยทราบเรื่องๆ

การที่ต้องระวังรักษาตามหน้าที่ราชการ แลที่จะถึงทำโดยเปิดเผยนั้น คือ ถ้าหากปรากฏว่าพวกนี้ใช้อำนาจกดขี่พวกอื่น ให้เข้าเป็นพวกก็ดี ใช้อำนาจบังคับบัญชาหรือฝ่าฝืนพระราชกำหนดกฎหมายอย่างไรก็ดี ถ้าเราได้หลักฐานต้องจับกุมฟ้องร้องตามกฎหมาย แต่ข้อสำคัญนั้น เราต้องเปิดหูเปิดตาให้รู้ความคิดความเป็นไปของพวกนี้อยู่เสมออย่าเผลอ ไม่จับอย่าจับ ถ้าจับต้องมีหลักฐานให้ปรากฏว่า ทำผิดกฎหมายบ้านเมืองเรา⁵⁶

การที่ชาวจีนรวมตัวจัดตั้งองค์กรที่เคลื่อนไหวทางการเมือง สนับสนุนรัฐบาลในระบอบสาธารณรัฐของประเทศจีน ซึ่งจัดตั้งขึ้นทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองดังที่กล่าวมาได้สร้างปัญหาต่อผู้นำรัฐบาลไทย เพราะการที่ชาวจีน ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากที่สุด ได้มีการเคลื่อนไหวสนับสนุนระบอบการปกครองรูปแบบอื่น ย่อมกระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทย ความตระหนักในปัญหาดังกล่าวของผู้นำไทย ปรากฏในคำกล่าวของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในที่ประชุมเสนาบดี เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2455 มีความว่า

ประเทศเราเป็นประเทศที่มีพระเจ้าแผ่นดินปกครอง ถ้าที่ประชุมของสมาคมใดกล่าวขย่องการปกครองด้วยรีบลิค เพื่อเป็นการยุใจคน ถ้าแม้แต่การสั่งสอนในโรงเรียน ถ้าสั่งสอนในการตั้งรีบลิคแล้วเราจะจัดการอย่างไรก็คงไม่ขัดข้อง ต่างประเทศจะติเตียนเราไม่ได้ เพราะเป็นการขัดต่อกฎหมายแลประเพณี⁵⁷

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยยังมีความหวาดระแวงอีกด้วยว่า องค์กรของพวกเก๊กเหม็งที่จัดตั้งแพร่หลายอยู่ทั่วไปนั้น เมื่อหมดสิ้นภารกิจเพราะการปฏิวัติในจีนประสบความสำเร็จแล้ว ก็อาจกลายเป็นปัญหาต่อรัฐบาลต่อไป เพราะอาจถูกใช้เป็นที่รวมตัวของชาวจีนทุกกลุ่มภาษาในไทย

⁵⁶ กจช. ร.6 น.25/69 บันทึกกลับเรื่องสโมสรจีน.

⁵⁷ กจช. ร.6 น.20/1 รายงานเสนาบดีสภา, วันที่ 24 มิถุนายน คศ. 131.

และอาจใช้หลังจากการรวมตัวเป็นเงื่อนไขแข็งขึ้นกับรัฐบาลไทย^{๕๘}

ในที่สุดปัญหาที่เกี่ยวกับองค์กรของชาวจีน จึงได้ถูกนำเข้าหารือในที่ประชุมเสนาบดีในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2455 ในการประชุมครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสว่า การที่ชาวจีนขอตั้งสโมสรต่างๆ ไม่ว่าจะเพื่อเป็นที่อ่านหนังสือหรือที่ประชุมในการค้าล่วนขอมมาจากวัตถุประสงค์เดียวกันคือต้องการให้ตั้งสถานทูตจีน และเมื่อยังไม่มีสถานกงสุล สโมสรจีนเหล่านี้ก็พยายามทำหน้าที่กงสุลโดยการเปรียบเทียบความแฟ่ง สิ่งที่เป็นปัญหาสำหรับรัฐบาลก็คือ การที่ระเบียบข้อบังคับและเนื้อหาในการประชุมของสโมสรเหล่านี้มิใช่ลักษณะของอั้งยี้ จึงไม่มีกฎหมายที่จะเอาความผิดได้^{๕๙}

ด้วยเหตุนี้ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถจึงเสนอว่า ควรมีการตรากฎหมายเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว และที่ประชุมได้มีมติร่วมกันที่จะให้มีพระราชบัญญัติควบคุมสมาคมและสโมสรต่างๆ โดยให้พระยาภักดีฉานเป็นผู้ร่าง แต่พระราชบัญญัติสมาคมก็ยังไม่มีการประชุมประกาศใช้จนกระทั่งเดือนมีนาคม พ.ศ.2456 จึงได้มีการประชุมเรื่องนี้อีกครั้งในที่ประชุมเทศาภิบาล คณะกรรมการที่กระทรวงนครบาลแต่งตั้งขึ้นเพื่อพิจารณานั้นประกอบด้วย พระวรวัชร์เธอ พระองค์เจ้าจรรยาภักดีกฤดากร ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน พระยาพิเชตนิเทศวิไลวิจิตรโยคศล ที่ปรึกษากฎหมาย พระยามหิทธิกรมบุกรโกศลคุณ และพระยาวรรณการประสิทธิ์ อธิบดีกรมอัยการ คณะกรรมการได้เห็นพ้องยอมรับร่างพระราชบัญญัติสมาคม ซึ่งนายปาดู ที่ปรึกษากฎหมายของกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้ร่าง^{๖๐} และประกาศใช้อย่างเป็นทางการในราชกิจจานุเบกษาวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ.2457

พระราชบัญญัติสมาคมที่ตราขึ้นมีทั้งสิ้น 17 มาตรา^{๖๑} มีสาระสำคัญโดยสรุปคือ นับตั้งแต่วันที่ประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ สมาคมต่างๆที่ตั้งอยู่ก่อนแล้ว ต้องมายื่นคำร้องขอจดทะเบียนจัดตั้งสมาคมกับเจ้าหน้าที่กระทรวงนครบาลภายใน 3 เดือน การยื่นคำร้องต้องกระทำเป็นลายลักษณ์อักษร มีสมาชิกสมาคมลงนามไม่ต่ำกว่า 3 คน ในหนังสือคำร้องจะต้องแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อสมาคม วัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง สถานที่ตั้งสำนักงานใหญ่ของสมาคม ชื่อ ที่อยู่และอาชีพของผู้จัดการสมาคม พร้อมกับหนังสือคำร้อง ผู้ยื่นจดทะเบียนต้องส่งสำเนาข้อบังคับของสมาคมให้แก่เจ้าพนักงานจดทะเบียนเพื่อพิจารณา ในข้อบังคับของสมาคมจะต้องระบุชื่อสมาคม วัตถุประสงค์ สถานที่ตั้งของสำนักงานใหญ่ รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการรับและการให้สมาชิกออก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๘} กจช. ร.6 น.20/6 คำกราบบังคมทูลของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ถึงกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ข้างหลวงเทศาภิบาลมณฑลปราจีน, ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ ร.ศ.130.

^{๕๙} กจช. ร.6 น.20/1 รายงานเสนาบดีสภา ลงวันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ.131.

^{๖๐} เทศาภิบาล เล่ม 17 ฉบับที่ 1 เมษายน 2457.

^{๖๑} ดูรายละเอียด ในภาคผนวก จ.

จากสมาคมและรูปแบบองค์กรบริหารของสมาคม เมื่อเจ้าพนักงานจดทะเบียนเห็นว่าผู้จัดการสมาคมมีคุณสมบัติเหมาะสมกับหน้าที่ที่จะอนุญาตให้จดทะเบียนสมาคมได้ ผู้จัดการสมาคมจะได้รับเอกสารทะเบียน 1 ฉบับ เป็นหลักฐานการจดทะเบียน สมาคมที่ได้รับการจดทะเบียนแล้วถือเป็นนิติบุคคล

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างพระราชบัญญัติว่าด้วยอั้งยี่ ร.ศ. 116 กับพระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2457 ได้พบว่า ข้อแตกต่างสำคัญระหว่างกฎหมายทั้งสองคือ พระราชบัญญัติสมาคมที่ตราขึ้นใหม่นี้ มีเนื้อหาที่ละเอียดชัดเจนและรัดกุมมากกว่าพระราชบัญญัติว่าด้วยอั้งยี่หลายประการ อาทิเช่น พระราชบัญญัติสมาคมมีการกำหนดรายละเอียดที่ชัดเจนเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงานของสมาคม (เช่นวิธีการในการแก้ไขหรือเพิ่มเติมข้อบังคับ วิธีการเปลี่ยนผู้จัดการสมาคมและขอบเขตอำนาจหน้าที่ของผู้จัดการสมาคม ขอบเขตอำนาจหน้าที่ของสมาชิกสมาคม เป็นต้น) ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏในพระราชบัญญัติว่าด้วยอั้งยี่ นอกจากนี้ข้อกำหนดเกี่ยวกับเงื่อนไขในการเลิกสมาคมของพระราชบัญญัติสมาคม ก็มีความละเอียดชัดเจนและรัดกุมมากกว่าพระราชบัญญัติว่าด้วยอั้งยี่ กล่าวคือในขณะที่พระราชบัญญัติว่าด้วยอั้งยี่ได้กำหนดเงื่อนไขสำหรับสมาคมที่จะไม่ได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนหรือถูกถอนทะเบียนไว้เพียงว่าหมุ่ชื่อนั้น "ไม่ได้ประพฤติการตามหน้าที่อันควรแก่พวกนั้นก็ดี ถาตั้งพวกขึ้น ถาตั้งเป็นพวกอยู่ เพื่อจะกระทำการที่ไม่ชอบด้วยพระราชกำหนดกฎหมายก็ดี"⁶² แต่พระราชบัญญัติสมาคม กลับกำหนดเงื่อนไขในการเลิกสมาคมอย่างละเอียดและรัดกุม ถึง 12 ข้อ ซึ่งกำหนดในมาตรา 24 และมาตรา 25 แยกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือการเลิกตามความประสงค์ของสมาคมเอง และการเลิกตามคำสั่งของรัฐบาล ในมาตรา 25 ที่ให้อำนาจแก่รัฐบาลประกาศเลิกสมาคมนั้น ได้เพิ่มเติมเงื่อนไขของสมาคมที่จะถูกรัฐบาลประกาศยกเลิกหลายประการ (เมื่อเปรียบเทียบพระราชบัญญัติว่าด้วยอั้งยี่) ฉะนั้นโดยหลักการ พระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2457 จึงมีประสิทธิภาพมากขึ้น สำหรับการแก้ปัญหาที่เกิดจากสมาคมชาวจีนที่เคลื่อนไหวทางการเมือง รายละเอียดเกี่ยวกับเงื่อนไขสมาคมที่จะถูกรัฐบาลประกาศยกเลิกมีดังนี้คือ

⁶² กจช. ร.5 น.33/31 พระราชบัญญัติจดทะเบียนอั้งยี่ ร.ศ. 116, มาตรา 6 การกระทำผิดกฎหมายที่ระบุในกฎหมายฉบับนี้ได้แก่

ประการที่ 1 เพื่อจะขัดขวางติดต่อสื่อสารทั้งปวงที่ข้าราชการเจ้าพนักงานกระทำตามกฎหมาย
 ประการที่ 2 เพื่อจะกระทำการทุจริตต่างๆ ให้เป็นที่เดือดร้อนแก่อาณาาราษฎร์ ถาจะกระทำร้ายอื่นๆ ซึ่งเป็นข้อละเมิดที่มีโทษหลวงตามกฎหมาย

ประการที่ 3 เพื่อจะกระทำการทางการใช้อำนาจกดขี่ด้วยกำลัง ให้คนอื่นเกรงกลัว แล้วข่มขืนให้คนๆ นั้นทำการสิ่งใด ซึ่งกฎหมายไม่ได้บังคับให้ทำ

- (1) เมื่อเห็นว่าความมุ่งหมายของสมาคมนั้นผิดต่อกฎหมาย
- (2) เมื่อเห็นว่าสมาคมจะจัดการต่อไปอีกไม่ได้ โดยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง
- (3) เมื่อเห็นว่าผู้จัดการของสมาคม ไม่ใช่เป็นผู้จัดการของสมาคม ตามที่ได้จดทะเบียนไว้
- (4) เมื่อเห็นว่าสมาคมนั้นอาจเป็นอันตรายต่อความสงบเรียบร้อยของสาธารณชน
- (5) เมื่อสมาคมหรือสมาชิก หรือผู้จัดการของสมาคมนั้น กระทำผิดต่อกฎหมาย
- (6) เมื่อเห็นว่าบุคคลที่จะจดทะเบียนเป็นผู้จัดการของสมาคมนั้น ไม่มีหลักฐานะจะเป็นผู้จัดการได้ ให้สมควรแก่ความมุ่งหมายแลประโยชน์ของสมาคมนั้น^{๕๓}

ในส่วนท้ายของพระราชบัญญัติสมาคมฉบับใหม่ได้กำหนดโทษสำหรับความผิดซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ 1. โทษสำหรับสมาคมที่ไม่จดทะเบียน 2. โทษสำหรับสมาคมที่ฝ่าฝืนคำสั่งยกเลิกสมาคมของรัฐบาล เป็นที่น่าสังเกตว่าโทษสำหรับสมาคมที่ฝ่าฝืนคำสั่งยกเลิกมีความรุนแรงมากกว่าโทษของสมาคมที่ตั้งขึ้นโดยไม่จดทะเบียน และอาจเป็นเพราะบทลงโทษสมาคมที่ตั้งขึ้นโดยไม่จดทะเบียนไม่รุนแรงเท่าที่ควรนี้เอง จึงส่งผลให้สมาคมจีนหลายแห่งที่จัดตั้งขึ้นในระยะนี้หรือที่จะจัดตั้งขึ้นในอนาคตไม่ยอมจดทะเบียนอยู่ใต้การควบคุมของรัฐบาล

ในมาตรา 37 ของพระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2457 นี้ได้ให้อำนาจแก่ผู้ปกครองท้องที่(หมายถึง เสนาบดีกระทรวงนครบาล-ผู้เขียน) เป็นผู้รักษาพระราชบัญญัติและมีอำนาจออกกฎข้อบังคับเกี่ยวกับการจดทะเบียนสมาคม^{๕๔} ซึ่งเจ้าพระยามรราชเสนาบดีกระทรวงนครบาล จึงได้วางระเบียบเกี่ยวกับการจดทะเบียนสมาคมสำหรับมณฑลกรุงเทพฯไว้ซึ่งกล่าวโดยย่อคือ ในเขตฯ ขึ้นในกรุงเทพฯมหานคร 25 ตำบล(ตามประกาศกำหนดเขตฯวันที่ 14 สิงหาคม ร.ศ. 128) ให้จดทะเบียน ณ. ที่ทำการกองตระเวนกระทรวงนครบาล และให้ผู้บังคับการกรมกองตระเวนเป็นเจ้าพนักงานทะเบียน ส่วนเขตอำเภอขึ้นนอกของกรุงเทพฯ 8 อำเภอ^{๕๕} ให้จดทะเบียนที่กรมอำเภอ กระทรวงนครบาล โดยให้เจ้ากรมอำเภอเป็นเจ้าพนักงานจดทะเบียน สำหรับในหัวเมืองขึ้นมณฑลกรุงเทพฯ^{๕๖} ให้จดทะเบียนที่ศาลากลางเมืองนั้นๆ และให้ผู้ว่าราชการเมืองเป็นเจ้าพนักงานทะเบียน^{๕๗}

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๓} เสถียร ลายลักษณ์, "พระราชบัญญัติสมาคม พระพุทธศักราช 2457" ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 27, พิมพ์ครั้งแรก (ม.ป.ท., 2477), หน้า 162-163.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า 165-166.

^{๕๕} ได้แก่ บางซื่อ บางเขน บางกะปิ ดลิ่งชัน ภาษีเจริญ หนองแขม บางขุนเทียน ราชบุรณะ

^{๕๖} ได้แก่ นนทบุรี ประทุมธานี เขื่อนขันธ์ สมุทรปราการ รัษฎบุรี มีนบุรี

ภายใน 3 เดือนหลังจากที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ.2457 ได้มีสมาคมในต่างๆ ในมณฑลกรุงเทพฯมาจดทะเบียนต่อกระทรวงนครบาลรวมทั้งสโมสรจีนกรุงเทพฯด้วย⁶⁵ โดยในวันที่ 14 สิงหาคม นายเชียวฮุดเสง นายกลสโมสรจีนกรุงเทพฯได้ยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสโมสรดังกล่าวต่อมิสเตอร์อิริก เซนต์ ลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน ในหนังสือคำร้องได้ระบุวัตถุประสงค์ของสโมสรว่าจัดตั้งขึ้นเพื่อการรื่นเริง การแลกเปลี่ยนความรู้และกระทำการที่เป็นคุณประโยชน์แก่ประชาชน⁶⁶ พร้อมกันนั้น นายเชียวฮุดเสงก็ได้ส่งสำเนาข้อบังคับของสโมสรฉบับที่ตนเป็นผู้ร่างใน พ.ศ.2454 รวมทั้งรายชื่อคณะกรรมการและกรรมการที่ปรึกษารวม 18 คนให้แก่กระทรวงนครบาล⁷⁰ กระทรวงนครบาลจึงอนุญาตให้สโมสรจีนกรุงเทพฯจดทะเบียนโดยออกไปทะเบียนให้เป็นหลักฐานในวันที่ 18 สิงหาคม⁷¹

2. การเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อสนับสนุนการเมืองในประเทศจีน

ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของสโมสรจีนกรุงเทพฯภายหลังการจดทะเบียนปรากฏใน 2 ลักษณะคือ การใช้สโมสรเป็นศูนย์กลางการระดมเงินทุนเพื่อสนับสนุนกลุ่มการเมืองของซุนยัตเซน และการใช้สโมสรเป็นศูนย์กลางการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่น

การใช้สโมสรจีนกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางการระดมเงินทุน เพื่อสนับสนุนกลุ่มการเมืองของซุนยัตเซน มีมาตั้งแต่ในระบอบที่จีนยังแบ่งการปกครองเป็น 2 รัฐบาล เมื่อรัฐบาลที่นานกิงภาย

⁶⁷รายละเอียดอื่นๆ ของข้อบังคับการจดทะเบียนสมาคม ตั้งตามพระราชบัญญัติ พระพุทธศักราช 2457 ดูในภาคผนวก จ.

⁶⁸รายชื่อของสมาคมชาวจีนที่จดทะเบียนใน พ.ศ.2457 ดูในภาคผนวก ฉ.

⁶⁹แผนก 4(สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, หนังสือคำร้องของนายเชียวฮุดเสง ถึงมิสเตอร์ ลอซัน ลงวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ.2457.

⁷⁰แผนก 4(สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, หนังสือแจ้งรายงานกรรมการสโมสรจีนกรุงเทพฯ ของนายเชียวฮุดเสงถึงมิสเตอร์ ลอซัน, ลงวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2457. รายงานคณะกรรมการชุดนี้ได้แก่

สภานายก - เชียวฮุดเสง	เหรัญญิก - ตันจือเก่ง	บรรณารักษ์ - ว่องพุกูณ
อุปนายก - ตันเปงกง	ผู้ช่วยเหรัญญิก - ก๊กเตงไฟ	
เลขานุการ - กั้นยกโก	ปฏิคม - ฮองไห้ไหล	
ผู้ช่วยเลขานุการ - เจี้ยกง	ผู้ช่วยปฏิคม - จิวโตเซง	

⁷¹แผนก 4(สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, ทะเบียนสมาคม "สโมสรจีนกรุงเทพฯ" (ส.ค.2) ลงวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2457.

ใต้การนำของขุนยัตเซนประสบปัญหาจากการขาดแคลนเงินทุนเพื่อใช้ในการแข่งขันทางการเมือง จึงมุ่งหวังให้ชาวจีนโพ้นทะเลเป็นแหล่งสนับสนุนทางการเงิน ได้มีการส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจีนมายังชุมชนจีนในโพ้นทะเลเพื่อเรียไโรเงินในกรุงเทพฯ สโมสรจีนกรุงเทพฯ ได้แสดงบทบาทในการสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐของขุนยัตเซน โดยการเป็นองค์กรศูนย์กลางในการระดมเงินทุนเพื่อสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐที่นานกิง (นอกเหนือจากการเป็นแกนนำในการจัดตั้งองค์กรแนวร่วมเพื่อเรียไโรเงินดังที่กล่าวถึงมาแล้ว)

การเป็นศูนย์กลางสำหรับระดมเงินทุนสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐ ของขุนยัตเซนของ สโมสรจีนกรุงเทพฯ ปรากฏในหลักฐานของกระทรวงนครบาลซึ่งเจ้าหน้าที่ของกระทรวงได้รายงาน ว่า ในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2454 ได้มีข้าราชการจีน 2 คน ชื่อนายเสียงเง้งซำ และ นายเอี่ยมชุยจ้วน มีตำแหน่งเป็นเจ้าพนักงานคลังเมืองกวางตุ้ง ได้เดินทางมายังกรุงเทพฯ เพื่อเรียไโรเงินสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐที่นานกิง ในการนี้ ข้าราชการจีนทั้งสองได้ใช้สโมสรจีน กรุงเทพฯ หรือตงหัวฮ่วยซ้อ เป็นสถานที่พักและใช้เป็นสโมสร เป็นสถานที่สำหรับติดต่อกับชาวจีนใน กรุงเทพฯ เพื่อการเรียไโรเงิน⁷²

บทบาทของสโมสรจีนกรุงเทพฯ ในการเป็นศูนย์กลางการระดมเงินทุนสนับสนุนกลุ่มการเมืองของขุนยัตเซน เป็นบทบาทที่กระทำอย่างต่อเนื่องและเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์การเมืองในจีน กล่าวคือ เมื่อพรรคก๊กมินตั๋งของขุนยัตเซนเกิดความขัดแย้งกับประธานาธิบดีหยวนซื่อไชในกรณีเงินกู้จากต่างประเทศซึ่งส่งผลให้ขุนยัตเซนและหุ่นหมีงต้องลี้ภัยการเมืองไปอยู่ที่ญี่ปุ่น เมื่อ พ.ศ. 2456 ขุนยัตเซนและพรรคพวกจึงได้เคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อต่อสู้กับรัฐบาลหยวนซื่อไชอีกครั้ง เช่น มีการจัดตั้งพรรคปฏิวัติสาธารณรัฐจีน (จงหัวเกือมิงตัง) ขึ้นในญี่ปุ่น และมีสาขาในประเทศจีน เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองของจีนแปรเปลี่ยนไปเช่นนี้ สโมสรจีนกรุงเทพฯ ก็ได้ร่วมให้การสนับสนุนทางการเงินต่อฝ่ายของขุนยัตเซนด้วยเช่นกัน ปรากฏหลักฐานว่าในเดือนมกราคม พ.ศ.2458 เมื่อสมาชิกฝ่ายปฏิวัติของขุนยัตเซน 2 คนชื่อนายเจิงงอกห้วนและนายฉั่นแกว่งผู้ได้เดินทางจากสิงคโปร์มากรุงเทพฯ ตามคำสั่งของขุนยัตเซน เพื่อสืบข่าวความเคลื่อนไหวของฝ่ายปฏิวัติในไทย สโมสรจีนกรุงเทพฯ ได้ให้การต้อนรับนักปฏิวัติทั้งสองโดยให้เข้าพักที่สโมสร และยังจัดการประชุมขึ้นในวันที่ 2 มกราคม เพื่อทำการเรียไโรเงินสนับสนุนฝ่ายปฏิวัติโดยเฉพาะ⁷³

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷² กจช. ร.6 น.4.7/26 รายงานของหลวงธรณีเนกเบคร์ถึงเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 130.

⁷³ กจช. ร.6 น.25/52 รายงานของพระยาอธิกรณ์ประกาศ ผู้บังคับกรมตระเวนกองพิเศษถึงนายพลโทหม่อมเจ้าคำรบ อธิบดีกรมตำรวจนครและกรมพลตระเวน ลงวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2458

สำหรับการใช้สโมสรเป็นศูนย์กลางการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นนั้น สืบเนื่องจากการที่รัฐบาลญี่ปุ่นยื่นข้อเรียกร้อง 21 ข้อต่อประธานาธิบดีหยวนซีอไชในเดือนมกราคม พ.ศ.2458 ได้ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวอย่างกว้างขวางในประเทศจีน ซึ่งมีการแสดงออกในลักษณะของการชุมนุมขนาดใหญ่ การนัดหยุดงานและการบอยคอตต์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น⁷⁴ การรุกรานของญี่ปุ่นได้กระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมของชาวจีน โผนทะเลในดินแดนต่างๆ เช่นกัน ซึ่งได้แสดงออกในลักษณะคล้ายคลึงกันคือการบอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่น สำหรับชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯองค์กรที่แสดงบทบาทเป็นแกนนำในการบอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่น ได้แก่ สโมสรจีนกรุงเทพฯนั่นเอง

การบอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่นของชาวจีนในกรุงเทพฯ เริ่มขึ้นในปลายเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2458 นายอิดา เลขานุการสถานทูตญี่ปุ่นได้กราบทูลรายงานถึงความเคลื่อนไหวดังกล่าวต่อกรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศว่า สมาคมจีนในตรอกกัปตันบุช (หมายถึงความถึงสโมสรจีนกรุงเทพฯ-ผู้เขียน) ได้จัดการประชุมเกี่ยวกับการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นขึ้นในวันที่ 21 มิถุนายน การประชุมดังกล่าวมีผู้เข้าร่วมประมาณ 1,000 คน ที่ประชุมมีมติที่จะให้พ่อค้าจีนบอยคอตต์ไม่ทำการค้ากับญี่ปุ่น สำหรับสินค้าญี่ปุ่นที่ตกค้างอยู่ต้องจำหน่ายให้หมดภายใน 2 เดือน ส่วนสินค้าที่สั่งซื้อไว้แล้วจากสิงคโปร์และฮ่องกงให้โทรเลขไปยังหากครบกำหนด 10 วันหลังจากประชุมครั้งนี้ ห้ามมิให้พ่อค้าจีนขนสินค้าญี่ปุ่นขึ้นบกที่กรุงเทพฯ พ่อค้าที่ไม่ปฏิบัติตามจะถูกถือว่าเป็นศัตรูและต้องถูกลงโทษ ทั้งนี้ที่ประชุมยังได้จ้างชาวจีนประมาณ 50 คนสำหรับทำหน้าที่สืบหาผู้ที่ฝ่าฝืนมติของที่ประชุมและลงโทษพ่อค้าเหล่านั้นด้วยการใช้สิ่งสกปรกขว้างปา⁷⁵

มติจากที่ประชุมดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการบอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่นขึ้น โดยพ่อค้าชาวจีนในกรุงเทพฯ ซึ่งเริ่มอย่างจริงจังในช่วงปลายเดือนมิถุนายน พ.ศ.2458 เป็นต้นมา พ่อค้าญี่ปุ่นที่ตั้งห้างร้านทำการค้าในกรุงเทพฯ ได้รายงานต่อเจ้าหน้าที่ของกรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการว่า ชาวจีนที่เคยรับช่วงซื้อของไปขายอีกต่อหนึ่ง ไม่ยอมมารับของไปขายเหมือนแต่ก่อน และพ่อค้าชาวจีนบางคนก็แจ้งว่า กุ๊ลิชาวจีนไม่ยอมรับขนของให้พวกตน พ่อค้าชาวจีนที่ไม่ยอมร่วมมือในการบอยคอตต์ก็ถูกขว้างปาด้วยของโสโครกที่หน้าร้านของตน⁷⁶

การบอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่นครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากหนังสือพิมพ์จีนในกรุงเทพฯ ในวันที่ 29 มิถุนายน หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมชินโป ได้ลงข้อความเป็นทำนองข่มขู่ผู้ที่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นโดย

⁷⁴ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก ก. หัวข้อที่ 2

⁷⁵ กจช. ร.6 ต.25/12 ยี่ปุ่นขอความอารักขาในเรื่องเงินคิดจะทำการบอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ พ.ศ.2458.

⁷⁶ กจช. ร.6 ต.25/11 ลายพระหัตถ์ของกรมพระยาเทวะวงษ์วโรปการถึงเจ้าพระยายมราช ที่ 15/4043, ลงวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2458.

ไม่ระบุชื่อประเทศญี่ปุ่นโดยตรงเพื่อหลีกเลี่ยงกฎหมาย⁷⁷ นอกจากนี้ยังได้มีการแจกใบปลิวซึ่งมีข้อความขยุ่งให้ชาวจีนบอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่น ซึ่งกระทรวงนครบาลสืบทราบว่ามีแหล่งที่มาจากสโมสรจีนที่ตรอกกักตันบุช ดังนั้นในวันที่ 1 กรกฎาคม เจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาลจึงเรียกประชุมที่กระทรวงนครบาลเพื่อตักเตือนและชี้แจงถึงความประสงค์ของกระทรวงนครบาล

เนื้อหาของการประชุมครั้งนี้เป็นสิ่งน่าสนใจ เพราะการโต้ตอบระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลไทยกับนายเซียวฮุดเสง ผู้นำสโมสรจีนกรุงเทพฯ ได้ช่วยสะท้อนให้เห็นถึงนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย และเห็นถึงวิธีการที่ผู้นำสโมสรเช่นนายเซียวฮุดเสงใช้ เพื่อกลบเกลื่อนการการเคลื่อนไหวอันแท้จริงของสโมสร จึงขอหยิบยกเนื้อหาในการประชุม มากล่าวโดยย่อ ดังนี้⁷⁸

เจ้าพระยามรราชได้ชี้แจงว่า ในปลายเดือนมิถุนายน ได้มีการแจกจ่ายใบปลิวในชุมชนชาวจีนซึ่งมีข้อความต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น กระทรวงนครบาลสืบทราบว่ามีมาขอใบปลิวคือสมาคมจีน (หมายถึงสโมสรจีนกรุงเทพฯ-ผู้เขียน) เจ้าพระยามรราชจึงได้ถามนายเซียวฮุดเสงผู้นำของสโมสรดังกล่าวว่าเป็นความจริงหรือไม่ แต่นายเซียวฮุดเสงปฏิเสธ เจ้าพระยามรราชได้กล่าวตักเตือนว่า การแจกใบปลิวขยุ่งให้บอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่นเป็นความผิด เพราะญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีสัมพันธไมตรีกับไทย รัฐบาลจะไม่ยินยอมให้ชาวจีนหรือชาติอื่นใด ทำลายผลประโยชน์ของประเทศที่มีสัมพันธไมตรีกับไทย เจ้าพระยามรราชได้ชี้แจงว่าการปกครองชาวจีนในไทยนั้น รัฐบาลไทยให้ความอนุเคราะห์ต่อชาวจีนเช่นเดียวกับพลเมืองไทย การที่ชาวจีนกระทำการซึ่งสร้างความเดือดร้อนต่อรัฐบาลไทยจึงเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง เจ้าพระยามรราชได้ประกาศในที่ประชุมว่า กระทรวงนครบาลจะออกใบประกาศตักเตือนชาวจีนมิให้บอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่น หากยังมีผู้ฝ่าฝืน รัฐบาลจะใช้วิธีการรุนแรงในการปราบปราม

เจ้าพระยามรราชได้กล่าวตักเตือนบรรดาเจ้าของหนังสือพิมพ์ว่า แม้หนังสือพิมพ์จะมีอิสระในการแสดงความคิดเห็น แต่การลงประกาศข่มขู่ผู้ไม่ร่วมมือบอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่นถือเป็นการกระทำความผิดกฎหมายที่รัฐบาลสามารถฟ้องร้องได้

ในระหว่างการประชุมนั้นเอง นายเซียวฮุดเสงได้กล่าว ในฐานะผู้แทนสโมสรจีนกรุงเทพฯ ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้แจกใบปลิว โดยชี้แจงว่านับตั้งแต่สมาคมจีนกรุงเทพฯ ตั้งขึ้นเป็นเวลา 8 ปี ยังไม่เคยประพฤติผิดกฎหมายหรือสร้างความเดือดร้อนแก่บ้านเมืองและการบอยคอตต์สินค้า

⁷⁷ กจช. ร.6 ต.25/12 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยามรราชถึงกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ที่ 26/2876, ลงวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ.2458.

⁷⁸ กจช. ร.6 ต.25/12 คำพูดของเจ้าพระยามรราชซึ่งพูดที่ประชุมพวกจีน วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2458.

ญี่ปุ่นหรือการแจกใบปลิวมิใช่การกระทำของสโมสรจีนกรุงเทพฯ นายเซียวฮุดแสงได้พยายาม
แสดงความบริสุทธิ์ของสโมสรจีนกรุงเทพฯด้วยการกล่าวว่า

เรื่องนี้ผมกล้าปฏิญาณต่อหน้าได้เท่ากรุณาทั้งสองเชื่อว่าสมาคมหรือพวกพ่อค้า - หรือ
สมาคมที่จดทะเบียนตามกฎหมาย คงไม่มีใครคิดเช่นนี้ ถ้าคนเดียวคิด ก็เท่ากับทำ
ให้คนทั้งสมาคมเสียหายได้ โดยเจ้าพนักงานละลายสมาคมได้ เพราะฉะนั้นพวก
สมาคมคงไม่มีใครกล้าหรือบังอาจคิดการเช่นนี้⁷⁹

อย่างไรก็ตาม เจ้าพระยามรราชยังคงยืนยันความประสงค์เดิม ที่จะให้ผู้นำสมาคม
ชาวจีนเป็นผู้ตั้งเดือนสมาชิกหรือชาวจีนอื่นๆ มิให้ทำการบอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่นอันเป็นการสะท้อนว่า
เจ้าพระยามรราชไม่วางใจในคำพูดของนายเซียวฮุดแสงโดยสิ้นเชิง

ทั้งนี้ทางการไทยได้พยายามหาหลักฐานมาจัดการนายเซียวฮุดแสง ในฐานะเป็นผู้กระ
ตุ้นให้ชาวจีนทำการบอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่น แต่ไม่มีหลักฐานพอที่จะจับให้มันคั้นให้ตาย⁸⁰ อย่างไร
ก็ตาม การบอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่นในครั้งนี้ไม่ได้รับผลสำเร็จมากนัก เพราะรัฐบาลใช้มาตรการ
รุนแรงในการปราบปราม นั่นคือ การเนรเทศออกนอกพระราชอาณาจักรสำหรับผู้มีหลักฐานการ
กระทำผิดที่ชัดเจน เช่นชาวจีน 8 คน ซึ่งฉีกใบประกาศเตือนของกระทรวงนครบาลแล้วถูกจับได้
ก็ถูกเนรเทศ จึงทำให้ชาวจีนส่วนใหญ่ไม่กล้าเคลื่อนไหวต่อ⁸¹

เมื่อพิจารณาความเคลื่อนไหวโดยรวมของสมาคมจีนกรุงเทพฯ ในระหว่าง พ.ศ. 2454
- 2460 จะเห็นได้ว่าสมาคมจีนกรุงเทพฯ มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สนับสนุนกลุ่มขุนยัตเซน
มาโดยตลอด กล่าวคือนับตั้งแต่การปฏิวัติเดือนตุลาคมของประเทศจีนเสร็จสิ้นใหม่⁸² และชุมชน
ชาวจีนในกรุงเทพฯ มีแนวโน้มของความพยายามสร้างเอกภาพ ภายใต้ความรู้สึกของความเป็น
คนจีนร่วมกัน พร้อมกับมีท่าทีสนับสนุนรัฐบาลใหม่ของจีน สโมสรจีนกรุงเทพฯ ได้เป็นแกนนำใน
การจัดตั้งองค์กรแนวร่วมให้ความสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐของขุนยัตเซน ซึ่งมีทั้งองค์กรเพื่อให้
ความสนับสนุนด้านการเงิน และความสนับสนุนด้านการเมือง จวบจนกระทั่งชุมชนชาวจีนในกรุง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁹ กจช. ร.6 ต.25/12 คำกล่าวของนายเซียวฮุดแสงในที่ประชุมพวกจีน ณ.กระทรวง
นครบาล, วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2458.

⁸⁰ กจช. ร.6 ม.3.1/19 คำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอวังสวัโรปการ,
ลงวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2458.

⁸¹ พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, "พระบรมราชาไชยบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว", หน้า 195.

เทศฯเกิดการแตกแยกกันเป็นฝ่ายของรัฐบาลกลางที่ปักกิ่งและฝ่ายก๊กมินตั๋งของซุนยัตเซน สโมสรจีนกรุงเทพฯ ینگคงจุดยืนในการสนับสนุนฝ่ายซุนยัตเซน พร้อมทั้งมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สัมพันธ์กับการเมืองภายในจีนด้วยการบอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่น เพื่อต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่นในประเทศไทย

การเคลื่อนไหวที่สนับสนุนฝ่ายซุนยัตเซนของสโมสรจีนกรุงเทพฯ นี้ จะดำเนินต่อเนื่องกันจนถึงทศวรรษที่ 2470 อันเป็นช่วงเวลาที่สโมสรจีนกรุงเทพฯ มีการขยายบทบาททางการเมืองอย่างเต็มที่ ในฐานะของการเป็นสาขาใหญ่พรรคก๊กมินตั๋งในประเทศไทย ดังจะกล่าวถึงต่อไป

2. สยามพานิชจีนสโมสร (เซี่ยงหวย)

ในบทที่ 4 ได้กล่าวมาแล้วว่ากำเนิดของสยามพานิชจีนสโมสรหรือที่เรียกโดยทั่วไปว่าเซี่ยงหวยซึ่งมีแนวโน้มว่าจะกลายเป็นองค์กรที่มีความสำคัญต่อชุมชนชาวจีนของกรุงเทพฯ เพราะมีผู้นำเป็นคหบดีหรือพ่อค้าจีนที่มีชื่อเสียงจากกลุ่มภาษาทั้ง 5 ในกรุงเทพฯ และมีสมาชิกเป็นบุคคลหรือห้างร้านของชาวจีนซึ่งเป็นที่เชื่อถือ ก่อนสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สโมสรแห่งนี้ ได้รับอนุญาตจากกระทรวงนครบาล ให้จัดตั้งขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่ว่า การดำเนินงานจะต้องอยู่ภายในขอบเขตทางการค้าและการส่งเคราะห์ซึ่งกันและกันเท่านั้น และแม้จะได้รับการอนุญาตให้ตั้งขึ้น แต่ก็ไม่ได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนเป็นองค์กรที่ถูกกฎหมาย อย่างไรก็ตามเซี่ยงหวยก็ได้จัดการเลือกคณะกรรมการบริหารอย่างเป็นทางการเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2453 และมีนายกอฮุยเจี๊ยะ เป็นนายกคนแรกของสโมสร

อย่างไรก็ตามเมื่อเข้าสู่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ไม่นาน ประมาณเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2454 เซี่ยงหวยก็ถูกขยับยั้งจากกระทรวงนครบาล เมื่อจะมีการเปิดสโมสรอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้เพราะหลังจากที่สยามพานิชจีนสโมสรได้รับอนุญาตให้ตั้งขึ้นแล้ว ผู้นำสโมสรได้ติดต่อไปยังรัฐบาลจีนเพื่อขอตราตั้ง มาใช้เป็นตราสำหรับประทับเอกสารของสโมสร กระทรวงอุตสาหกรรมและพาณิชย์ของรัฐบาลจีน จึงได้ส่งขุนนางชั้นประทวน พร้อมตราตั้งของสโมสรแห่งนี้มายังกรุงเทพฯ สโมสรเซี่ยงหวยวางแผนการที่จะฉลองตราตั้งในวันเดียวกับการทำพิธีเปิดสโมสรอย่างเป็นทางการ แต่ปรากฏว่ารัฐบาลไทยไม่ยินยอม

เมื่อถูกขยับยั้งการเปิดสโมสร ผู้นำของสโมสรจึงร้องเรียนไปยังกระทรวงพาณิชย์การของจีน รัฐบาลจีนได้หาทางเจรจากับรัฐบาลไทย แต่เนื่องจากยังไม่มียุทธหรือกงสุลจีนในกรุงเทพฯ การเจรจาระหว่างรัฐบาลจีนผ่านทางทูตจีนและทูตไทยประจำกรุงปารีส ราชทูตจีนในกรุงปารีสได้ไต่ถาม หม่อมเจ้าบวรเดช อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีสถึง เหตุผลที่รัฐบาลไทยไม่อนุญาตให้พ่อค้าจีนในไทยจัดตั้งสมาคมสำหรับสนับสนุนการค้าขายพร้อมกันนั้นก็ได้ขอร้องให้ หม่อมเจ้าบวรเดช ช่วยขอร้องมายังรัฐบาลไทยให้อนุญาตให้ชาวจีนจัดตั้งสโมสรการค้าได้ตามเดิม² หม่อมเจ้าบวรเดช จึงส่งโทรเลขมายังกรมหลวงเทเวศร์วังหน้าโรปกการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศในเดือนตุลาคม เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศได้ทรงมีจดหมายตอบชี้แจง

หม่อมเจ้าบวรเดชถึงเหตุผลของการยับยั้งการเปิดสโมสร เพื่อให้ นำความไปชี้แจงแก่ราชทูตจีน^{๒๒} เนื้อความในจดหมายตอบดังกล่าว ได้ทำ ความเกี่ยวกับความเป็นมาของการยับยั้งการเปิดสโมสร ของรัฐบาลไทยว่าการที่กระทรวงนครบาลไม่อนุญาตให้ชาวจีนตั้ง เชียงหวายนั้น เป็นเพราะ ในขณะที่รัฐบาลไทยอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นได้นั้น เสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้เคยกำชับต่อผู้นำของ เชียงหวายไว้ว่า การดำเนินงานของสโมสรให้เป็น เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าเพียงอย่างเดียว มิได้ ดำเนินงานเป็นสมาคมลับอั้งยี่ หรือสโมสรที่เกี่ยวข้องกับการเมือง แต่กลับเป็นว่า เชียงหวายได้ ขออนุญาตไปยังรัฐบาลจีนให้มีตราตั้งสำหรับใช้เป็นตราประทับของสโมสร ทั้งยังขอหนังสืออนุญาต ตั้งสโมสรจากรัฐบาลจีนด้วย ซึ่งกระทรวงนครบาลเห็นว่า ไม่ตรงกับ ความมุ่งหมายที่แจ้งไว้กับ เสนาบดีว่าจะ เป็นองค์กรที่ตั้งเพื่อประโยชน์ทางการค้าเท่านั้น เพราะหากเป็นองค์กรเพื่อการค้า ในไทยเพียงประการเดียว ก็ไม่จำเป็นต้องขอหนังสืออนุญาตจากรัฐบาลจีน การขออนุญาตไป ยังรัฐบาลจีน เท่ากับว่าชาวจีนจัดตั้งองค์กรเพื่อดำเนินงานตามคำสั่งของรัฐบาลจีน กระทรวง นครบาล จึงเรียกผู้นำของ เชียงหวาย มายังกระทรวงนครบาล เพื่อให้ชี้แจงความประสงค์อีกครั้ง ขณะเดียวกันก็ถามผู้นำ เชียงหวายอีกว่า จะยอมรับพ่อค้าไทยและยุโรปเป็นสมาชิกหรือไม่ แต่ เชียงหวายปฏิเสธ กระทรวงนครบาลจึงอ้างว่าบรรดาพ่อค้าในไทยทั้งพ่อค้าไทย จีน ยุโรป กำลัง มีความที่จะตั้ง ชมเบอร์ออฟคอมเมิสชั่น ซึ่งรัฐบาลไทยไม่รังเกียจ เนื่องจากเป็นองค์กรที่มีความ เปิดเผย เพราะรับสมาชิกทุกชาติภาษา รัฐบาลจึงแน่ใจว่าเป็นองค์กรที่ตั้งขึ้น เพื่อการค้าขาย อย่างแท้จริง รัฐบาลไทยจะตระหนักถึงความสำคัญของสโมสรการค้าต่อการค้าของชาวจีนในไทย เพราะในระยะก่อนหน้านี้ รัฐบาลก็เคยอนุญาตให้องค์กรของชาวจีนลักษณะนี้จัดตั้งขึ้นมาหลายราย แต่กรณีของ เชียงหวายนั้น รัฐบาลไม่อนุญาต เพราะไม่เชื่อว่า เชียงหวายจะมีวัตถุประสงค์เฉพาะ เรื่องการค้าเพียงอย่างเดียว ดังนั้นจึงถอนคำอนุญาตที่ให้ เชียงหวายจัดตั้งขึ้นได้เสีย เนื่องจาก รัฐบาลไทยไม่สามารถยอมรับองค์กรของคนกลุ่มหนึ่งในไทยที่ต้องการติดต่อกับรัฐบาลต่างประเทศ ได้ และคิดว่าหากเกิดขึ้นกับรัฐบาลจีนก็คงกระทำอย่างเดียวกัน^{๒๓}

อย่างไรก็ตาม แม้ในคำชี้แจงของกรมหลวงเทเวศร์วรวงษ์วโรปการจะกล่าวว่า กระทรวง นครบาลได้ถอนคำอนุญาตการจัดตั้ง เชียงหวายแล้ว แต่เพียง 1 เดือนหลังจากที่ เสนาบดีกระทรวง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๒๒} กจช. ร.6. ต.24/2 โทรเลขจาก หม่อมเจ้าบวรเดช อัครราชทูตไทยประจำ กรุงปารีส ถึง เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ, ลงวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2454.

^{๒๓} กจช. ร.6. ต.24/2 จดหมายของกรมหลวงเทเวศร์วรวงษ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวง การต่างประเทศ ถึงหม่อมเจ้าบวรเดช อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส, ลงวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2454.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน.

การต่างประเทศมีโทรเลขตอบ หม่อมเจ้าบวรเดช ก็ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของ เชียงหวาย นั่นคือ สโมสร ได้เปิดประชุมในวันที่ 14 พฤศจิกายน เพื่อหารือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชาวจีนโดยส่วนรวม การประชุมครั้งนี้กระทำโดยเปิดเผย มีการตีพิมพ์รายงานการประชุมในหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ 16 พฤศจิกายน^{๕๕} และอีก 1 สัปดาห์ต่อมา เชียงหวายได้จัดการประชุมเป็นครั้งที่ 2 เพื่อหารือเรื่องเดิม ในการประชุมครั้งหลังนี้ ได้มีหลวงธรรณิณฤเบศร์ เจ้ากรมกองตระเวนแผนกจีนและล่ามแปลของกระทรวงนครบาลเข้าร่วมฟังการประชุม^{๕๖} จาก การเคลื่อนไหวดังกล่าว จึงสันนิษฐานว่า ในประมาณกลางเดือนตุลาคม (หลังจากที่เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศส่งโทรเลขตอบ หม่อมเจ้าบวรเดช) จนถึงก่อนวันที่ 14 พฤศจิกายน (ซึ่ง เชียงหวายจัดการประชุมครั้งแรก) เชียงหวายจะต้องได้รับอนุญาตจากกระทรวงนครบาลให้ดำเนินการได้อีกครั้ง ซึ่งกระทรวงนครบาลจะให้อนุญาตในวันใดยังไม่สามารถค้นพบหลักฐานแต่จากการที่ เชียงหวายเคลื่อนไหวอย่างเปิดเผยในหน้าหนังสือพิมพ์ และการที่มีเจ้าหน้าที่ของกระทรวงนครบาลเข้าร่วมฟังการประชุมเท่ากับทางการไทยยอมรับในการคงอยู่ขององค์กรแห่งนี้ แต่กระนั้นเป็นที่คาดหมายว่า แม้กระทรวงนครบาลจะอนุญาตให้ สโมสร แห่งนี้ ตั้งขึ้นและดำเนินการได้ แต่คงไม่อนุญาตให้จดทะเบียนเป็นองค์กรที่ถูกต้องกฎหมาย เพื่อทำตามนโยบายเดิมที่วางไว้ตั้งแต่ปลายรัชสมัยก่อนหน้า

ในประวัติสังเขปของ สโมสร เชียงหวายกล่าวว่า นายกอฮุยเจี๊ยะ ซึ่งเป็นนายคนแรก ของ เชียงหวาย ได้รับเลือกให้เป็นนายกติดต่อกันถึง 3 สมัย ตั้งนั้นระหว่าง พ.ศ. 2453-2455 เชียงหวายจึงมีนายกอฮุยเจี๊ยะ เป็นนายกมาโดยตลอด ส่วนผู้นำคนอื่น ๆ แม้จะไม่ค้นพบหลักฐานที่กล่าวถึง แต่คาดว่าคณะกรรมการบริหารของ สโมสร เชียงหวาย ในระยะ พ.ศ. 2454-2456 เป็นนักธุรกิจจีนกลุ่มเดียวกันที่ได้รับเลือกตั้งเป็นคณะกรรมการชุดแรกในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2453 ซึ่งในครั้งนั้น คณะกรรมการโดยเฉพาะผู้ที่ดำรงตำแหน่งสำคัญเช่น นายก เลขานุการ เหว่ญุก คือพ่อค้าใหญ่ที่มีชื่อเสียงในกรุงเทพฯ เช่น ตันเฮาเซิน (ยี่ห่อหวังหลี่) พระโสมนเพชรรัตน์ (กิมเซ่งหลี่) ตันไคฮ้อ โจ้วจื่อหน้า (ยี่ห่อล่าซ่า) ฮุนเต็กเส็ง (ยี่ห่อซุ่ยโห) เป็นต้น ซึ่งการที่สมาชิกของ เชียงหวายมักเลือกพ่อค้าใหญ่มาเป็นคณะกรรมการบริหาร เพราะคนเหล่านี้ เป็นผู้มั่งคั่งยกยภาพทางเศรษฐกิจเพียงพอที่จะดำเนินการของ สโมสร ให้เป็นไปได้อย่างดี

สำหรับสมาชิกของ สโมสร แห่งนี้ มีหลักฐานว่าใน พ.ศ. 2460 เชียงหวายมีสมาชิกกว่า

^{๕๕} กจช. ร.6. น.4.7/22 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ลงตามรายงานการประชุมของ เชียงหวาย, วันที่ 16 พฤศจิกายน ร.ศ.130.

^{๕๖} กจช. ร.6. น.4.7/22 รายงานของหลวงธรรณิณฤเบศร์ถึงเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ 20 พฤศจิกายน ศก.130.

300 คน^{๑๗} อันเป็นจำนวนที่ใกล้เคียงกับจำนวนสมาชิกในยุคแรกตั้งเมื่อ พ.ศ.2453 จึงเท่ากับว่าในช่วงทศวรรษ 2460 เชียงหวายยังไม่มี การขยายตัวมากนัก เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับรายนามสมาชิกเชียงหวายในระยะนี้ จึงคาดว่าผู้เข้าเป็นสมาชิกคงมาจากธุรกิจหลายแขนง เพราะข้อบังคับของเชียงหวายเปิดกว้างในการรับสมาชิก โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิ์เป็นสมาชิกเชียงหวายไว้ ได้แก่ "ข้อ 3 บรรดาพ่อค้าจีน นายห้างแบงก์ เจ้าของเรือกลไฟ เอเยนต์ลูกค้า และผู้อื่นๆ ที่ประกอบการหาเลี้ยงชีพโดยทางค้าขาย แลเกาะปลูกในเมืองสยาม"^{๑๘} ถึงกระนั้น สิ่งที่เชียงหวายให้ความสำคัญก็คือ ผู้เข้าเป็นสมาชิกต้องเป็นผู้ที่มีหลักฐานมั่นคง พ่อค้าหรือยี่ห้อการค้าใดที่มีชื่อเสียงไม่ดี เชียงหวายจะไม่รับเป็นสมาชิก^{๑๙}

ใน พ.ศ.2457 รัฐบาลไทยได้ประกาศพระราชบัญญัติสมาคม กำหนดให้สมาคมทุกแห่งที่ตั้งขึ้นแล้ว หรือจะตั้งต่อไปในอนาคต ต้องจดทะเบียนอยู่ในความควบคุมของกระทรวงนครบาล นายตันไคฮ้อ(หรือตันเท่งป้อ) ซึ่งเป็นนายกของเชียงหวายในขณะนั้น ได้นำเชียงหวาย หรือสยามพานิชจีนสโมสร ไปยื่นเรื่องราวขออนุญาตจดทะเบียนกับกระทรวงนครบาล ในวันที่ 24 สิงหาคม ขณะนั้นมี มิสเตอร์อีริก เซนต์ เย ลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวนเป็นเจ้าพนักงานทะเบียนพร้อมกันนั้นก็ได้ยื่นระเบียบข้อบังคับ และรายชื่อคณะกรรมการของเชียงหวาย เพื่อให้เจ้าหน้าที่พิจารณาตามระเบียบ เชียงหวายได้รับอนุญาตได้จดทะเบียนเป็นองค์กรที่ถูกต้องตามกฎหมายโดยกระทรวงนครบาล ได้ออกใบทะเบียนให้อย่างเป็นทางการในวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2457^{๒๐}

ทั้งนี้ข้อบังคับของเชียงหวาย ฉบับที่ยื่นเสนอต่อกระทรวงนครบาล เพื่อพิจารณาในการจดทะเบียน พ.ศ.2457 นี้ คือข้อบังคับฉบับเดียวกันกับที่เคยยื่นเสนอต่อกระทรวงนครบาลมาแล้วครั้งหนึ่งในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2452 เพราะฉะนั้นจึงคาดว่าตั้งแต่ พ.ศ.2453-พ.ศ.2457 ข้อบังคับฉบับนี้ได้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของสโมสรแห่งนี้มาโดยตลอด ในข้อบังคับของสยามพานิชจีนสโมสรได้ระบุถึงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของสโมสรแห่งนี้ ซึ่งสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้คือ

1. เพื่อรักษาผลประโยชน์การค้าขายในเมืองสยาม
2. เก็บรวบรวมข่าวคราวและจัดวางระเบียบที่เกี่ยวกับการค้า

^{๑๗} "เรื่องเชียงหวาย" หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ฉบับวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2460.

^{๑๘} กจช. ร.5. น.8.7/11 ข้อบังคับสโมสรจีนพานิชสถานในกรุงสยาม.

^{๑๙} "เรื่องเชียงหวาย" หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ฉบับวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2460.

^{๒๐} แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, ทะเบียนสมาคมสยามพานิชจีนสโมสร ลงวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ.2457.

3. ตั้งอนุญาโตตุลาการชี้ขาดคดีปัญหาเรื่องการค้าที่มีผู้นำมาขอให้วินิจฉัย
4. แจ้งข้อความที่เป็นคุณประโยชน์กับสาธารณชนให้เจ้าพนักงานทราบ
5. มีหนังสือติดต่อไปมากับสโมสรพาณิชย์เมืองต่างๆ เพื่อส่งข่าวสารทางการค้าระหว่างกันและกัน^{๑๑}

หน้าที่ของเชียงใหม่ ตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ จะสอดคล้องกับบทบาททางเศรษฐกิจของเชียงใหม่ในระยะนี้ ข้อบังคับที่สำคัญข้อหนึ่งก็คือ ข้อบังคับข้อที่ 23 ซึ่งระบุว่า "ในสโมสรนี้ห้ามไม่ให้สมาชิกผู้ใดประกาศการเรื่องหนึ่งเรื่องใดซึ่งเกี่ยวข้องกับแก่การปกครองบ้านเมือง"^{๑๒} ก็ได้เป็นข้อบังคับที่สร้างปัญหาระหว่างเชียงใหม่กับกระทรวงนครบาลในระยะนี้เช่นกัน

นับตั้งแต่มีการประกาศในพระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2457 จนถึง พ.ศ. 2460 เชียงใหม่มีการผลัดเปลี่ยนคณะกรรมการบริหาร 3 สมัย ทั้งนี้ก่อน พ.ศ. 2458 คณะกรรมการบริหารมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 1 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2458 เป็นต้นไป วาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการบริหารเพิ่มเป็น 2 ปี การเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารกระทำในการประชุมใหญ่ของสโมสรในวันที่ 10 เดือน 10 ตามปฏิทินจีน เมื่อมีการผลัดเปลี่ยนคณะกรรมการ เชียงใหม่ได้จดทะเบียนเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการกับกระทรวงนครบาลตามระเบียบทุกครั้ง ซึ่งจากหลักฐานของกรมตำรวจปรากฏรายนามของกรรมการตำแหน่งสำคัญๆ ในคณะกรรมการบริหารทั้ง 3 สมัยดังนี้

สมัยจดทะเบียนเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2457^{๑๓} นั้นมีกรรมการทั้งสิ้น 53 คน ที่สำคัญได้แก่ ต้นลิบบัวย (ยี่หอห้วงหลี่) เป็น นายก

ลิ้มเซียงก๊วย

เป็น อุปนายก

อากรไคบุน, โลวเตียกชวน

เป็น เหนี่ยวก๊ก

ตันเตาเออฮย

เป็น กรรมการตรวจบัญชี

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๑๑} คุรายละเอียดสาระสังเขปข้อบังคับสยามพาณิชย์จีนสโมสร ฉบับนี้ในบทที่ 4 หัวข้อเรื่อง สยามพาณิชย์จีนสโมสร และ ในภาคผนวก ค.

^{๑๒} กจช. ร.5 น.8.7/11 ข้อบังคับสโมสรจีนพาณิชย์สถานในกรุงสยาม ข้อ 3 และ 21.

^{๑๓} แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, ข้อบังคับจีนสโมสรสถานในกรุงสยาม (เชียงใหม่).

^{๑๔} แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, รายชื่อคณะกรรมการ สโมสรจีนพาณิชย์ วันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2457.

สมัยจดทะเบียนเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการในวันที่ 21 มกราคม พ.ศ.2458^{๑๕} มีคณะกรรมการทั้งสิ้น 32 คน ที่สำคัญได้แก่

กอฮุยเจียะ	เป็น	นายก
ตั้งฮกเปง	เป็น	อุปนายก
โลวเตี้ยกชาน	เป็น	เหรัญญิก
หลิบยิบซุน	เป็น	เลขานุการ

สมัยจดทะเบียนเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการในวันที่ 7 มกราคม พ.ศ.2460^{๑๖} มีคณะกรรมการทั้งสิ้น 32 คน ที่สำคัญได้แก่

กอฮุยเจียะ	เป็น	นายก
ตันล้วยคุย	เป็น	อุปนายก
โลวเจ็กหิม, ฉัวเฮอาะหลง	เป็น	เหรัญญิก
ฉัวจิ้นเค่ง	เป็น	เลขานุการ

จากรายชื่อข้างต้นได้พบว่า ในระยะ พ.ศ.2457-2460 จำนวนคณะกรรมการบริหารของเซี่ยงหวยมีจำนวนไม่น้อยแน่นอน และมักจะน้อยกว่าที่กำหนดในข้อบังคับคือ 55 นายเสมอ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งสำคัญในคณะกรรมการบริหารเหล่านี้ คือพ่อค้าใหญ่ที่มีชื่อเสียงเป็นที่เชื่อถือ โดยเฉพาะนายกของสโมสรจะต้องเป็นผู้ที่เคยเป็นกรรมการมาก่อน

บทบาทของสยามพานิชจีนสโมสร

พัฒนาการและการเคลื่อนไหวของเซี่ยงหวยระหว่าง พ.ศ.2454-2460 เป็นสิ่งที่น่าสนใจเพราะการเคลื่อนไหวขององค์กรแห่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงผลของสถานการณ์ทางการเมืองของจีนที่มีต่อชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ ขณะเดียวกันปฏิกิริยาของรัฐบาลไทยที่มีต่อสโมสรแห่งนี้ก็สะท้อนให้เห็นถึงนโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวจีน ในระยะนี้ด้วย

แม้ว่า สยามพานิชจีนสโมสรหรือเซี่ยงหวยกำเนิดขึ้นโดยได้รับการผลักดันส่วนหนึ่งจากนโยบายของรัฐบาลสมัยราชวงศ์ชิง ที่สนับสนุนให้ชาวจีนโพ้นทะเลเลจัดตั้ง "เซี่ยงหวย" หรือสโมสรพานิชเพื่อใช้เป็นกลไกในการให้ความสนับสนุนทางเศรษฐกิจและการเมืองต่อรัฐบาล แต่ในทางปฏิบัติ การเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจและการเมืองของเซี่ยงหวย ที่สัมพันธ์กับรัฐบาลจีนในยุคแรกตั้ง ยังไม่ปรากฏชัด ทั้งนี้เพราะผู้ร่วมก่อตั้งเซี่ยงหวยประสบปัญหาในการขออนุญาตจัดตั้งสโมสรแห่งนี้อย่างเป็นทางการกับรัฐบาลไทย สมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากรัฐบาลไทยในสมัยนั้นเกรงว่า

^{๑๕}แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, รายชื่อคณะกรรมการ สโมสรจีนพานิช วันที่ 21 มกราคม พ.ศ.2458.

^{๑๖}แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, รายชื่อคณะกรรมการ สโมสรจีนพานิช วันที่ 7 มกราคม พ.ศ.2460.

เชียงใหม่จะกลายเป็นองค์กรที่สร้างปัญหาทางการปกครองให้แก่รัฐบาล เช่นการเป็นสื่อกลางชักนำรัฐบาลจีนให้เข้ามาขยายอิทธิพลในชุมชนชาวจีนในไทย เนื่องจากเชียงใหม่มีการติดต่อกับรัฐบาลจีน และในขณะเดียวกันเชียงใหม่ซึ่งเป็นองค์กรที่รวมของพ่อค้าจีนที่อิทธิพลในกรุงเทพฯ ก็อาจใช้หลังการรวมตัวเป็นเงื่อนไขในการต่อรองทางการเมืองกับรัฐบาลไทย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในระหว่าง พ.ศ.2454-2460 การเคลื่อนไหวขององค์กรแห่งนี้จะปรากฏชัดมากขึ้น ทั้งนี้จะแบ่งการศึกษาบทบาทและการเคลื่อนไหวของเชียงใหม่ในระยะนี้ออกเป็น 2 ประเด็น คือ บทบาททางการเมือง และบทบาททางเศรษฐกิจ

ก. บทบาททางการเมือง

จากการที่สถานการณ์ในประเทศจีน ในระยะนี้มีผลกระทบต่อชุมชนจีนโพ้นทะเลในไทย และองค์กรของชาวจีนในไทย เชียงใหม่เป็นองค์กรหนึ่งที่มีการเคลื่อนไหวที่สัมพันธ์กับสถานการณ์ทางการเมืองในจีน แต่เนื่องจากในระหว่างปี พ.ศ.2454-2460 รัฐบาลสาธารณรัฐของจีนมิได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยตลอด ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การเคลื่อนไหวของเชียงใหม่ การศึกษากับการเคลื่อนไหวด้านการเมืองขององค์กรแห่งนี้จึงเป็น 2 ระยะคือ การเคลื่อนไหวระยะพ.ศ. 2454-2456 และ การเคลื่อนไหวระยะพ.ศ.2456-2460

1. การเคลื่อนไหวระหว่าง พ.ศ.2454-2456

ในระยะก่อนการปฏิวัติในประเทศจีน เชียงใหม่ซึ่งกำเนิดจากกลุ่มผู้สนับสนุนรัฐบาลราชวงศ์ชิง อยู่ในฐานะเสมือนคู่แข่งของสโมสรจีนกรุงเทพฯ หรือตงหัวช่วยช้อ ที่สนับสนุนขบวนการปฏิวัติของซุนยัตเซน การแข่งขันและการโจมตีกันและกันขององค์กรทั้งสองปรากฏฝ่ายทางหนังสือพิมพ์จีนในกรุงเทพฯเสมอ จนกระทั่งเมื่อฝ่ายเก๊กเหม็งสามารถปฏิวัติ เปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบสาธารณรัฐเป็นผลสำเร็จ เชียงใหม่จึงได้หันมาให้การสนับสนุนรัฐบาลของพวกปฏิวัติเห็นได้จากการที่จินตันเลียบ้วย(หวังหลี่)ผู้นำคนหนึ่งของเชียงใหม่ ได้มาที่กระทรวงนครบาล ในวันที่ 15 พฤศจิกายน เพื่อขออนุญาตจัดการประชุมเลี้ยงอาหาร และจะโคมไปประดับธงทิวชักธงเก๊กเหม็งเพื่อฉลองการปฏิวัติในประเทศจีน ทำที่ตั้งกล่าวของเชียงใหม่เป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางความคิดในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเล นั่นคือการเกิดสำนึกใหม่ของความเป็น "คนจีน" ร่วมกัน ซึ่งนำมาสู่แนวโน้มของความพยายามที่จะสร้างความสามัคคีภายในชุมชนชาวจีน เพื่อผลประโยชน์ของชาวจีนโดยรวม

ประมาณ 1 เดือนภายหลังการปฏิวัติในประเทศจีน เชียงใหม่ได้เปิดประชุมระหว่างสมาชิกของสโมสรในวันที่ 14 พฤศจิกายนเพื่อหารือเรื่องที่ได้รับโทรเลขจากสโมสรพานิชย์ของกงว่ากรุงปักกิ่งแตกแล้ว ชิมชี่ซุ่น ผู้จัดการสโมสรกล่าวชี้แจงต่อที่ประชุมซึ่งมีเนื้อหาสาระอันเปรียบเสมือนเป็นนโยบายของเชียงใหม่ในระยะนี้ว่า

บัดนี้กรุงปักกิ่งแตกจริง ๆ โดยไม่ต้องมีข้อสงสัยอีกแล้ว สโมสรรี่จะต้องคิดจัดการให้พวกจีนมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยอย่าให้ถือพวกถือหมู่กันอีก ต่อไปภายหน้าจึงจะขยับขยายให้การตั้งปวงเจริญขึ้นได้ ถ้ามีฉนั้นแล้ว ก็จะเหลือแต่สโมสรรี่อยู่ส่วนเดียว ซึ่งเป็นส่วนน้อยที่สุด ก็จะไม่มียุทธศาสตร์แก่การค้าขายนัก... ตั้งแต่บัดนี้ต่อไป เรื่องชาติ เรื่องภาษาใดก็ดีให้ถือว่าเป็นจีนเหมือนกันทั้งกรุงเทพฯ จึงจะเป็นการดี ส่วนเรื่องตัดเบียดนั้น ใครจะตัดก่อนหรือหลังแล้วแต่ความสะดวก แต่เรื่องที่จะทำการสมโภชนั้น (ในเรื่องที่ได้เมืองคืน) จะต้องรอเมื่อรวมสมาคมให้กลมเกลียวกันก่อนแล้วจึงจะทำได้ แต่ปัญหาที่ต้องหาฤกษ์ในคืนนั้นนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าพวกเราควรจะละพิธีที่ถือพวกถือคณะซึ่งมีมาแต่เดิมนั้นเสียก่อน แล้วเชิญผู้ที่มีชื่อเสียงแลสติปัญญาในกรุงเทพฯ นี้ให้มาประชุมด้วย เพื่อให้ความสนิทปรองดองกัน ต่อไปวันหน้าถ้าจะจัดการอย่างไร อันเป็นสาธารณประโยชน์ขึ้นแล้ว ก็จะได้พร้อมเพรียงกันง่าย... วิธีจะให้พร้อมเพรียงกันนั้น ก็ไม่มีทางอื่น ขอแต่ให้สมาชิกของสโมสรรี่อย่าถือพวกแลอย่ามีความเห็นแตกต่างกัน แล้วกำหนดวันใดวันหนึ่ง เชิญพวกพ่อค้าพานิชแลคณะหนังสือพิมพ์กับโรงเรียนมาประชุมที่สโมสรรี่ให้พร้อมกัน ถ้าหาฤกษ์ตกลงอย่างไรแล้ว จึงใครดำเนินไปตามกาล^๗

จะเห็นได้ว่าภายใต้ความสำนึกใหม่ของความเป็นจีนร่วมกัน ผู้นำของเชียงใหม่นโยบายที่ต้องการสร้างความสามัคคี ประสานความแตกแยกภายในชุมชนชาวจีน เพื่อผลประโยชน์ของสโมสรรี่และชุมชนจีนโดยส่วนรวม เชียงหวายได้เริ่มการเคลื่อนไหวด้วยการวางจุดมุ่งหมายที่จะร่วมมือกับบุคคลหรือองค์กรอื่นๆ ที่ไม่ได้เป็นสมาชิก หรือเกี่ยวข้องกับสโมสรรี่เช่น คณะโรงเรียนหนังสือพิมพ์หรือผู้ที่มีชื่อเสียงที่ไม่ได้เป็นสมาชิกเพื่อผลประโยชน์ของชุมชนจีนโดยส่วนรวม

ในวันที่ 19 พฤศจิกายน เชียงหวายได้จัดการประชุมอีกครั้งหนึ่ง การประชุมครั้งนี้ได้มีนายเชียวฮุดเสง ซึ่งเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป และหัวหน้าของสโมสรรี่จีนกรุงเทพฯ เข้าร่วมประชุมและได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานในการประชุม วัตถุประสงค์ของการประชุมครั้งนี้มี 3 ประการคือ การหาแนวทางให้ชาวจีนมีความสามัคคี การหาหรือเรื่องถวายข้มงคลในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) การหาหรือเรื่องการจัดงานสมโภชรัฐบาลใหม่ของจีน จึงจะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของการประชุมนี้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และกิจกรรมของชุมชนจีนโดยส่วนรวม ซึ่งมีนัยว่า เชียงหวายกำลังแสดง

^๗ กจช. ร.6 น.4.7/22 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ 16 พฤศจิกายน ร.ศ.130 ลงตามรายงานการประชุมของเชียงใหม่ซึ่งได้หารือกันวันที่ 14 เดือนนี้

บทบาทเสมือนผู้นำชุมชนจีนชาวจีนทั้งหมด

เชียงใหม่ได้ปฏิบัติตามความมุ่งหมายที่วางไว้คือร่วมมือกับองค์กรอื่น ดำเนินกิจกรรมของชุมชนชาวจีนโดยส่วนรวมโดยร่วมมือกับสโมสรจีนกรุงเทพฯ ลงประกาศในหนังสือพิมพ์ชักชวนให้ชาวจีนทั้งปวงเตรียมการฉลองพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ด้วยการแขวงโคม ปักธงประดับประดาดอกไม้ตกแต่งบ้านเรือนและร้านค้า เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ^{๙๙} และในพระราชพิธีดังกล่าวฐานะที่เริ่มเปรียบเสมือนตัวแทนของชุมชนชาวจีนโดยส่วนรวม ได้ปรากฏเมื่อนายกของเชียงใหม่ได้เป็นผู้กล่าวคำถวายพระพรในนามของชุมชนจีน^{๑๐๐}

ความสำเร็จของการปฏิวัติในประเทศจีน ได้ทำให้ความรู้ลักษณะนิคมขยายตัวมากขึ้นในชุมชนชาวจีนของไทย โดยเฉพาะในหมู่ชาวจีนระดับกลางและระดับสูงที่สามารถรับรู้ข่าวคราวความเคลื่อนไหวของประเทศจีน โดยผ่านหนังสือพิมพ์จีนในกรุงเทพฯ ด้วยเหตุนี้เชียงใหม่จึงได้มีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวที่สัมพันธ์กับการเมืองในประเทศจีน กล่าวคือในระยะที่สถานการณ์ทางการเมืองของจีนภายหลังการปฏิวัติใหม่ยังขาดความเป็นเอกภาพ คือมีรัฐบาล 2 รัฐบาล ได้แก่ รัฐบาลเหนือภายใต้การนำของหยวนเซียวไฮ และรัฐบาลภายใต้การนำของซุนยัตเซน ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของรัฐบาลสาธารณรัฐภายใต้การนำของซุนยัตเซนคือ การขาดแคลนเงินทุนเพื่อใช้ในการบริหารและการต่อสู้ทางการเมืองกับรัฐบาลที่ปักกิ่งของหยวนเซียวไฮ รัฐบาลของซุนยัตเซนใช้วิธีการเดิมในการแก้ปัญหาทางการเงิน โดยส่งผู้แทนรัฐบาลเดินทางไปขอความสนับสนุนทางการเงินจากชาวจีนโพ้นทะเล ดังนั้นในวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2454 จึงได้มีผู้แทนของรัฐบาลของซุนยัตเซนชื่อนายอึ้งเซียวจ๋า เดินทางมาตั้งกรุงเทพฯ เพื่อขอความสนับสนุนทางการเงินจากชาวจีนในไทย นายอึ้งเซียวจ๋าได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ว่า ต้นคิมฮุย ผู้บัญชาการกองทัพ และวุติงฟาง เจ้าหน้าที่จะทำการต่างประเทศรัฐบาลสาธารณรัฐ ซึ่งขณะนั้นมีที่มั่นอยู่ที่เชียงไฮ้ ได้จัดตั้งธนาคารขึ้น รวมทั้งได้กู้เงินจากชาวจีนโพ้นทะเล เพื่อเป็นเงินทุนสำหรับการบริหาร และการต่อสู้ทางการเมืองกับฝ่ายรัฐบาลที่ปักกิ่ง^{๑๐๑} ในการนี้นายเซียวจ๋าได้นำสารตราตั้งของต้นคิมฮุย มาให้แก่เชียงใหม่เพื่อขอให้ เป็นสื่อกลางในการระดมเงินทุนจากชาวจีนในกรุงเทพฯ^{๑๐๒} แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานว่า เชียงใหม่สามารถระดมเงินทุนให้แก่ นายอึ้งเซียวจ๋า ได้มากนักน้อยเพียงไร แต่การที่ผู้แทนข้าราชการในรัฐบาลซุนยัตเซน เลือกเชียงใหม่ให้ เป็นสื่อกลาง แทนที่จะเลือกสโมสรจีน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๙๙} กจช. ร.6 น.4.7/22 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป วันที่ 23 พฤศจิกายน ค.ศ. 130.

^{๑๐๐} วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย, หน้า 172.

^{๑๐๑} กจช. ร.6 น.4.7/25 รายงานของหลวงธรณีเนฎเบตร์ถึงเจ้าพระยายมราช, ลงวันที่ 12 มกราคม ร.ศ. 130.

^{๑๐๒} เรื่องเดียวกัน.

กรุงเทพฯ ซึ่งสนับสนุนฝ่ายปฏิวัติมาตั้งแต่ต้น จึงเท่ากับเป็นการรับรองฐานะของเชียงหวายโดยนัยว่าเป็นเสมือนองค์กรตัวแทนของชาวจีนในไทย เป็นสื่อกลางที่รัฐบาลปฏิวัติจะใช้ในการติดต่อกับชาวจีนโพ้นทะเลในไทยเพื่อเคลื่อนไหวทางการเมือง ดังนั้นก่อนที่รัฐบาลจีน จะรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเดือนเมษายน พ.ศ.2455 เชียงหวายจึงมีบทบาทในการสนับสนุนการต่อสู้ทางการเมืองในจีน ฐานะของเชียงหวายที่ถูกพิจารณาว่าเป็นตัวแทนของชาวจีนทั้งหมดในไทยยังปรากฏต่อเนื่องเรื่อยมา กระทั่งภายหลังจากที่รัฐบาลของหยวนซื่อไช่ที่ปักกิ่ง และรัฐบาลสาธารณรัฐของซุนยัตเซ็นที่นานกิงได้รวมกันแล้ว

แม้กระนั้น หลังจากทั้งรัฐบาลทั้งสองรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีหยวนซื่อไช่เป็นประธานาธิบดีได้ไม่นาน ได้มีข้าราชการของรัฐบาลใหม่จีน เดินทางเข้ามาเยี่ยมเยียนและแสวงหาการสนับสนุนทางการเงินจากชาวจีนในกรุงเทพฯ โดยอาศัยเชียงหวายเป็นสื่อกลางในการติดต่อ อาทิเช่น จันเกงแซ่ ที่ปรึกษาด้านการต่างประเทศของรัฐบาลสาธารณรัฐจีน ซึ่งเดินทางเข้ามาในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2455 เพื่อชักชวนจัดตั้งหนังสือพิมพ์ไทเพ็งเอี้ยป้อ (มหาสมุทรแปซิฟิก) ของชาวจีนโพ้นทะเล การเข้ามาของจันเกงแซ่ได้รับการต้อนรับอย่างดีจากพ่อค้าจีนและองค์กรชาวจีนหลายแห่ง โดยเฉพาะฝ่ายที่สนับสนุนซุนยัตเซ็น เช่น ฮั่วเคี้ยวลิมอะจือปอเสีย ที่ถนนเจริญกรุง และจินเองจือปอเสีย ที่ถนนเยาวราชเป็นต้น¹⁰² ในการระดมเงินทุนเพื่อจัดตั้งหนังสือพิมพ์จันเกงแซ่ได้แต่งตั้งให้นายตันเฮอะซัน (ยี่ห้อหว่งหลี่) และนายตันไช้อ้อ ซึ่งเป็นกรรมการของ เชียงหวายให้เป็นสื่อกลาง¹⁰³ นอกจากเชียงหวายแล้ว จันเกงแซ่ยังได้เลือกองค์กรชาวจีน และพ่อค้าชาวจีนบางคนที่สนับสนุนขบวนการปฏิวัติเช่น นายเซียวอุดเสง นายว่องฮังเจาให้เป็นธุระในการระดมหุ้นส่วนด้วยเช่นกัน

ภายหลังจากที่จันเกงแซ่เข้ามายังกรุงเทพฯ ได้ไม่นาน นายฮูเวเตราชทูตจีนประจำกรุงปารีสก็ได้เดินทางมาเยี่ยมชาวจีนในกรุงเทพฯ ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2455 สโมสรเชียงหวายได้มีบทบาทเป็นสื่อกลางให้ข้าราชการจีนผู้นี้ได้พบปะกับชาวจีนในกรุงเทพฯ เนื่องจากเชียงหวายได้เชิญให้นายฮูเวเตไปอภิปราย บางคนได้ตั้งคำถามเดียวกับที่นายฮูเวเตเคยถูกถามมาแล้ว เมื่อไปอภิปรายที่สโมสรลีนอะหวายในวันก่อนหน้า นั่นคือการถามเกี่ยวกับการตั้งสถานกงสุลจีนในไทย ซึ่งนายฮูเวเตได้ตอบอย่างแบ่งรับแบ่งสู้ว่า

¹⁰² กจช. ร.6 น.4.7/25 รายงานของหลวงธรณีเนฎเบคร์ที่ 78/131 ถึงเจ้าพระยา ยมราช, ลงวันที่ 5 กรกฎาคม ร.ศ.131.

¹⁰³ กจช. ร.6 น.4.7/25 รายงานของหลวงธรณีเนฎเบคร์ที่ 83/131 ถึงเจ้าพระยา ยมราช, ลงวันที่ 11 กรกฎาคม ร.ศ.131.

ข้าพเจ้าไม่มีความเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง จนกว่าประเทศต่างๆ จะได้รับรองประเทศจีนว่าเป็นประเทศที่รับผิดชอบแล้ว ยวนซีโก่จะได้มีหนังสือเจริญทางพระราชไมตรีมายังประเทศสยาม นั้นแหละจึงจะเป็นหนทางที่จะช่วยได้ ตามร้องขอของพวกจีนในเมืองนี้¹⁰⁴

การที่กระแสการเรียกร้องให้จัดตั้งสถานกงสุลจีนในไทยรุนแรงมากขึ้น และแสดงออกต่อนายอูเวเตเป็นพิเศษนี้ แม้จะมีปัจจัยหลักจากการขยายตัวของลัทธิชาตินิยมจีนในไทย แต่ฐานะและความสำคัญของนายอูเวเตก็มีส่วนเสริมกระแสเรียกร้องเช่นกัน เพราะนายอูเวเตมีตำแหน่งเป็นราชทูตจีนประจำต่างประเทศ และเป็นข้าราชการจีนเพียงคนเดียวที่มีโอกาสเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ไทย นับตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เป็นต้นมา¹⁰⁵

กล่าวโดยสรุปก็คือ ภายหลังจากการปฏิวัติในประเทศจีน เชียงหวยได้เปลี่ยนท่าทีจากการสนับสนุนรัฐบาลชิงหันมาให้การสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐภายใต้การนำของซุนยัตเซน การเติบโตของความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ชาวจีนในไทยซึ่งเป็นผลจากสถานการณ์การเมืองในจีน ผลักดันให้เชียงหวยเข้าเคลื่อนไหวที่สัมพันธ์กับการแข่งขันทางการเมืองในจีน โดยมีส่วนร่วมให้การสนับสนุนทางการเงินแก่รัฐบาลสาธารณรัฐของซุนยัตเซน เมื่อรัฐบาลจีนรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เชียงหวยก็มีบทบาทเป็นกลไกให้แก่วัฒนธรรมจีนในการติดต่อสร้างความสัมพันธ์กับชาวจีนในไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองต่อรัฐบาลจีน อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวของเชียงหวยจะเปลี่ยนไปเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศจีน

2. การเคลื่อนไหวระหว่าง พ.ศ. 2455-2460

ตั้งแต่ พ.ศ. 2456 ได้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองภายในรัฐบาลสาธารณรัฐของจีนระหว่างประธานาธิบดีหยวนซื่อไช่กับซุนยัตเซน ความขัดแย้งที่เริ่มจากกรณีการลอบฆ่าผู้นำที่สำคัญของพรรคก๊กมินตั๋งมาถึงจุดแตกหัก จากกรณีปัญหาการกู้เงินภาคธนาคาร เมื่อฝ่ายพรรคก๊กมินตั๋งได้ถูกหยวนซื่อไช่ประกาศยุบในเวลาต่อมา รัฐบาลจีนจึงเหลือเพียงพรรคจีนบูตัง (พรรคก้าวหน้า) ซึ่งสนับสนุนรัฐบาลหยวนซื่อไช่

จากการที่ฝ่ายรัฐบาลหยวนซื่อไช่ และฝ่ายพรรคก๊กมินตั๋งมีความแตกแยกทางการเมือง

¹⁰⁴ กจช. ร.6 น.20/7 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาอมราช, ลงวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2455.

¹⁰⁵ พวงร้อย กล่อมเอียง, "พระบรมราโชบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว," หน้า 136-137.

ทั้งสองฝ่ายจึงแย่งชิงกันแสวงหาการสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเลในดินแดนต่างๆ ซึ่งรวมทั้งจากชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ และก่อให้เกิดผลกระทบคือ ได้สร้างความแตกแยกให้แก่ชาวจีนในกรุงเทพฯ อีกครั้ง หลังจากที่เคยมีแนวโน้มของความพยายามที่จะสร้างความสามัคคีในระยะหลังการปฏิวัติซินไฮ่^{๑๐๖} ชุมชนชาวจีนในระยะนี้โดยเฉพาะในกลุ่มชาวจีนระดับกลางถึงระดับสูงที่สามารถทราบความเป็นไปของมาตุภูมิโดยผ่านหนังสือพิมพ์จีนในกรุงเทพฯ จึงแบ่งเป็นฝักฝ่ายอีกครั้ง คือ ฝ่ายที่สนับสนุนรัฐบาลหยวนชื่อไช่ และฝ่ายที่สนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งของซุนยัตเซน ลักษณะของความแตกแยกภายในชุมชนดังกล่าว มีผลเกี่ยวเนื่องกับบทบาทและการเคลื่อนไหวของ เชียงหวาย ในระยะนี้เช่นกัน กล่าวคือ ได้ส่งผลให้การเคลื่อนไหวของ เชียงหวายมีการเปลี่ยนแปลงจากทำที่ที่เคยให้การสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐของซุนยัตเซน นับตั้งแต่ภายหลังการปฏิวัติตุลาคม พ.ศ. 2454 เป็นต้นมา โดยหันมาสนับสนุนรัฐบาลของหยวนชื่อไช่แทน การเปลี่ยนท่าทีของ เชียงหวาย เป็นเพราะพวกพ่อค้าใหญ่ๆที่เป็นผู้นำสมาคม มีแนวโน้มที่จะสนับสนุนรัฐบาลที่เป็นทางการของจีน อยู่เสมอ เนื่องจากรัฐบาลที่เป็นทางการเท่านั้นที่สามารถจะอำนวยความสะดวกทางเศรษฐกิจให้แก่ชาวจีนโพ้นทะเลในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นสมาชิกของ เชียงหวาย ได้ อาทิเช่น การจัดตั้งสถานกงสุล เพื่อให้ความคุ้มครองทางการค้า หรือการอำนวยความสะดวกให้แก่พ่อค้าจีนในกรุงเทพฯ เมื่อมีการติดต่อทางการค้ากับเมืองท่าสำคัญของจีน เช่น ชิวเกาหรือกวางตุ้ง ดังนั้นบทบาทสำคัญของ เชียงหวายในระยะนี้จึงได้แก่ การเคลื่อนไหวเพื่อสนับสนุนรัฐบาลหยวนชื่อไช่ที่ปักกิ่ง โดยเฉพาะการเป็นแหล่งให้การสนับสนุนทางการเงินแก่รัฐบาลดังกล่าว เพื่อใช้ในการบริหารประเทศและแข่งขันทางการเมืองกับฝ่ายก๊กมินตั๋ง

เนื่องจากรัฐบาลหยวนชื่อไช่ประสบปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือ ปัญหาทางการคลัง ทำให้ต้องแก้ปัญหาด้วยการกู้เงินจากต่างประเทศโดยเฉพาะจากภาคธนาคาร นอกจากนี้รัฐบาลหยวนชื่อไช่ ยังใช้วิธีการขายใบกู้เงินให้แก่ชาวจีนโพ้นทะเล โดยให้ดอกเบี้ยสูง เป็นการตอบแทนปรากฏหลักฐานว่าวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457 เชียงหวายได้รับจดหมายจากกรมคลังเมืองกวางตุ้งมีข้อความขอร้องให้ เชียงหวายในกรุงเทพฯ รับเป็นธุระในการขายใบกู้เงินของรัฐบาลจีนให้กับชาวจีนในไทย เชียงหวายจึงเริ่มดำเนินการด้วยการตีพิมพ์ใบปลิวมีข้อความเชิญให้ชาวจีนทั้งปวงมาประชุมที่สโมสรในวันที่ 15 พฤศจิกายน เพื่อหารือเกี่ยวกับการจำหน่ายใบกู้เงิน^{๑๐๖} ก่อนทำการแจกจ่ายใบปลิว นายตันเท่งปอหรือตันไค้อ่นายกของ เชียงหวายได้มีหนังสือถึงมิลเตอร์ อิริก เซนต์ เยลอสัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน เพื่อขออนุญาตแจกจ่ายใบปลิวดังกล่าว ตามระเบียบของทางการ มิลเตอร์ลอสันไม่อนุญาตเพราะถือว่าการขายใบกู้ให้แก่รัฐบาลจีนเป็นการ

^{๑๐๖} แผนก 4 (สมาคม) กอง 3 กองกำกับการสันติบาล กรมตำรวจ, คำแปลในใบปลิวจีนของสโมสรพาณิชย์กรุงเทพฯ เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2457.

กระทำที่ผิดต่อข้อบังคับที่ 23 ของสโมสร ซึ่งมีใจความห้ามสมาชิกสโมสรปรึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมือง¹⁰⁷ ดังนั้น มิสเตอร์ลอซันจึงได้มีคำสั่งให้นายกของเชียงใหม่ ทำหนังสือชี้แจงเหตุผลในการกระทำ ที่รัฐบาลคิดว่าผิดต่อข้อบังคับนี้ด้วย ไม่นานต่อมา มิสเตอร์ลอซันจึงได้รับหนังสือชี้แจงเหตุผล จากนายตันเท่งปอนนายกของเชียงใหม่มีข้อความดังนี้

...ไปกู้เงินที่สโมสรนี้ได้รับจากกรมคลังมหาดหลวงตั้ง เพื่อขอเงินจากพวกพานิชจีน ซึ่งตั้งการค้าขายอยู่ในกรุงเทพฯ ก่อนสโมสรนี้จะรับเป็นธุระในเรื่องนี้ ก็โดยเห็นว่า ผู้ที่มีผลประโยชน์มาก กล่าวคือได้ดอกเบี้ยถึง 12 เปอร์เซ็นต์ต่อปี และผู้กู้ก็มีหลักทรัพย์พอที่จะเชื่อได้ว่าไม่สูญ เท่ากับเป็นการค้าเงิน ซึ่งสโมสรนี้เห็นว่ามีน่าที่อยู่บ้าง จึงได้เข้าเกี่ยวข้อง อีกประการหนึ่งสโมสรนี้ยังเห็นว่า การที่เข้าไปในเรื่องกู้เงินนี้ หาได้กระทำผิดต่อข้อบังคับข้อ 23 สำหรับสโมสรนี้ไม่ กล่าวคือสโมสรนี้ตั้งขึ้นโดยได้รับอนุญาตจากรัฐบาลไทย ข้อบังคับที่ใช้อยู่ในสโมสรนี้ สำหรับใช้ได้แต่ในเมืองไทย เพราะฉะนั้นในทำข้อบังคับข้อ 23 ซึ่งมีความว่า "ห้ามไม่ให้สมาชิกผู้ใด ปรึกษาการเรื่องหนึ่งเรื่องใดซึ่งเกี่ยวข้องแก่การปกครองบ้านเมือง" จึงเข้าใจว่าไม่ให้เกี่ยวข้องแก่การปกครองบ้านเมืองไทย ถ้าไม่มีคำว่า"ใดใด"เติมท้ายคำบ้านเมือง เช่น เป็นต้นว่า ห้ามไม่เกี่ยวข้องแก่การปกครองบ้านเมืองหมดทุกบ้านทุกเมืองใดใดเช่นนี้แล้ว เป็นข้อความห้ามทั่วไป แต่อย่างไรก็ดี เมื่อท่านเห็นว่าเป็นการไม่ควรที่สโมสรนี้จะเกี่ยวข้องแล้ว ข้าพเจ้าก็จะไม่เป็นธุระอีกต่อไป¹⁰⁸

มิสเตอร์ลอซัน จึงได้มีหนังสือตอบไปยังนายตันเท่งปอน ในวันเดียวกับที่ได้รับหนังสือชี้แจง ซึ่งมีข้อความที่สะท้อนความคิดของเจ้าหน้าที่ในรัฐบาลไทยว่า

ใจความตามข้อบังคับข้อ 23 นี้ ต้องหมายความว่าห้ามถึงเมืองต่างๆด้วย ไม่เฉพาะแต่เมืองไทยดังที่ท่านเข้าใจนั้น อนึ่งขอให้ฟังเข้าใจว่า บรรดาข้อความในข้อบังคับสมาคม เมื่อได้นำมาจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติแล้ว ข้อบังคับนั้นก็เป็นส่วนหนึ่ง

¹⁰⁷ แผนก 4(สมาคม) กอง 3 กองกำกับการสันติบาล กรมตำรวจ, คำสั่งมิสเตอร์ลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน, ลงวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2457.

¹⁰⁸ แผนก 4(สมาคม) กอง 3 กองกำกับการสันติบาล กรมตำรวจ, จดหมายของนายตันเท่งปอน สภานายกสยามพานิชสโมสรถึงมิสเตอร์ลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน, ลงวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ.2457.

ของกฎหมาย จะกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดให้เกินกว่าข้อบังคับไม่ได้ ขอให้ระวังไว้
อย่าได้กระทำผิดต่อข้อบังคับเป็นอันขาดได้อีกสืบไป¹⁰⁹

แม้กระทรวงนครบาลจะกำชับไม่ให้เชียงหวยขายใบกู่เงินให้แก่รัฐบาลของหยวนชื่อไซ่
เพราะถือเป็นกิจกรรมทางการเมือง แต่ผู้นำของเชียงหวยซึ่งเคยกล่าวว่า "ข้าพเจ้าก็จะไม่
เป็นธุระอีกต่อไป" ก็ยังแสดงบทบาทให้การสนับสนุนทางการเงินแก่รัฐบาลหยวนชื่อไซ่ต่อไป ใน
วันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2458 รัฐบาลหยวนชื่อไซ่ได้ส่งผู้แทนชื่อ ไลเวงยิว เข้ามากรุงเทพฯ
เพื่อขายใบกู่เงินของรัฐบาลจีน สโมสรเชียงหวยได้เชิญไลเวงยิวไปประชุมและขายใบกู่เงินซึ่ง
ปรากฏว่ามีผู้ซื้อเป็นจำนวนมากพอสมควร อาทิเช่น ฉินฮงหรือยี่ก่องซื้อใบกู่เงินถึง 1,000 บาท
หนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ฉบับวันที่ 22 กรกฎาคม ลงข่าวว่า มีผู้ซื้อใบกู่เงินจากไลเวงยิว
เป็นเงินถึง 66,000 เหรียญ¹¹⁰ และในเวลาใกล้เคียงกัน รัฐบาลจีนก็ได้ส่งนายเลยงเยาเข้า
มาขายใบกู่เงินอีกครั้ง ซึ่งเชียงหวยก็รับเป็นธุระในการจำหน่ายให้ แต่ครั้งนี้ไม่ประสบความสำเร็จ
มากนัก เพราะพ่อค้าส่วนใหญ่เกรงว่า จะเป็นไปตามคำกล่าวของหนังสือพิมพ์จีนที่อ้างว่า
ผู้ซื้อจะเสียเงินเปล่า เพราะหยวนชื่อไซ่ออกใบกู่เงินโดยไม่ได้ได้รับความยินยอมจากรัฐสภา และ
หากมีการเปลี่ยนรัฐบาล ใบกู่เงินนี้จะใช้ไม่ได้¹¹¹

พฤติกรรมของผู้นำเชียงหวย และท่าทีของทางการไทยในเรื่องเกี่ยวกับการขายใบกู่
เงินเป็นที่น่าสังเกต กล่าวคือเมื่อเชียงหวยเคยขออนุญาตจากกระทรวงนครบาลที่จะขายใบกู่เงิน
แล้วไม่เป็นผลสำเร็จ เชียงหวยจึงใช้วิธีดำเนินการจำหน่ายใบกู่เงินโดยพลการ มิได้ขออนุญาต
จากกระทรวงนครบาลอีกต่อไป ซึ่งความจริงแล้วเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง และกระทรวงนคร
บาลสามารถที่จะลงโทษได้ แต่เจ้าหน้าที่ของกระทรวงนครบาล ซึ่งเคยกำชับไม่ให้เชียงหวย
กระทำผิดข้อบังคับที่ 23 กลับไม่มีปฏิกิริยาใดๆ ทั้งที่ทราบการเคลื่อนไหวของเชียงหวยในการ
จำหน่ายใบกู่เงินให้กับรัฐบาลนอกประเทศเป็นอย่างดี จึงเป็นการสะท้อนกระทรวงนครบาลด้วย
ว่า ไม่เข้มงวดต่อพฤติกรรมที่เกินขอบเขตอำนาจขององค์กรชาวจีนมากนัก อาจเป็นได้เพราะ

¹⁰⁹ แผนก 4 (สมาคม) กอง 3 กองกำกับการสันติบาล กรมตำรวจ, หนังสือราชการที่
111/2963 มีสเตอร์ล่อซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน ถึงจีนตันเท่งปอ สภานายกสยามพาณิชย์
จีนสโมสร, ลงวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457.

¹¹⁰ กจช. ร. 6 น. 20/7 คำกราบทูลของเจ้าพระยายมราช ถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดี
ราชเลขานุการที่ 200/3603, ลงวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2458.

¹¹¹ "วงร้อย กล่อมเอียง," พระบรมราชาบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 200.

การเคลื่อนไหวเหล่านี้ มิได้สร้างปัญหาแก่รัฐบาลไทยโดยตรงทางการไทยจึงไม่ใช้มาตรการใด
ลงโทษแม้ว่าจะติดตามการเคลื่อนไหวอย่างใกล้ชิดก็ตาม

อนึ่งในเดือนมกราคม พ.ศ. 2458 รัฐบาลหยวนซีอไชได้พยายามเอาใจชาวจีนในไทย
ด้วยการส่งนายหยิบฮือเซงมากรุงเทพฯ ในนามของสโมสรรพค้าที่ปักกิ่งทั้งนี้เพื่อสืบหาชาวจีนผู้มี
ชื่อเสียงเหมาะสมที่จะเป็นกงสุลจีนในไทย¹¹² สโมสรรพค้าได้รับเป็นธุระในการรับรองนาย
หยิบฮือเซงเป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุปคือ นับตั้งแต่หยวนซีอไชเกิดการแตกแยกกับซุนยัตเซ็น เชียงหวายได้
เปลี่ยนท่าทีมาสนับสนุนรัฐบาลของหยวนซีอไช การเคลื่อนไหวของเชียงหวายในระยะนี้จึงเป็นการ
เคลื่อนไหวเพื่อให้การสนับสนุนแก่รัฐบาลหยวนซีอไช โดยเฉพาะการให้ความสนับสนุนทางการเงิน
เงินด้วยเป็นแหล่งระดมเงินทุนจากชาวจีนโพ้นทะเลในไทยเพื่อสนับสนุนรัฐบาลจีน ที่สำคัญการที่
เชียงหวายมีการเปลี่ยนท่าทีเช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะพื้นฐานทางความคิดของผู้นำเชียงหวายส่วนใหญ่
เป็นแบบอนุรักษนิยมจึงมีความเห็นว่าการสนับสนุนรัฐบาลที่เป็นทางการจะอำนวยความสะดวกทาง
การเมืองและเศรษฐกิจแก่ตนยิ่งกว่า การสนับสนุนฝ่ายก๊กมินตั๋ง ซึ่งต้องเคลื่อนไหวทางการเมือง
อยู่นอกประเทศเป็นส่วนใหญ่

ข. บทบาททางเศรษฐกิจ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การจัดตั้งเชียงหวายหรือสยามพาณิชย์จีนสโมสรรพ มีปัจจัยส่วนหนึ่ง
จากสภาพเศรษฐกิจนั้นคือการขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศของนักธุรกิจชาวจีนโดยเฉพาะ
ธุรกิจการค้าข้าวทำให้นักธุรกิจจีนในไทย ต้องมีการติดต่อทางธุรกิจกับชุมชนจีนในเมืองท่าที่เป็น
ตลาดสินค้าสำคัญของกรุงเทพฯ อันได้แก่ สิงคโปร์ ชองกง ชิวเถา เป็นต้น ลักษณะการค้า
ดังกล่าวทำให้ การรับรู้ข่าวสารทางธุรกิจที่รวดเร็วและถูกต้องเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพ่อค้าในการ
ดำเนินธุรกิจ ซึ่งข่าวสารทางธุรกิจดังกล่าวมีความหมายทั้งตัวสินค้าและผู้ประกอบการค้า ใน
กรณีของตัวสินค้านั้น ข้อมูลจำเป็นต่อการดำเนินธุรกิจได้แก่ราคาสินค้าที่มีการเคลื่อนไหวขึ้นลงใน
แต่ละวัน ประเภทของสินค้าและคุณภาพของสินค้าก็เป็นข้อมูลที่จำเป็นประโยชน์ต่อนักธุรกิจเช่นกัน
สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้ประกอบการค้าก็เป็นประโยชน์ต่อนักธุรกิจในการพิจารณาว่าคู่ค้ามีความ
น่าเชื่อถือมากน้อยเพียงไร เป็นต้น ดังนั้น การจัดตั้งเชียงหวายในช่วงต้นทศวรรษ 2450 ส่วน
หนึ่งจึงเป็นไปเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางธุรกิจของนักธุรกิจชาวจีนในกรุงเทพฯ เพราะใน

¹¹² กจช. ร.6 น.20/5 จดหมายของพระอริการณัฏระภาค ผู้บังคับการพลกองตระเวน
พิเศษทูลหม่อมเจ้าคำรบ อธิบดีกรมตำรวจภูธร และกรมพลตระเวน, ลงวันที่ 18 มกราคม พ.ศ.
2458.

ระเบียบข้อบังคับของเชียงหวาย ได้ระบุหน้าที่ของเชียงหวายไว้ว่า จะทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมของพ่อค้าจีน เป็นแหล่งรวบรวมข่าวสารทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับคุณภาพและราคาสินค้า และจะมีการติดต่อสัมพันธ์กับสโมสรรพชาใน เมืองท่าที่อยู่ใกล้เคียง¹¹³ บทบาทเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ช่วยสนับสนุนธุรกิจของพ่อค้าจีนในไทยในการแข่งขันกับธุรกิจของชาวตะวันตกได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม เชียงหวายในระยะแรกตั้ง ยังไม่มีบทบาททางเศรษฐกิจที่เด่นชัด เนื่องจาก เชียงหวายไม่ได้รับอนุญาตจากกระทรวงนครบาลให้จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ แต่นับตั้งแต่พ.ศ. 2454 ซึ่งเป็นปีที่คาดว่า กระทรวงนครบาลอนุญาตให้ เชียงหวายจัดตั้งและดำเนินการได้เป็นต้นมา ได้ปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึงบทบาททางเศรษฐกิจของ เชียงหวายที่มีส่วนสนับสนุนธุรกิจของนักธุรกิจจีนในไทยในช่วง พ.ศ. 2454-2460 หลักฐานที่กล่าวถึงบทบาททางเศรษฐกิจของ เชียงหวาย คือบทความเรื่อง "เชียงหวาย" ซึ่งเขียนโดยผู้นำคนหนึ่งของ เชียงหวายตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ฉบับวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2460 บทความนี้กล่าวถึงความเป็นมา และลักษณะ โดยย่อของ เชียงหวาย รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของ เชียงหวายที่ได้กระทำมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง จุดประสงค์ของบทความนี้ ก็เพื่อเป็นการแก้ต่างให้กับ เชียงหวาย หลังจากที่ มีการเขียนโจมตี เชียงหวายในหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ เรื่องที่ เชียงหวายแทรกแซงคดีหนี้สินระหว่าง จีนสง่าและจีนโจวฮักเซงซึ่งปรากฏเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2460 ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

บทบาทและหน้าที่ของ เชียงหวายที่ผู้เขียนบทความกล่าวถึงว่า เป็นหน้าที่ของ เชียงหวายที่ดำเนินการมาตั้งแต่แรกตั้งจนถึง พ.ศ. 2460 มีดังนี้คือ

เพื่อประโยชน์ การค้าขาย ซึ่งเป็นกิจวัตรของ เชียงหวายนี้ จะต้องรู้ความเป็นไปของสินค้าในท้องตลาดด้วยมาก ซึ่งจะได้ทำการค้าขายนั้น และเพื่ออุดหนุนซึ่งกันและกัน ให้รู้ทันให้รู้ขึ้นเชิง หรือเพื่อคุ้นเคยกับทางการค้าขายยิ่งขึ้นเหล่านี้มากมายหลายประการยกมากล่าวบ้าง แต่เฉพาะที่เห็นเป็นส่วนใหญ่ ส่วนสำคัญเป็นต้นว่า ต้องรู้ราคาสินค้าต่างๆ ที่ซื้อขายเช่นทั้งที่ในเมืองไทย สิงคโปร์ ย่องกง ชิวเถา เสมอ ต้องมีโทรเลขไปมาถึงกันแทบทุกวัน และนำออกแสดงไว้ที่สโมสรร ให้รู้เห็นกันได้ทุกเมื่อ

ต้องรู้ส่วนตัวบุคคล เช่นพ่อค้าด้วยกันทั้งในเมืองนี้เมืองโน้นอยู่เสมอ ยี่ห่อไหนดีไม่ดี มีเหตุการณ์อย่างไร ควรทำการค้าขายเป็นที่ไว้วางใจเชื่อถือได้หรือไม่ ซึ่งสโมสรร เมื่อรู้ก็บอกเล่ากันไว้ ใครจะหลบหนีมิตรพ้อยู่ที่ไหน ทั้งในเมืองนี้เมืองโน้น

¹¹³ ดูรายละเอียดในภาคผนวก.

เชียงใหม่ช่วยกันหรือเฉพาะบุคคลพ่อค้าใด ๆ จะไปตามขอความช่วยเหลือบอกเล่า หรือเจ้าพนักงานฝ่ายใดจะไปตาม ก็เป็นธรรมดาที่จะได้ชี้แจงเล่าบอก แลกเปลี่ยน ความรู้ ความสงเคราะห์ ซึ่งกันและกันให้เดินได้ในทางกว้าง

แลเฉพาะที่ต้องการรู้ถึงส่วนตัวบุคคลนั้น ต้องเป็นการสำคัญมากส่วนหนึ่งสำหรับ พวกจีน เพราะข้างจีนบางคนชอบเดินทางทุจริต เช่นค้าขายอยู่ทางนี้ เห็นมีท่าทาง ที่จะรวบรวมเงินได้ พอส่งไปเมืองจีนแล้ว ก็ยอมล้มละลายทางนี้หันกลับไปเมืองจีน หรือคงอยู่เมืองไทย เจ้าหนี้ยี่งก็มักจะคว้าน้ำเหลว ไม่รู้จะเอาอะไรได้เสียมาก หรือ พวกที่ทำเช่นนี้เมื่อเห็นช่องจะได้อีก ก็เปลี่ยนยี่งหรือเสียใหม่ เพื่อมิให้รู้ว่าคนเดิมทำการค้าขายเป็นยี่งใหม่ เดินเพลงล้มละลายหนีไปหรืออยู่ เปลี่ยนยี่งหรืออีกถ้าไปก็ได้ หรือพวกที่อยู่เมืองจีน ได้ทำหรือเสียท่าทางโน้น มีการได้เสียติดต่อกันอยู่มาก ยิ่ง จำเป็นที่ต้องไปตามบอกเล่ากัน เพื่อรักษาผลประโยชน์สามัคคี เพราะพวกจีนที่ว่ามานั้นทำการทุจริตง่ายนัก พลิกเพลงฉ้อโกงต่างๆ นานา มีเล่ห์กะเท่ห์เหลือหลาย แต่คอยระวังป้องกันอยู่เช่นนี้ยังไม่ใครจะหวาดไหว

เมื่อการค้าขายยังต้องเกี่ยวข้องกันอยู่ด้วยข้างจีนเป็นพื้น ทางนี้ต้องการรู้ทางโน้น ทางโน้นต้องการรู้ทางนี้ ก็จำเป็นต้องมีการบอกเล่ากันไปมาประจำอยู่ และต้องหาทางเดินสะดวก กับสโมสรค้าขายทางโน้นด้วย หาไม่ยอมจะได้รับความขัดข้องเสียหายได้มาก¹¹⁴

นอกจากหน้าที่ที่กล่าวมาข้างต้น เชียงม่วยยังมีการจัดการประชุมคณะกรรมการและสมาชิกซึ่งเป็นพ่อค้าจีนเพื่อลงมติในเรื่องที่เกี่ยวกับการค้า เช่น กำหนดเกณฑ์ร่วมกันเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติทางการค้าเพื่อประโยชน์ของพ่อค้าที่เป็นสมาชิกโดยส่วนรวมมติที่ได้จากที่ประชุมมิใช่ข้อบังคับตายตัว สมาชิกคนใดไม่ปฏิบัติตามก็ได้แต่มักเป็นผลเสียต่อตัวเอง เพราะการค้าขายต้องอาศัยซึ่งกันและกัน¹¹⁵ ดังนั้นการจัดการประชุมเพื่อกำหนดเกณฑ์ปฏิบัติร่วมกันทางการค้าจึงมีส่วนสร้างความปรองดองทางธุรกิจและเป็นการลดการแข่งขันกันเองได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นผลดีต่อการดำเนินธุรกิจของพ่อค้าจีน

อย่างไรก็ตาม หน้าที่ของสโมสรในการให้ข้อมูลซึ่งเกี่ยวกับพฤติกรรมส่วนตัวของผู้ประกอบการค้าดังที่มีการกล่าวถึง ในบทความนี้ก็จะสร้างปัญหาแก่เชียงใหม่ จนรัฐบาลไทยต้องเข้าแทรกแซงในพ.ศ. 2460 ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

หนึ่งในข้อบังคับที่ว่าด้วยวัตถุประสงค์ของสโมสร มีการระบุหน้าที่ของเชียงใหม่ไว้ประ

¹¹⁴ "เรื่องเชียงใหม่" น.ส.พ.กรุงเทพฯเดลิเมล์ วันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2460.

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

การหนึ่งคือการป้องกันรักษาผลประโยชน์ทางการค้าของสยาม มีหลักฐานว่า เชียงหวยพยายามปฏิบัติตามหน้าที่ดังกล่าว เห็นได้จากบทบาทของ เชียงหวยที่เกี่ยวข้องกับการล้มของแบงก์เงินใน พ.ศ.2456

ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2456 ได้เลิกการล้มของแบงก์เงินสยาม สืบเนื่องจากการที่นาย ฉลอง ไนยนารถหรือช. ยู่แสง ผู้ก่อตั้งธนาคารเงินแห่งนี้ใช้ธนาคารหมุนเงินช่วยเหลือธุรกิจของตน และพรรคพวก เมื่อธุรกิจประสบปัญหาจึงส่งผลกระทบต่อธนาคาร การล้มของแบงก์เงินมีผลต่อการค้ามากเพราะแบงก์เงินสยามคุมตลาดพ่อค้าย่อยและโรงสีไว้มาก¹¹⁶

เมื่อเกิดปัญหาต่อธุรกิจของพ่อค้าเงิน เชียงหวยได้แสดงบทบาทเข้าช่วยเหลือโดยการส่งจดหมายไปยังผู้จัดการธนาคารอื่นๆ เพื่อขอร้องให้ธนาคารเหล่านั้นมีความกรุณางดการเร่งรัดหนี้สินของพ่อค้าเงินซึ่งส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบจากการล้มของแบงก์เงิน และได้ขอร้องให้ธนาคารเหล่านั้นช่วยเหลือพ่อค้าเงินที่กำลังประสบความเดือดร้อนด้วย¹¹⁷

การที่เชียงหวยเข้าเกี่ยวข้องกับการล้มของแบงก์เงินสยามในครั้งนี้ คาดว่าเป็นเพราะผู้นำและสมาชิกของ เชียงหวยหลายคนคือผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากวิกฤตการณ์การเงินครั้งนี้ ในรายงานของเจ้าพระยามรราชที่กล่าวถึงธุรกิจที่ต้องหยุดชะงักเพราะการล้มของแบงก์เงินมีรายชื่อดังนี้¹¹⁸

1. หลวงจิตรจำนงค์	โรงสี 4 โรง
2. พระโสมภณเพ็ชรรัตน์	โรงสี 3 โรง
3. เล่าบ้านแสง	โรงสี 1 โรง
4. บ้านองไถ่	โรงสี 1 โรง
5. ง่วนฮวดเส็ง	โรงสี 4 โรง
6. ง่วนไต้แสง	โรงสี 1 โรง
7. ยี่ฮวงหลี่	โรงสี 1 โรง
8. แข่งกี พระนิบุลย์และหลวงสาธรร	โรงสี 3 โรง
9. เทียนออก เรือกลไฟใหญ่	8 ลำ
ส่วนห้างที่ไม่แนบร้านค้าย่อยคือ	
แข่งสุ่นหลี่	ห้างค้าขาย 1 ห้าง
ไอหัว	ห้างค้าขาย 1 ห้าง

¹¹⁶ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับกรณีการล้มของแบงก์เงินสยามและผลกระทบต่อการค้าใน พรรณี บัวเล็ก, วิเคราะห์นายทุนธนาคารพาณิชย์, หน้า 23-31.

¹¹⁷ กจช. ร.6 น. 20.15ก/14 ข่าวเรื่องแบงก์ วันที่ 16 เดือน 5 พ.ศ.2456.

รายชื่อข้างต้นทั้งหมดคือ คนกลุ่มเดียวกับคณะกรรมการและสมาชิกเชียงใหม่ที่เลือกตั้งเดือนตุลาคม พ.ศ. 2453 โดยเฉพาะงานवादเสียงซึ่งกิจการโรงสีหยุดชะงัก 4 โรงนั้น ก็คือชื่อการค้าของนายกออูยเจี๊ยะ นายของเชียงใหม่ซึ่งเป็นนายกติดต่อกัน 3 สมัยแรก¹¹⁹ เมื่อถึง พ.ศ. 2456 จึงยังเป็นนายกสโมสรนี้อยู่ ส่วนพระโสมภพเพชรรัตน์ (กิมเซ่งหลี) เล่าบ้านแสงก็เป็นผู้มีส่วนในการก่อตั้งสโมสรแห่งนี้ ดังนั้นการเข้าแทรกแซงของสโมสรเชียงใหม่จึงน่าจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ของผู้นำและสมาชิกเป็นสำคัญ

แต่บทบาทที่เด่นมากของเชียงใหม่ในปลายทศวรรษ 2450 จนปรากฏเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์และได้รับปฏิกริยาจากรัฐบาลไทย คือกรณีการแทรกแซงของเชียงใหม่ในปัญหาหนี้สินระหว่างจีนสง่าและจีนโชวฮักเซง ในพ.ศ. 2460

การแสดงบทบาทแทรกแซงในคดีหนี้สินดังกล่าวของเชียงใหม่มีสาเหตุจากการที่สมาชิกคนหนึ่งของสโมสรแห่งนี้มีชื่อว่า โชวฮักเซง ได้ร้องขอต่อเชียงใหม่ วันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2460 ให้มีหนังสือไปยังนายอำเภอของอำเภอเตี้ยอัน (ในเขตจังหวัดแต่จีว) เพื่อขอให้เจ้าหน้าที่ของอำเภอเตี้ยอันยึดทรัพย์สินสมบัติในจีนของจีนโชวเจียงปอหรือจีนสง่า (ซึ่งอยู่ในเมืองไทย) เพื่อเป็นการชดใช้หนี้สินให้แก่ชานโชวฮักเซงตามคำพิพากษาของศาลในเตี้ยอัน โดยนายโชวฮักเซงได้กล่าวความเป็นมาของคดีหนี้สินดังกล่าวให้ผู้นำของเชียงใหม่ฟังว่า จีนสง่านั้น เมื่อครั้งอยู่ในจีน ได้กู้เงินของนายโชวฮักเซงประมาณ 4,000 ตำลึง โดยนำโฉนดบ้านเป็นเครื่องประกันเงินกู้ ต่อมาจีนสง่าได้หากกลางมาเจรจาลดหนี้สินเหลือ 50 เปอร์เซ็นต์ซึ่งนายโชวฮักเซงยินยอม มีการทำสัญญาผ่อนชำระเป็นคราวๆ แต่ต่อมาจีนสง่าบิดพลิ้วอ้างว่าคนกลางเจรจาลดหนี้สินเหลือเพียง 30 เปอร์เซ็นต์ แต่ขณะนั้นเจ้าหนี้จีนโชวฮักเซงมาอยู่ในเมืองไทยแล้ว นายโชวเฟ็กโอ้วซึ่งเป็นคนกลางในการเจรจาลดหนี้สินรายนี้ จึงบอกให้ภรรยาของนายโชวฮักเซงในจีนฟ้องร้องต่อศาลอำเภอเตี้ยอันโดยมีนายโชวเฟ็กโอ้วเป็นพยานให้ ศาลได้พิจารณาตัดสินให้นายสง่าชดใช้หนี้สินจำนวน 50 เปอร์เซ็นต์แต่นายสง่าหนีมาอยู่กรุงเทพฯซึ่งเท่ากับเป็นการหนีหนี้ นายโชวฮักเซงได้นำคำพิพากษาของศาลเตี้ยอันมาให้ผู้นำเชียงใหม่ดูเป็นหลักฐาน ดังนั้น นายกออูยเจี๊ยะและนายตันหลุยคุยซึ่งเป็นนายกและอุปนายกของเชียงใหม่จึงส่งหนังสือในนามของสโมสรเชียงใหม่ไปถึงนายอำเภอเตี้ยอันของให้ยึดทรัพย์สินของนายสง่าที่อยู่ในจีนเป็นการชดใช้หนี้แก่นายโชวฮักเซง

การเข้าแทรกแซงคดีหนี้สินระหว่างจีนสง่าและนายโชวฮักเซงของเชียงใหม่ครั้งนี้ถูกโจมตีในหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯเดลิเมล์ ฉบับวันที่ 13 พฤศจิกายน โดยผู้เขียนบทความโจมตีว่า สโมสรเชียงใหม่ได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนเป็นสโมสรสำหรับการค้าแต่ใช้อำนาจเกินเลยจนคล้าย

¹¹⁹ กช. ร.6 ค. 15/3 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาสยามราช วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2456.

เป็นศาลพิเศษตัดสินคดีชาวจีนทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่ใช่สมาชิก โดยยกกรณีการแทรกแซงของเชียง
หวายในคดีนี้สินระหว่างนายสง่าและนายโชวฮักเซงขึ้นเป็นตัวอย่าง เพราะคู่ความของนายโชวฮัก
เซงคือนายสง่านั้นมีใช่สมาชิกของเชียงหวาย บทความนี้ได้เตือนรัฐบาลไทยให้สอดคล้องความ
เคลื่อนไหวของเชียงหวายและกล่าวว่าการแสดงอำนาจของเชียงหวายในครั้งนี้แม้ไม่ได้แสดงต่อรัฐ
บาลไทยโดยตรงแต่ได้ใช้อำนาจอยู่ในเมืองไทยจึงเป็นการง่ายที่เชียงหวายจะแผ่ขยายอำนาจบังคับ
พวกจีนในไทยซึ่งตื่นกลัวง่ายอยู่แล้ว อันจะเป็นผลร้ายต่อรัฐบาลไทยในภายหน้า

เมื่อถูกโจมตีต่อสาธารณชนเช่นนี้ นายกออฮุยเจียะ นายกของเชียงหวายได้แก้ปัญหาด้วย
การทำจดหมายชี้แจงข้อเท็จจริงขึ้น 2 ฉบับ ให้แก่เจ้าพระยาযายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล
และส่งตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์ฉบับวันที่ 18 พฤษภาคม

จดหมายของนายกออฮุยเจียะ ที่เขียนขึ้นเพื่อแก้ต่างให้แก่เชียงหวายซึ่งมีการตีพิมพ์ในหนังสือ
พิมพ์มีเนื้อหาโดยสรุป คือการอธิบายถึงวิธีดำเนินการและบทบาทหน้าที่ของเชียงหวายโดยกล่าว
ว่าวิธีดำเนินการของสโมสรมีเป็นเช่นเดียวกับเซมเบอร์ออฟคอมเมอส์ของตะวันตก เชียงหวายไม่
เคยประพฤติผิดกฎหมายหรือเกี่ยวข้องกับการเมือง หน้าที่ซึ่งเป็นกิจวัตรของสโมสรคือความเป็นไป
ที่เกี่ยวกับการค้าขายรวมทั้งพฤติการณ์ของพ่อค้าในกรุงเทพฯ และเมืองอื่น ๆ เพื่อรักษาผลประโยชน์
โยชน์มิให้พ่อค้าจีนบางคนทำการทุจริตฉ้อโกงได้ง่าย ส่วนการที่เชียงหวายรับตราประทับเอกสาร
จากรัฐบาลจีนเพราะมีความน่าเชื่อถือมากกว่าตราธรรมดาแต่มิใช่เป็นเครื่องหมายที่แสดงว่ามีสิทธิ
อำนาจที่จะลงโทษผู้อื่นหรือเป็นเสมือนศาลกงสุลของรัฐบาลจีนแต่อย่างใด การที่นายสง่าถูกยึด
ทรัพย์สินในประเทศจีนเพราะเจ้าหน้าที่ในจีนเป็นคนดำเนินการ¹²⁰

ส่วนจดหมายที่นายกออฮุยเจียะมีถึงเสนาบดีกระทรวงนครบาลคือการเล่าความเป็นมา
เกี่ยวกับคดีนี้สินตามที่รับรู้จากนายโงวฮักเซง (เจ้าหนี้) และกล่าวว่านายสง่าได้ว่าจ้างหนังสือ
ลงข้างใส่ร้ายเชียงหวายเพื่อให้เสียชื่อเสียง ท้ายสุดคือการขอความคุ้มครองจากรัฐบาล
นครบาลสำหรับเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต¹²¹

¹²⁰ "เรื่องเชียงหวาย" น.ส.พ กรุงเทพเดลิเมล์ ฉบับวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ.
2460.

¹²¹ แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, หนังสือของนายกอ
อฮุยเจียะประทานกรรมการสโมสรพาณิชย์การจีน (เชียงหวาย) ถึงเสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่
8 ธันวาคม พ.ศ. 2460.

¹²² แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, ร่างหนังสือของเจ้า
พระยาযายมราชถึงเจ้าพระยาอภัยราชามหาโยติธรรมธร เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ธันวาคม พ.ศ.
2460.

กรณีการแทรกแซงคดีนี้สินของ เชียงหวาย ในครั้งนี้หลาย เป็นเรื่องสำคัญที่ผู้นำระดับของ กระทรวงนครบาลที่จะได้มีการหารือกันหลายฝ่ายเพื่อหาทางดำเนินการกับ เชียงหวาย เจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาลมีความเห็นว่า การที่ เชียงหวาย ติดต่อกับข้าราชการในจีน เป็นการกระทำที่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ เชียงหวาย ตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับข้อ 13 ซึ่งกำหนดอำนาจให้ กรรมการชี้ขาดปัญหา โดยตั้งอนุญาโตตุลาการด้วยความยินยอมของสมาชิกที่เป็นคู่กรณีพิพาท เนื่องจากปัญหาครั้งนี้เกี่ยวข้องกับคดีความและการศาล เจ้าพระยามรราช จึงมีดำริจะให้ กระทรวงนครบาลหารือกับ เจ้าพระยาอภัยราชามหาโยธีธรรมธร เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม เพื่อหาทางดำเนินการกับ เชียงหวาย¹²² อย่างไรก็ตาม หม่อมเจ้าคำรบ อธิบดีตำรวจพระนครบาลและภรรยาเห็นว่า ควรให้พระยาอธิการบดีประกาศและพระยาสุนทรพิพิธ ซึ่งเป็นข้าราชการระดับสูงของ กระทรวงนครบาลหารือกัน ก่อนจะขอความดำริกระทรวงยุติธรรม พร้อมทั้งให้สอบปากคำเงินสง่า เพื่อประกอบการพิจารณา¹²³

เมื่อพระยาอธิการบดีประกาศได้หารือกับพระยาสุนทรพิพิธ พระยาสุนทรพิพิธได้แสดงความเห็นวิเคราะห์การกระทำของ เชียงหวาย ไว้ที่น่าสนใจ ทั้งนี้ พระยาสุนทรพิพิธแสดงความเห็นในเบื้องต้นว่า ปัญหาเกี่ยวกับ เชียงหวาย ควรอยู่ในความดำริของ กระทรวงนครบาล โดยตรง โดยไม่จำเป็นต้องให้กระทรวงยุติธรรม เข้าเกี่ยวข้อง¹²⁴ พระยาสุนทรพิพิธมีความเห็นว่า ประเด็นที่ต้องพิจารณาคือ การกระทำของ เชียงหวาย เป็นการประพฤติกฎต้องตามข้อบังคับของ เชียงหวาย และวัตถุประสงค์ของทางราชการที่อนุญาตให้ เชียงหวาย จัดตั้งเป็นสมาคมหรือไม่ พระยาสุนทรพิพิธมีความเห็นว่า เชียงหวาย กระทำนอกเหนืออำนาจในข้อบังคับที่ 13 เพราะข้อบังคับดังกล่าวให้อำนาจ เชียงหวาย ชี้ขาดข้อพิพาททางการค้าได้ในลักษณะของอนุญาโตตุลาการ เป็นองค์คณะ และอำนาจตามข้อ 13 มิได้ครอบคลุมไปถึงการชี้ขาดข้อพิพาททางการค้า นอกพระราชอาณาจักรและไม่ได้ให้อำนาจตัดสินอย่างเด็ดขาดหาก ผู้พิพาทไม่ยินยอมตามความตัดสินหรือคู่กรณีคนใดคนหนึ่งไม่ได้เป็นสมาชิกของ เชียงหวาย ดังนั้นการกระทำของ เชียงหวาย จึงเป็นการกระทำที่เกินเลยอำนาจหน้าที่ เพราะนายสง่า ไม่ได้เป็นสมาชิกของ เชียงหวาย อีกทั้งคดีที่เกี่ยวข้องกับนายสง่า เป็นคดีที่สินที่อยู่นอกราชอาณาจักร จึงถือว่าเป็นการวิวาทในการค้าขายตามข้อบังคับที่ 13 ไม่ได้ ยิ่งกว่านั้น คำกล่าวอ้างของ เชียง

¹²³ แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, หนังสือของหม่อมเจ้าคำรบ อธิบดีตำรวจพระนครบาลและภรรยา ถึง เจ้าพระยามรราช ลงวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2460.

¹²⁴ แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, รายงานความเห็นของพระยาสุนทรพิพิธ วันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2460.

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน.

5 คนต่อศาลต่างประเทศเนื่องจากนายสง่าเป็นคนในบังคับอังกฤษ ผู้นำเชียงหวายที่เป็นจำเลยได้
แก้¹⁴¹

1. นายบุญทวย ยี่ห้ออวงหลี ผู้ช่วยนายก (นายตันหล่วยคฺย-ผู้เขียน)
2. นายย่งชวน ผู้ถือตรา
3. นายเพกปอ ผู้ตัดสินและผู้ชี้ข้อกฎหมาย
4. นายจุนเคง ผู้ร่างคำสั่งให้ยึดทรัพย์
5. นายอาไซ ผู้ข่มขู่นายสง่าไม่ให้เปิดเผยเรื่องที่เชียงหวายทำผิดข้อบังคับ

ค้ำที่จัดทะเบียนกับทางการ

ส่วนนายกออูยเจี๊ยะยังไม่ถูกฟ้องเพราะไปต่างประเทศ กระทรวงนครบาลจึงได้มีหนังสือไปยังกองผู้บังคับคดีศาลโปริสภา แผนกต่างประเทศเพื่อขอดูสำเนาคำนิพากษาซึ่งมีการตัดสินคดีระหว่างนายสง่ากับเชียงหวายไปในวันที่ 1 มกราคม ผลของการตัดสินคือการยกฟ้องเพราะนายสง่านำพยานมาสืบไม่ได้เต็มตามประเด็นข้อหา¹⁴²

ความเห็นของข้าราชการกระทรวงนครบาลต่อคำนิพากษาของศาลโปริสภา พระยาสุนทรพิพิธเห็นว่ามิใช่สิ่งชี้ขาด ว่าจำเลยคือเชียงหวายนั้นกระทำผิดหรือถูก แต่การที่ศาลยกฟ้องเพราะโจทก์นำพยานมาสืบไม่ได้เต็มตามประเด็นข้อหา พระยาสุนทรพิพิธยืนยันว่า การพิจารณาความถูกต้องของเชียงหวายต้องใช้วิธีการเปรียบเทียบการกระทำของเชียงหวายกับข้อบังคับที่วางไว้ โดยพระยาสุนทรพิพิธได้ใช้ข้อบังคับที่ 2 , 21 และ 23 เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาและทำรายงานเสนอความเห็นไปยังเสนาบดีกระทรวงนครบาล รายงานฉบับดังกล่าวนี้ว่ามีความสำคัญเพราะเจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาลได้ให้กรมตำรวจใช้เป็นข้อกล่าวโทษเชียงหวายในหนังสืออติเตียนที่กระทรวงนครบาลส่งไปยังนายกออูยเจี๊ยะ นายของเชียงหวาย การที่เสนาบดีกระทรวงนครบาลยังไม่ลงโทษเชียงหวายด้วยมาตรการรุนแรง นอกจากส่งหนังสือไปตักเตือนเพราะเห็นเป็นความผิดครั้งแรก¹⁴³ ในหนังสือที่กระทรวงนครบาลส่งไปตักเตือนเชียงหวายมีข้อความกล่าวโทษดังนี้¹⁴⁴

¹⁴² แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, รายงานความเห็นพระยาสุนทรพิพิธ วันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2460.

¹⁴³ แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, หนังสือรายงานของพระยาสุนทรพิพิธ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2460.

¹⁴⁴ แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, หนังสือกรมตำรวจที่ 77/14335 ถึงนายกออูยเจี๊ยะประธานกรรมการสโมสรพานิชการ (เชียงหวาย) วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2460.

หายเข้าช่วยเหลือ เพราะถือว่าศาลในประเทศจีนตัดสินเด็ดขาดแล้วแต่นายสง่าหนีมาอยู่ต่างประเทศ ก็ไม่สมเหตุผล เพราะหากคดีดังกล่าวอยู่ในอำนาจของศาลแล้ว เชียงหวยก็ยังไม่สิทธิ์เกี่ยวข้อง แม้นายสง่าจะเข้ามาอยู่เมืองไทย แต่เมื่อทรัพย์สินสมบัติอยู่ในภูมิลำเนาเดิม ก็เป็นหน้าที่ของผู้ที่ชนะคดีจะขอร้องต่อศาลในจีนซึ่งไม่เกี่ยวอะไรกับประเทศไทยเลย ท้ายที่สุด พระยาสุนทรพิพิธ และยืนยันว่า การกระทำของเชียงหวยเป็นความผิดเพราะเป็นการปฏิบัติที่ไม่ตรงกับระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ที่ทางการอนุญาตให้ตั้งเป็นสมาคม ส่วนมาตรการที่จะลงโทษขั้นต่ำสุดคือการให้ทำทัณฑ์บนจนถึงการเลิกถอนสมาคมหรือฟ้องร้องต่อศาลอันเป็นมาตรการขั้นสูงสุด แต่ไม่ควรจะปล่อยให้เลยตามเลย¹²³

หม่อมเจ้าคำรบ อธิบดีกรมตำรวจกระทรวงนครบาลและภุชราคามีความเห็นสอดคล้องกับพระยาสุนทรพิพิธ จึงได้เสนอความเห็นขึ้นไปยังเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า เนื่องจากการกระทำของเชียงหวย เป็นการผิดต่อข้อบังคับของสมาคม จึงควรลงโทษเชียงหวยด้วยการให้ทำทัณฑ์บนไว้ครั้ง 1 ก่อน หากกระทำผิดอีกจะให้เลิกสมาคมหรือถึงขั้นฟ้องร้องในศาล¹²⁴

อย่างไรก็ตาม เจ้าพระยามรราชยังไม่มีคำสั่งดำเนินการใด ๆ กับเชียงหวย ในเวลาต่อมาได้มีการเรียกนายสง่ามาสอบปากคำ เพื่อประกอบการพิจารณาซึ่งได้ให้ข้อมูลที่ต่างไปจากจีน ไชวอ๊กเซง นายสง่าได้ให้การว่าผู้ที่เป็นหนี้นายไชวอ๊กเซงคือนายไชวเหยียนเยี่ยนน้องชายนายสง่าซึ่งเป็นผู้กู้เงินนายไชวอ๊กเซง เมื่อครั้งอยู่เมืองจีน โดยมีที่ดินเป็นประกันเงินกู้ แต่น้องชายนายสง่าไม่มีเงินใช้หนี้ เมื่อนายสง่าไปเมืองจีนภรรยานายไชวอ๊กเซงให้นายสง่ารับผิดชอบหนี้สินแทนน้องแต่นายสง่าไม่ยินยอม ภรรยานายอ๊กเซงจึงฟ้องนายสง่าพร้อมน้องชายต่อศาลในประเทศจีน ศาลตัดสินให้นายสง่าใช้หนี้แทนน้อง นายสง่าไม่ยินยอมแต่คดียังไม่ยุตินายสง่ากลับมาไทยก่อน ต่อมานายสง่าได้ทราบข่าวจากญาติที่เมืองจีนว่า เชียงหวยในไทยมีหนังสือคำสั่งประทับตรา ไปยังอำเภอเตี้ยอันให้ยึดทรัพย์สินของจีนสง่าและญาติพี่น้อง เพื่อใช้หนี้นายอ๊กเซง นายสง่าไปหานายกอฮุยเจียซึ่งเป็นสายของเชียงหวยจึงได้ทราบว่าคำสั่งยึดทรัพย์สินดังกล่าวเป็นคำสั่งที่ 46¹²⁵ นายสง่าขอให้เชียงหวยถอนคำสั่ง แต่นายกอฮุยเจีย เสนอว่านายสง่าต้องเข้าเป็นสมาชิกเชียงหวยและเสียค่าสมาชิก 2 ปี จึงยอมถอนคำสั่ง แต่นายสง่าไม่ยอม และได้เป็นโจทก์ฟ้องผู้นำเชียงหวย

¹²³ แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, หนังสือของหม่อมเจ้าคำรบถึงเสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2460.

¹²⁴ แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, คำให้การนายสง่า วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2460.

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

สโมสรรพาณิชย์การจีนที่ได้รับอนุญาตตั้งขึ้นตามความในข้อบังคับข้อ 2 เพื่อป้องกันรักษาผลประโยชน์การค้าขายในเมืองสยาม และเก็บรวบรวมช่างคร่าวจัดวางระเบียบซึ่งเกี่ยวกับการสินค้า กับตั้งอนุญาตโตตุลาการชี้ขาดปัญหาเรื่องการค้าขายที่มีผู้นำมาขอให้วินิจฉัยแลแจ้งข้อความอันเป็นคุณประโยชน์ต่อสาธารณชนให้เจ้าพนักงานทราบ กับมีความในข้อ 21 ว่าสโมสรรนี้จะต้องมีหนังสือไปยังสโมสรรสินค้าเมืองต่าง ๆ หรือห้างสินค้าเมืองใดที่ไม่มีที่ประชุมสินค้าขอให้หนังสือไปมายังสโมสรรนี้ในการถามข่าวคราวซึ่งเกี่ยวกับการสินค้า แลมีความในข้อ 23 ห้ามไม่ให้สมาชิกผู้ใดปลุกอาการ เรื่องหนึ่ง เรื่องใดซึ่งเกี่ยวแก่การปกครองบ้านเมือง ดังนี้ ส่วนกรณีของนายสง่าที่เกิดขึ้นเป็นการกั๊ยม มิได้เกี่ยวแก่สินค้าในกรุงสยามการที่สโมสรรพาณิชย์การจีนได้มีหนังสือไปในนามแลตำแหน่งคณะของสโมสรร ไม่ได้กระทำไปด้วยกิจส่วนตัว ในการที่นายฮักเซงได้ร้องขอให้หนังสือถึงเจ้าพนักงานจังหวัดเตี้ยศาลยึดทรัพย์ของนายเจียงปอ(สง่า) ตามคำชี้แจงของนายกออฮูเจียะกล่าว่นั้น สโมสรรนี้ควรรู้สึกว่ามีอำนาจที่จะเก็บเอี่ยมเข้าไปทำการอย่างใด ๆ อันเกี่ยวแก่กิจการหรือความจิตราภาพส่วนตัวของนายสง่า เนื่องจากประโยชน์ของเอกชน ทั้งนายสง่าก็มีไม่ใช่เป็นสมาชิกในสโมสรรพาณิชย์การจีน ตามธรรมดาหนี้สินเช่นนี้เป็นคดีที่จะต้องฟ้องร้องยังโรงศาล อันเกี่ยวแก่การปกครองบ้านเมือง

วิธีที่สโมสรรปฏิบัติตั้งนี้อาจทำให้ผู้อื่นเห็นเป็นการแฝงอำนาจทางอ้อมที่จะบังคับคนนอกสมาคม ไม่ต้องกับความมุ่งหมายแลข้อบังคับซึ่งได้อนุญาตไว้ แต่เพียงมีหนังสือไปยังสโมสรรสินค้าเมืองต่าง ๆ เฉพาะการถามข่าวคราวซึ่งเกี่ยวข้องกับการสินค้าเท่านั้น เห็นว่าการที่สโมสรรกระทำไปนั้นเป็นการนอกหน้าที่ของสโมสรร แต่ครั้งนี้เป็นครั้งแรก จึงเขียนหนังสือติแลตักเตือนไว้ ต่อไปทำเช่นนี้ไม่ได้ ให้ปฏิบัติการให้ถูกต้องกับข้อบังคับสมควรแก่กิจการของสโมสรรตามธรรมดา

ทั้งนี้การที่สนาบติกระทรวงนครบาลเพียงแต่ส่งหนังสือตักเตือนมายัง เชียงหวย แทนที่จะใช้มาตรการลงโทษที่รุนแรงกว่า เช่น การทำทัณฑ์บน หรือเลิกถอนสมาคมนั้น เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึง ท่าทีของรัฐบาลไทยในระยะนี้ด้วยว่า มีการผ่อนปรนพอสมควร ต่อสมาคมชาวจีน เพราะปรากฏว่าหลังการตักเตือนครั้งนี้แล้ว ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่า เชียงหวย กระทำคามผิดในลักษณะเดียวกันอีก

ปฏิกริยาของเจ้าหน้าที่กระทรวงนครบาลที่มีต่อ เชียงหวยข้างต้น

3. สโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนในกรุงสยาม

ในบทที่ 4 ได้กล่าวมาแล้วถึงกำเนิดของสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนในกรุงสยาม ซึ่งจัดตั้งขึ้นในเดือนเมษายน พ.ศ. 2453 การจัดตั้งครั้งนั้นมีพระอนุวัตรราชนิยามหรือจिनองซึ่งเป็นคหบดีจีนในบังคับฝรั่งเศสเป็นแกนนำในการจัดตั้งและมีการตั้งมองสิเออร์ เลอ เฟร์บ ราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยให้ออกหน้าขออนุญาตต่อกระทรวงนครบาลซึ่งทำให้รัฐบาลไทยต้องยินยอมให้จัดตั้ง แต่เป็นการยินยอมอย่างมีเงื่อนไขคือให้จัดตั้งได้โดยไม่ให้จดทะเบียน การเคลื่อนไหวเพื่อจัดตั้งสโมสรดังกล่าวจึงหยุดชะงักลง

อย่างไรก็ตาม ก่อนสิ้นทศวรรษ 2450 ได้ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเพื่อจัดตั้งสโมสรแห่งนี้ขึ้นอีกครั้ง โดยมีจिनองเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวเช่นเดิมและใช้วิธีการเดิมในการขออนุญาตต่อกระทรวงนครบาล กล่าวคือได้หนึ่งอำนาจของราชทูตฝรั่งเศสให้เข้าแทรกแซงอีกครั้ง

การเคลื่อนไหวเพื่อจัดตั้งสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนฯ ครั้งที่ 2 นี้ เริ่มในเดือนมกราคม พ.ศ. 2459 เมื่อมีกลุ่มชาวจีนในบังคับฝรั่งเศสได้มายังกระทรวงนครบาลเพื่อขอจัดตั้งสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนในกรุงสยาม พร้อมกับเสนอสำเนาข้อบังคับสโมสร ให้กระทรวงนครบาลพิจารณา สำระสำคัญโดยสรุปของข้อบังคับดังกล่าวคือตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนการค้าระหว่างฝรั่งเศสและเมืองขึ้นของฝรั่งเศสกับสยาม¹⁴⁵ ในเวลาต่อมา มองสิเออร์ เล เฟร์บ ปองตลิส ราชทูตฝรั่งเศสก็มีจดหมายมาถึงเจ้าพระยาอมรรราชกล่าวถึงการจัดตั้งสโมสรดังกล่าว¹⁴⁶

การแทรกแซงของราชทูตฝรั่งเศสสร้างปัญหาต่อกระทรวงนครบาล เจ้าพระยาอมรรราชได้หารือไปยังเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ เช่น กระทรวงต่างประเทศ และกระทรวงยุติธรรม ซึ่งเมื่อข้าราชการในกระทรวงยุติธรรมตรวจข้อบังคับของสโมสรแห่งนี้ ได้พบว่าข้อบังคับบางข้อขัดกับกฎหมายไทย อาทิเช่น ข้อ 4 ซึ่งมีความว่า

สโมสรมีหน้าที่จะจัดการเปรียบเทียบคดีอาชญากรรมระหว่างสมาชิกได้ เมื่อคู่วิวาทมาร้องขอให้สโมสรจัดการเปรียบเทียบให้ สโมสรจะมอบให้กรรมการของสโมสรหรือตั้งอนุญาโตตุลาการเปรียบเทียบให้ปรองดองกันโดยยุติธรรม สโมสรจะตั้งทนายความไว้ผู้หนึ่งเพื่อหาฤาและเป็นธุระกิจต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องการค้าขายของสมาชิกฯ เมื่อสมาชิกผู้ใดมีธุระส่วนตัวจะใช้ทนายของสโมสรให้เป็นธุระของตนตามโรงศาลก็ได้¹⁴⁷

¹⁴⁵ กจข.ร.6 น.26/3 สำเนาสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนในกรุงสยาม ว่าด้วยลักษณะและความประสงค์ของสโมสร.

¹⁴⁶ กจข.ร.6 น.12/3 รายงานของเจ้าพระยาอมรรราชถึงพระยาบุรุษรัตนราชพัทธ์ ที่ 3/2847 วันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2460.

¹⁴⁷ กจข.ร.6 น.26/3 สำเนาสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนในกรุงสยาม.

พระยาอรรณการประสิทธิ์ อธิบดีกรมอัยการได้ให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า

ผลของความประสงค์ข้อนี้คือ จะทำให้บังเกิดศาลเตี้ยขึ้นชนิดหนึ่งในความบำรุงของสโมสร ตามกฎหมายคดีบางชนิดอาจจะตั้งอนุญาโตตุลาการชำระได้ แต่คดีบางเรื่องเป็นต้นว่าความผิดซึ่งไม่ใช่ความผิดส่วนตัว หากตั้งอนุญาโตตุลาการชำระได้ไม่เหตุฉนั้นการที่จะให้สโมสรมีอำนาจกว้างขวางเปรียบเทียบคดีแลการวิวาทระหว่างสมาชิกได้นั้น อาจจะทำให้สโมสรแย่งอำนาจของศาลหลวงในพระราชอาณาเขตรนี้ได้¹⁴⁸

การเคลื่อนไหวที่จะจัดตั้งสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเคลื่อนขึ้นมาในระยะนี้ใน พ.ศ. 2459 เป็นสิ่งที่น่าพิจารณาโดยเฉพาะการตราข้อบังคับที่ให้อำนาจทางการศาลแก่สโมสร หากพิจารณาสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศในระยะนี้ก็อาจนำมาซึ่งความเข้าใจถึงการเคลื่อนไหวในการจัดตั้งองค์กรชาวจีนแห่งนี้ในระยะนี้ได้

สถานการณ์ภายนอกประเทศโดยเฉพาะสถานการณ์การเมืองในประเทศจีนในระยะที่มีการจัดตั้งองค์กรแห่งนี้คือสภาพของความแตกแยกทางการเมืองภายในประเทศจีนภายหลังการเสียชีวิตของหยวนซื่อไชซึ่งเป็นผู้นำรัฐบาลกลางที่ปักกิ่งในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2459 ความแตกแยกทางการเมืองภายในจีนเกิดจากการที่ผู้บัญชาการทหารในมณฑลต่าง ๆ ของจีนตั้งตนเป็นอิสระไม่ยอมขึ้นต่อรัฐบาลที่ปักกิ่งซึ่งมีหลิวฮงเป็นประธานาธิบดี สำหรับสถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศนั้นในระยะนี้ได้แก่การคลี่คลายข้อพิพาทสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของรัฐบาลไทยซึ่งมีแนวโน้มไปในทางที่ดีขึ้นหลังจากที่รัฐบาลไทยได้ทำสัญญากับฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2450 เป็นต้นมา

ความจริงแล้ว บังคับภายในประเทศบังคับเดียวกันนี้ได้เป็นแรงผลักดันให้มีการจัดตั้งสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนในกรุงสยามมาครั้งหนึ่งในต้นทศวรรษ 2450 แต่การเคลื่อนไหวในการจัดตั้งองค์กรแห่งนี้ต้องหยุดชะงักเมื่อความมุ่งหมายของจีนเองหรือยี่กอฮงซึ่งเป็นผู้นำของการจัดตั้ง ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจจะให้สโมสรแห่งนี้จดทะเบียนเป็นองค์กรที่ถูกต้องตามกฎหมาย¹⁴⁹

ทั้งนี้ ความต้องการที่เห็นได้ประการหนึ่งของชาวจีนโพ้นทะเลบางกลุ่มในกรุงเทพฯ ก็คือการหวังความคุ้มครองจากภายนอกประเทศเพราะไม่ต้องการอยู่ภายใต้กฎหมายของรัฐบาลไทย เห็นได้จากการที่ชาวจีนบางกลุ่มจดทะเบียนเข้าอยู่ในบังคับของต่างประเทศโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส เมื่อเกิดการแข่งขันทางการเมืองในประเทศจีนระหว่างฝ่ายปฏิวัติ ฝ่ายปฏิรูปและฝ่าย

¹⁴⁸ กจ.ร. 6 น. 26/3 สำเนาความเห็นพระยาอรรณการประสิทธิ์.

¹⁴⁹ ดูรายละเอียดในบทที่ 4 หัวข้อ สโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนในกรุงสยาม.

รัฐบาลซึ่งทำให้กระแสความรู้สึกชาตินิยมแพร่หลายในชุมชนจีนในทันทีและในขณะที่ยังหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของรัฐบาลไทยเริ่มคลี่คลาย ชาวจีนทางกลุ่มของกรุงเทพฯ จึงมีความหวังที่จะให้อำนาจของรัฐบาลจีน เข้ามาให้ความคุ้มครองแก่พวกตน โดยเฉพาะการคุ้มครองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจซึ่งชาวจีนมีอยู่มากในไทย ดังนั้นจึงเกิดกระแสเรียกร้องจากชาวจีนในกรุงเทพฯ ให้มีการจัดตั้งสถานกงสุลหรือสถานทูตจีนในไทยขึ้นในต้นทศวรรษ 2450 โดยเฉพาะภายหลังจากการปฏิวัติเดือนตุลาคม พ.ศ. 2454 ในประเทศจีนเป็นต้นมา กระแสการเรียกร้องให้มีการจัดตั้งสถานกงสุลหรือสถานทูตจีนในไทยได้ปรากฏอย่างต่อเนื่อง โดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการให้พิกัดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชาวจีนในไทยเป็นสำคัญ ซึ่งความต้องการให้รัฐบาลจีนเข้ามาพิกัดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชาวจีนในไทยปรากฏให้เห็นได้จากคำถามของพ่อค้าจีนในกรุงเทพฯ ที่ตั้งคำถามต่อนายอูเวียเต ราชทูตจีนประจำกรุงปารีสซึ่งมากรุงเทพฯ ในพ.ศ. 2455 ว่าชาวจีนและสินค้าของพวกจีนในประเทศไทยนั้นมีอยู่มาก แต่ไม่มีราชทูตหรือกงสุลเป็นผู้ดูแลสินค้าและรักษาผลประโยชน์ เหตุใดประเทศอื่นซึ่งเล็กกว่าและมีสินค้าน้อยกว่าจึงมีทูตและกงสุลได้¹⁵⁰

ในระยะเวลาที่ความคาดหวังของพ่อค้าจีนบางกลุ่มที่ต้องการการคุ้มครองจากรัฐบาลจีน ยังมีแนวโน้มของความเป็นไปได้ เพราะรัฐบาลจีนโดยเฉพาะรัฐบาลสาธารณรัฐของหยวนชื่อไช่เคยมีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการจัดตั้งกงสุลจีนในไทย เช่นมีการส่งนายหยิบยิวเซงเข้ามากรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2458 เพื่อสืบหาผู้มีชื่อเสียงที่เหมาะสมจะเป็นกงสุลจีนในไทย¹⁵¹ จึงยังไม่มีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการจัดตั้งสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนในกรุงเทพฯ ซึ่งมีอำนาจเหมือนสถานกงสุลจีนขึ้นในระยะนั้น เพราะเงินของผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งสโมสรแห่งนี้ยังมีความหวังที่จะได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลจีนให้เป็นกงสุลจีนในประเทศไทย¹⁵² แต่เมื่อสถานการณ์การเมืองของจีนมีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือเกิดสภาพของการแตกแยกทางการเมืองภายในจีนในขณะที่รัฐบาลกลางที่ปักกิ่งก็ไม่มีเสถียรภาพเท่าที่ควร ความหวังของชาวจีนบางกลุ่มที่คิดว่าจะได้รับการคุ้มครองทางการเมืองและเศรษฐกิจจากรัฐบาลจีน จึงมีแนวโน้มไปได้ยากยิ่งขึ้น บัจฉัยภายในและภายนอกดังที่กล่าวมานี้จึงน่าจะเป็นแรงผลักดันให้มีการเคลื่อนไหวเพื่อจัด

¹⁵⁰ กจช. ร.6 น.20/7 จดหมายของพระยาอธิกรณ์ประกาศถึงเจ้าพระยายมราช วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2455

¹⁵¹ กจช. ร.6 น.20/5 จดหมายของพระยาอธิกรณ์ประกาศ ทูลหม่อมเจ้าคำรบ อธิบดีกรมตำรวจภูธรและกรมพลตระเวน วันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2458.

¹⁵² พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, "พระบรมราโชบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต..." หน้า 199.

ตั้งสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนฯ ซึ่งมีการตราข้อบังคับเกี่ยวกับอำนาจของสโมสร ในลักษณะเดียวกับสถานกงสุลขึ้นมาอีกครั้งใน เดือนมกราคม พ.ศ. 2459 ดังกล่าว

เมื่อมีการจัดตั้งสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนฯ ขึ้นโดยมีราชทูตฝรั่งเศสเข้าแทรกแซง ทำให้ผู้นำรัฐบาลไทยต้องไตร่ตรองอย่างรอบคอบโดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับอำนาจทางการศาลของสโมสรแห่งนี้ ซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียกับรัฐบาลไทยเพราะเป็นการแย่งอำนาจของศาลไทย ในขณะที่เดียวกันก็อาจเป็นการผลักดันให้ชาวจีนเข้าเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสมากขึ้นเพราะข้อบังคับข้อหนึ่งของสโมสรระบุว่าสมาชิกสามัญของสโมสรต้องเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสเท่านั้น¹⁵²

อย่างไรก็ตาม เมื่อไม่อาจปฏิเสธการจัดตั้งองค์การแห่งนี้ได้ ผู้นำรัฐบาลไทยจึงต้องพิจารณาหาวิธีแก้ไขอย่างรอบคอบ กล่าวคือกระทรวงยุติธรรมได้ขอข้อมูลเกี่ยวกับองค์การทางการค้าที่มีข้อบังคับซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับสโมสรแห่งนี้ที่จัดตั้งมาแล้วในระยะก่อนหน้าเพื่อประกอบการพิจารณาหาทางแก้ไข องค์การที่ถูกใช้เป็นข้อมูลในการเปรียบเทียบคือสยามพาณิชย์จีนสโมสรหรือ เชียงหวยและสมาคมพาณิชย์การนานาชาติในกรุงเทพฯ (BANGKOK INTERNATIONAL CHAMBER OF COMMERCE) สโมสรทั้งสองได้รับอนุญาตให้จดทะเบียน โดยกระทรวงนครบาลให้เหตุผลว่า แม้สโมสรทั้งสองจะมีข้อบังคับเกี่ยวกับการตั้งอนุญาโตตุลาการแต่ก็กำหนดชัดเจนว่ามีเขตของการวินิจฉัยเฉพาะข้อพิพาททางการค้าชายมิได้มีอำนาจวินิจฉัยในขอบเขตที่กว้างขวางเหมือนข้อบังคับของสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนฯแต่อย่างใด¹⁵⁴

ทางด้านกระทรวงยุติธรรม ได้มีการนำข้อบังคับของสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนฯ มาหารือในระหว่างข้าราชการระดับสูงของกระทรวงคือพระยาอรรถการประสิทธิ์ อธิบดีกรมอัยการและพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสวัสดิ์ฯ อธิบดีศาลฎีกาซึ่งมีความเห็นว่าการขอจดทะเบียนของสโมสรแห่งนี้มีข้อบกพร่องหลายประการโดยเฉพาะข้อบังคับบางข้อขัดกับกฎหมายเช่นข้อ 4 ซึ่งจะก่อให้เกิดศาลเตี้ย แย่งอำนาจของศาลหลวงและข้อ 9. ซึ่งกำหนดว่า "สโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนจะเลิกได้ก็แต่เมื่อสถานทูตฝรั่งเศสถอนการควบคุมเท่านั้น" อันเป็นการขัดกัน พระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2457 ที่ว่าสโมสรอาจเลิกได้ด้วยเหตุอื่นอีกหลายประการ¹⁵⁵

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁵³ กจช. ร.6 น.26/3 สำเนาสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนในกรุงเทพฯ.

¹⁵⁴ กจช. ร.6 น.26/3 หนังสือที่ 1/69 ของเจ้าพระยามรราชถึงพระยาอภัยราชาฯ วันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2460.

¹⁵⁵ กจช. ร.6 น.26/3 บรรทึกเรื่องสโมสรพาณิชย์การฝรั่งเศสและจีนในกรุงเทพฯ.

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับองค์กรแห่งนี้ ที่สำคัญที่สุดคือความเห็นของเจ้าพระยาอภัยราชาฯ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมซึ่งเป็นความคิดเห็นที่สะท้อนทัศนะที่หวาดระแวงของฝ่ายรัฐบาลต่อการรวมตัวจัดตั้งองค์กรของชาวจีนอันเป็นความหวาดระแวงที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั่นคือความเห็นที่ว่า

... เพราะวิธีที่ตั้งรูปเป็นวิธีหาอุปถัมภ์พวกจีนให้อยู่มีอำนาจ เช่น จีนเอง เป็นต้น จึงได้ริ้งเต็นเข้าหาราชทูตฝรั่งเศส เป็นผู้อดหนุน แลริ้งเต็นชักชวนจีนให้นิยม อ้างถึงคุณประโยชน์ต่างๆ พวกจีนที่อยากอ้างเอาอำนาจอสถานทูตต่างประเทศมาคุ้มกันอยู่แล้ว ก็จะมากันนิยม เมื่อพวกจีนรวมกันเข้าได้มากแล้ว จะเป็นการสำคัญแก่การปกครองอย่างยิ่ง คงจะกระทำความรำคาญ ให้รัฐบาลไม่น้อยเลย มีการแย่งอำนาจอศาลหลวง เป็นต้น ทั้งราชทูตฝรั่งเศสก็จะคอยสนับสนุนโต้แย้งด้วยกิจการที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นในการขออนุญาตตั้งสโมสรนี้ ถ้าเป็นการจำเป็น ต้องอนุญาตตามทำนองกฎหมายแล้ว ก็ควรจะพูดจาให้เป็นที่เข้าใจกันกับ ราชทูตฝรั่งเศสว่า สโมสรนี้ไม่มีความประสงค์ใช้อำนาจอย่างอื่น นอกจากเพื่อทำประโยชน์บำรุงการค้าขายอย่างเดี๋ยวนั้น¹⁵⁶

การจัดตั้งองค์กรแห่งนี้ กลายเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องมีการนำเรื่องเข้าหารือในที่ประชุมเสนาบดี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าข้อความทั้ง 2 ข้อที่ขัดกับกฎหมายและรัฐบาลประกาศนโยบายนั้น ถ้าปล่อยไปก็จะเป็นตัวอย่างที่ไม่ดี ซึ่งทรงเห็นว่าถ้าชี้แจงให้ทูตฝรั่งเศสเข้าใจก็คงจะยินดีแก้ไข¹⁵⁷ พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภได้ไปพบทูตฝรั่งเศสในวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2460 ซึ่งทูตฝรั่งเศสก็ได้ยอมรับที่จะแก้ไขข้อความในข้อ 4 และข้อ 9¹⁵⁸

เมื่อมีการแก้ไขข้อบังคับที่ขัดต่อกฎหมายแล้ว สโมสรพานิชการฝรั่งเศสและจีนในกรุงเทพฯ จึงได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนเป็นองค์กรที่ถูกกฎหมายที่กรมตำรวจ กระทรวงนครบาล ในวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2460 โดยมีจีนเองหรือพระอนุวัตรราชนิคมเป็นผู้ดำเนินการในการจดทะเบียน¹⁵⁹ สถานที่ตั้งของสโมสรแห่งนี้คือ ถ.สุริวงค์ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสโมสรแห่งนี้จะได้รับ

¹⁵⁷ กจช. ร.6 น.12/13 คำกราบบังคมทูลของพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ วันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2460.

¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵⁹ แผนก 4 (สมาคม) กองกำกับการ 3 สันติบาล กรมตำรวจ, บัญชีสมาคม(ส.ค.3)

อนุญาตให้จดทะเบียนจัดตั้งขึ้น แต่ดูเหมือนว่าในระยะต่อมา สโมสรแห่งนี้จะไม่มียกยอที่เด่นชัดต่อชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ เพราะไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวขององค์กรแห่งนี้ อีก อย่างไรก็ตาม การศึกษาถึงความเคลื่อนไหวในการจัดตั้งสโมสรแห่งนี้ในพ.ศ. 2460 นั้น ให้ความสำคัญต่อการศึกษาเกี่ยวกับชาวจีนในระยะนี้ เพราะการจัดตั้งองค์กรแห่งนี้ซึ่งมีคุณสมบัติบางประการ ในลักษณะเดียวกับสถานกงสุล ได้สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการทางการเมืองของชาวจีนบางกลุ่มในกรุงเทพฯ ขณะเดียวกันก็สะท้อนความคิดเห็นและปฏิกิริยาของฝ่ายรัฐบาล ที่มีต่อองค์กรชาวจีนหลายประการ อาทิเช่น ได้เห็นว่ารัฐบาลไทยมิได้จำกัดอำนาจเกี่ยวกับการตัดสินใจขององค์กรชาวจีนโดยสิ้นเชิง แต่อนุญาตให้มีอำนาจภายในขอบเขตทางการค้า ประการต่อมา ปฏิกิริยาของผู้นำไทยต่อสโมสรแห่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า รัฐบาลไทยให้ความสำคัญต่อข้อบังคับของสโมสร ซึ่งจะต้องมีข้อความที่ไม่ขัดต่อกฎหมายไทย และองค์กรที่จะได้รับอนุญาตให้จดทะเบียน จะต้องไม่เป็นองค์กรที่จะกลายเป็นเครื่องมือ สำหรับการขยายอำนาจทางการเมืองของชาวจีนในไทย.

ค. สมาคมที่มีวัตถุประสงค์ทางสังคม

สมาคมที่มีวัตถุประสงค์ทางสังคม มีกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนชาวจีนมากที่สุดก็คือ องค์กรของกลุ่มภาษาพูด สำหรับบทบาทที่เห็นได้ชัดขององค์กรกลุ่มภาษาพูด ในระหว่างพ.ศ. 2454-2460 นี้คือการมีบทบาทสำคัญในการขยายการศึกษาของเยาวชนจีนในไทย แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงบทบาทในเรื่องนี้ จะกล่าวโดยย่อเกี่ยวกับ ความเป็นมาของการศึกษาของคนจีนในไทยเสียก่อน เพื่อเชื่อมโยงกับกิจกรรมของกลุ่มภาษาพูดในระยะนี้

การศึกษาของชาวจีนก่อนสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เท่าที่ปรากฏหลักฐานปรากฏว่า ก่อนหน้าที่จะจัดตั้งโรงเรียนจีน เพื่อสอนภาษาจีนในประเทศไทย บุตรหลานของชาวจีนได้ศึกษาโดยวิธีต่าง ๆ กัน อาทิเช่น การสอนตามบ้าน โดยบิดามารดาของเด็กที่มีฐานะดี จะจ้างครูจีนผู้ทรงคุณวุฒิมาสอน หรือสอนหนังสือกันตามศาลเจ้า โดยมีผู้สอนคือคนดูแลศาลเจ้า หรือ "เฮียงกง" ซึ่งเป็นวิธีการสอนแบบเก่า คือใช้หนังสือศีลธรรมเก่าๆ หนังสือนิทาน วรรณคดี หรือประวัติศาสตร์จีน การเรียนการสอนไม่เป็นระบบ ค่าเล่าเรียนที่เรียกเก็บแล้วแต่ผู้ปกครองจะให้ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งของหรือเครื่องอุปโภคบริโภคที่สำคัญ ความมุ่งหมายของผู้ปกครองก็เพียงแต่ให้บุตรหลานของตนอ่านออกเขียนได้เล็กน้อยและรับรู้วัฒนธรรมจีนบ้าง ส่วนคนจีนที่มีฐานะมั่งคั่งก็จะส่งลูกหลานกลับไปเรียนที่ประเทศจีนโดยตรง¹⁶⁰

¹⁶⁰ พิชัย รัตนพล, "วิวัฒนาการการควบคุมโรงเรียนจีน", (เวียนานพณ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2509), หน้า 40-42.

เมื่อการศึกษาแบบตะวันตกได้ถูกนำมาสู่ประเทศไทย โดยผ่านคณะสอนศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์ชาวอเมริกา และนิกายแคทอลิกชาวฝรั่งเศส โรงเรียนเหล่านี้ในระยะแรก กลับมีนักเรียนเป็นชาวจีนโดยส่วนใหญ่ ดังนั้นโรงเรียนของคณะสอนศาสนาเหล่านี้จึงมีผลกระทบต่อชุมชนชาวจีน โดยเฉพาะโรงเรียนอัสสัมชัญ ที่ชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ดำเนินการ และโรงเรียนเด็กชายกรุงเทพคริสเตียน ที่ชาวอเมริกันเป็นผู้ดำเนินการ ได้เป็นที่นิยมอย่างมากของเยาวชนชาวจีนที่ต้องการเข้าทำงานในบริษัทการค้าและธนาคารของชาวตะวันตก เพราะมีการสอนภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นภาษาต่างประเทศ แต่มีโรงเรียนของคณะสอนศาสนาบางโรงเรียนเปิดแผนกจีน หรือสอนหนังสือเป็นภาษาแต้จิ๋วแก่พวกนักเรียนที่เป็นคนจีน¹⁶¹ อย่างไรก็ตาม ในระยะก่อน พ.ศ. 2453 เด็กชาวจีนส่วนมากก็ยังได้รับการศึกษาตามแบบเก่า

ในขณะเดียวกัน ช่วงเวลานั้นที่มณฑลภาคใต้ของจีนอันเป็นแหล่งของผู้อพยพออก กำลังเกิดการปฏิวัติด้านการศึกษา โรงเรียนของคณะสอนศาสนาที่สอนเป็นภาษาจีนกำลังแพร่หลายและการศึกษาแบบใหม่ที่กำลังขยายตัวเพราะอิทธิพลของลัทธิชาตินิยมและการปฏิวัติ ดังนั้น การศึกษาแบบใหม่ที่ยังต้องมีการท่องจำตัวอักษรแต่มีเนื้อหาสมัยใหม่กำลังขยายตัว และอิทธิพลเช่นนี้ก็เข้ามาสู่ประเทศไทยด้วย ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชาวจีนในสังคมไทย ที่กำลังมีความต้องการการศึกษามากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับวงการธุรกิจไทยที่กำลังขยายตัวและสลับซับซ้อนมากขึ้น ดังนั้นเมื่อฝ่ายปฏิวัติคือ สมาคมกุงเหมิงอยู่ได้จัดตั้งโรงเรียนฮั่วเอียะขึ้นในกรุงเทพฯ ซึ่งมีวิธีการสอนแบบใหม่เช่นเดียวกับในประเทศจีน จึงเป็นที่นิยม แต่ในขณะเดียวกัน โรงเรียนฮั่วเอียะก็จะเป็นแหล่งเผยแพร่อุดมการปฏิวัติด้วย

โรงเรียนชินหิมินเป็นโรงเรียนแรกที่ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ จัดตั้งขึ้น โดยในระยะแรกนั้นได้รับการสนับสนุนจากชาวจีนทั้ง 5 กลุ่มภาษา แต่เนื่องจากบทเรียนที่จำเป็นจะต้องสอนเพียงภาษาเดียว จึงใช้ภาษาแต้จิ๋วซึ่งเป็นของจีนกลุ่มใหญ่สอน ดังนั้น โรงเรียนนี้ในระยะต่อมาจึงกลายเป็นที่นิยมของนักเรียนและครูจากกลุ่มภาษาแต้จิ๋วเป็นส่วนใหญ่ และในไม่ช้าผู้บริหารซึ่งเป็นชาวแต้จิ๋วก็เข้าควบคุมกิจการดำเนินงาน โรงเรียนชินหิมินจึงไม่อาจสนองความต้องการของกลุ่มภาษาอื่นได้ สมาคมของกลุ่มภาษาจึงต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับกลุ่มภาษาของตนเอง

ดังนั้นองค์กรของกลุ่มภาษาพูดของชาวจีน จึงมีความสำคัญมากขึ้นในระยะนี้ ในฐานะที่มีบทบาทในการขยายการศึกษาแบบใหม่ของชาวจีน

¹⁶¹ วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย, หน้า 171.

สโมสรจีนแคะกับการจัดตั้งโรงเรียนจีนเตอะ

โรงเรียนจีนเตอะของสโมสรจีนแคะจัดตั้งขึ้นในฤดูหนาวของ พ.ศ.2445 มีชื่อเต็มว่า โรงเรียนบังกุจันเตอะกงเซี่ยะ โครงการจัดตั้งโรงเรียนของสโมสรจีนแคะปรากฏตั้งแต่ พ.ศ. 2451 ซึ่งพระยาสุโขมนัยวินิต(ปั้น) เสนาบดีกระทรวงบาลในขณะนั้น ได้รับการบอกเล่าจากผู้นำ สโมสรจีนแคะคนหนึ่งว่า สโมสรนี้มีโครงการจัดตั้งโรงเรียนด้วย¹⁶²

ประวัติสังเขปของโรงเรียนจีนเตอะกล่าวถึงความเป็นมาของโรงเรียนว่า การตั้งโรงเรียนเมื่อ พ.ศ.2451ไว้ว่า ผู้มีบทบาทในการก่อตั้งคนสำคัญคือ โหงวจว้อ ซึ่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนคนแรก โดยมีหลี่หลานหาง เป็นครูใหญ่ มีนักเรียนน้อยกว่าคน¹⁶³ เมื่อพิจารณาถึง ผู้ที่มีบทบาทต่อโรงเรียนแห่งนี้ในระยะแรกตั้ง ซึ่งได้แก่ โหงวจว้อ รวมทั้งความเป็นมาของ สโมสรจีนแคะเอง คาดว่ากำเนิดของโรงเรียนแห่งนี้ มีความสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวเพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ของซุนยัตเซ็น เพราะโหงวจว้อเป็นผู้นำจีนแคะที่สนับสนุนการปฏิวัติ เช่นเดียวกับ ความเป็นมาของสโมสรจีนแคะ ซึ่งเกิดจากการรวมอั้งยี่จีนแคะ 2 กลุ่มเพื่อเป็นแนวร่วมของการปฏิวัติในช่วงต้นทศวรรษที่ 2450

โรงเรียนจีนเตอะในระยะแรกตั้งนั้นเป็นโรงเรียนประถมและรับแต่เด็กชาย¹⁶⁴ วิธีการเรียนการสอนก็น่าจะใกล้เคียงกับโรงเรียนฮั่วเอี้ยะซึ่งล้มเลิกไปก่อน กล่าวคือจะมีการเรียนการสอนในลักษณะเดียวกับโรงเรียนในประเทศจีน ที่มีรูปแบบการศึกษาใหม่ โดยยังคงท่องจำตัวอักษร แต่มีเนื้อหาสมัยใหม่ และให้ประโยชน์ในทางปฏิบัติ อนึ่ง โรงเรียนจีนระยะแรกนี้ แม้ว่าจะมีการเก็บค่าเล่าเรียน แต่ก็มักจะไม่คุ้มกับค่าใช้จ่าย เพราะฉะนั้น การสนับสนุนทางการเงินแก่โรงเรียนที่สำคัญจึงมาจากกองทุนของสมาคมที่ให้ความอุปถัมภ์¹⁶⁵ ดังนั้น แม้ว่าจะยังไม่พบหลักฐานขั้นต้นที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสโมสรจีนแคะกรุงเทพฯกับโรงเรียนจีนเตอะ แต่ก็ น่าจะสันนิษฐานได้ว่า แหล่งอุดหนุนทางการเงินของโรงเรียนจีนเตอะ ก็คือสโมสรจีนแคะนั่นเอง

สำหรับบทบาทของโรงเรียนจีนเตอะนี้ ในระยะแรกยังไม่ปรากฏชัด เท่าที่ปรากฏหลักฐานก็คือ เมื่อมีข้าราชการจีนเดินทางมาเยือนกรุงเทพฯเช่น เอี้ยจิวฮวง ซึ่งเดินทางเข้ามาเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2456 โรงเรียนจีนเตอะได้ร่วมกับโรงเรียนชินหมิน เชิญข้าราชการชั้นผู้

¹⁶² กจช. ร.5 น.20/27 หนังสือกราบบังคมทูลของพระยาสุโขมนัยวินิต วันที่ 18 ตุลาคม ร.ศ.157.

¹⁶³ "ประวัติย่อโรงเรียนบังกุจันเตอะกงเซี่ยะ" ประวัติสมาคมจีนแห่งประเทศไทย

¹⁶⁴ วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย, หน้า 235.

¹⁶⁵ วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย, หน้า 235.

ใหญ่ของจีนนี้ไปเลี้ยงที่โรงเรียนชินหมินด้วย¹⁶⁶ การที่โรงเรียนจีนเชิญตัวแทนจากรัฐบาลจีนไปเยี่ยมเยือนโรงเรียนนี้ น่าจะส่งผลทางกระตุ้นความรู้รักสามัคคีชาตินิยมให้แก่นักเรียนจีนซึ่งเป็นเยาวชนจีนที่เกิดในเมืองไทย ให้รู้สึกผูกพันกับประเทศจีนมากขึ้น

บ้านพักของชาวกวางตุ้งกับโรงเรียนหมิงเตอะ-คุณเต๊ะ

โรงเรียน หมิงเต๊ะ เป็นโรงเรียนของจีนกวางตุ้ง ซึ่งตั้งขึ้นในพ.ศ.2457 ผู้ก่อตั้งคนสำคัญ คือ หวังจิ้นซิง ซึ่งเป็นผู้นำสำคัญคนหนึ่งของก่วงลิวเปี๊ยะสู หรือบ้านพักของชาวกวางตุ้ง

โรงเรียนหมิงเตอะ มีลักษณะเดียวกับโรงเรียนจีนเตอะของจีนแคะนั่นเอง กล่าวคือ เป็นโรงเรียนระดับประถม ที่รับแต่เด็กชาย มีระบบการเรียนการสอนแบบเดียวกับโรงเรียนในประเทศจีนภาคใต้ คือ เป็นโรงเรียนที่ตั้งแบบตะวันตก การเรียนการสอนเป็นภาษาจีนทั้งหมด แม้ว่าการเรียนการสอนจะยังใช้ระบบท่องจำตัวอักษร แต่หลักสูตรที่เรียนก็มีเนื้อหาสมัยใหม่ซึ่งนักเรียนสามารถพัฒนาความรู้ที่ได้จากการเรียนการสอน ไปใช้ประโยชน์ในวงการธุรกิจที่กำลังขยายตัวเติบโตและสลับซับซ้อนมากขึ้น เช่นสามารถนำความรู้คณิตศาสตร์แบบใหม่สำหรับการทำบัญชี หรือนำความรู้ภาษาจีนไปใช้ในการติดต่อการค้า ในโลกการค้าที่ด้นมนำโดยชาวจีน เป็นต้น เนื่องจากไม่อาจหาหลักฐานเกี่ยวกับการดำเนินงานของโรงเรียนหมิงเตอะ แต่ก็คาดว่ารายได้ในการดำเนินงานคงนำมาจากบ้านพักของชาวกวางตุ้งนั่นเอง

ยิ่งกว่านั้น สำหรับสมาคมชาวกวางตุ้งยังมีลักษณะพิเศษ เหนือองค์กรกลุ่มภาษาพูดอื่นๆ นั่นคือการจัดตั้งโรงเรียนคุณเตอะ ที่เป็นโรงเรียนสอนเด็กหญิงชาวจีนเป็นแห่งแรกในพ.ศ.2460 การจัดตั้งโรงเรียน คุณเตอะ จึงเท่ากับว่า บ้านพักของชาวกวางตุ้งนั้น เป็นผู้บุกเบิกการศึกษาของสตรีจีนในประเทศไทย

นอกเหนือจากโรงเรียนของกลุ่มภาษาพูดทั้งสองแล้ว องค์กรของกลุ่มภาษาพูดอื่นๆ ก็มี ส่วนในการขยายการศึกษาของชาวจีนเช่นกัน เช่น สมาคมอกเกี้ยน ตั้งโรงเรียนเปี้ยหยวนพ.ศ. 2459 ส่วนสมาคมจีนไหหลำก็เปิดโรงเรียนอวิหมิน(ยูหมินในภาษาไหหลำ) ในพ.ศ.2464 โรงเรียนของกลุ่มภาษาพูดจะมีลักษณะคล้ายกันที่ว่า จะสอนเป็นภาษาจีน และครูผู้สอนส่วนมากก็เดินทางมาจากจีน โรงเรียนเหล่านี้มีแนวโน้มที่เป็นปัญหาในทางนโยบายของรัฐบาลไทยอยู่บ้างนั้นก็คือ โรงเรียนจีนที่ตั้งขึ้นในระยะนั้น ไม่มีแนวโน้มที่จะสอนภาษาไทยเลย และยังเป็นเครื่องเผยแพร่อุดมการณ์ใหม่ของชุมชนยัตเซน การดำเนินกิจการก็มีแนวโน้มชาตินิยม ปัญหาต่างๆ เหล่านี้เอง ทำให้รัฐบาลไทยต้องออกพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ.2461 เพื่อเป็นการควบคุมนั่นเอง

¹⁶⁶ กจช. ร.6 น.20/7 รายงานของหลวงธรรณิณเบศร์ถึงเจ้าพระยามรราช วันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2456.